

Insatser för unga lagöverträdare

En systematisk sammanställning av översikter
om effekter på återfall i kriminalitet

Kerstin Söderholm Carpelan
Anna-Karin Andershed
Henrik Andershed
Lars Brännström
Marie Nyström
Thorbjörn Ahlgren

ims.

INSTITUTET FÖR UTVECKLING
AV METODER I SOCIALT ARBETE
Socialstyrelsen

ISBN 978-91-85999-76-7

Artikelnr 2008-126-58

Publicerad www.socialstyrelsen.se, november 2008

Förord

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen fick 2007 i uppdrag av socialdepartementet att sammanställa kunskap om verkningsfulla behandlingsmetoder som kan användas i socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare. Uppdraget avser insatser som ryms inom ramen för påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst samt insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Enligt Socialstyrelsens bedömning bör även effekterna av medling vid brott undersökas. Uppdraget ska redovisas senast 31 oktober 2008.

Denna rapport innehåller en systematisk sammanställning av sådana insatser. Arbetet har utförts av en grupp personer som kombinerar sakkunskap inom området och metodkunskap vad gäller översiktsarbete. Projektledare har varit *Kerstin Söderholm Carpelan* och projektkoordinator *Marie Nyström*. I projektgruppen har följande personer medverkat: *Sten Anttila* och *Lars Brännström*, IMS, *Anna-Karin Andershed* och *Henrik Andershed*, Örebro universitet, *Thorbjörn Ahlgren*, Luppens kunskapscentrum, Hälsohögskolan i Jönköping samt *Edith Orem*, Socialstyrelsens informationsavdelning.

Följande referenspersoner har varit knutna projektet: *Stina Holmberg*, Brottsförebyggande rådet och *Gunnel Hedman Wallin* och *Håkan Aronsson*, Socialstyrelsen IF-enhet.

Följande personer har gett värdefulla synpunkter under arbetets gång: *Bengt-Åke Armelius*, Umeå universitet, *Maria Bodin*, Beroendecentrum Stockholms läns landsting, *Mark Lipsey*, Vanderbilt University, USA, *Karin Tengvald*, Socialstyrelsens IF-enhet, *Lottie Wallin*, Institutet för medlarutbildning vid brott i Sverige, samt *Cecilia Andrée Löfholm*, *Johan Glad*, *Carina Gustafsson*, *Malin Hultman*, *Catrine Kaunitz*, *Pia Kyhle-Westermark*, *Jenny Rehnman*, och *Bo Vinnerljung*, IMS.

Rapporten har granskats av *Tore Andreassen*, Bodö universitet, Norge, *Kjell Hansson* Lunds universitet samt *Håkan Stattin*, Örebro universitet.

Stockholm den 30 oktober 2008

Bengt Westerberg
Ordförande i IMS styrelse

Knut Sundell
IMS chef

Innehåll

<i>Förord</i>	3
1. Sammanfattning	7
2. Inledning	10
2.1 Uppdraget.....	10
2.2 Syfte	11
2.3 Bakgrund.....	12
2.4 Rapportens innehåll	19
Referenser	20
3. Metod	22
3.1 Vad är en systematisk sammanställning av översikter?	22
3.2 Vad är metaanalys?	22
3.3 Arbetsprocess för denna översikt.....	24
3.4 Begränsningar	27
Referenser	29
4. Ungdomsvård	30
4.1 Beskrivning av insatsen/påföljden.....	30
4.2 Tillvägagångssätt	31
4.3 Resultat från övergripande metaanalyser	32
4.4 Resultat från insatsspecifika metaanalyser	39
4.5 Övergripande sammanfattning och slutsatser	55
Referenser	58
5. Ungdomstjänst	61
5.1 Beskrivning av insatsen/påföljden.....	61
5.2 Tillvägagångssätt	62
5.3 Resultat.....	63
5.4 Slutsatser	63
Referenser	64
6. Särskilt kvalificerad kontaktperson – mentorskap	65
6.1 Beskrivning av insatsen.....	65
6.2 Tillvägagångssätt	67
6.3 Resultat.....	67

6.4 Slutsatser	73
Referenser	74
7. Medling vid brott.....	76
7.1 Beskrivning av insatsen.....	76
7.2 Tillvägagångssätt	77
7.3 Resultat.....	79
7.4 Slutsatser	83
Referenser	84
8. Sammanfattning och slutsatser	86
Referenser	92
9. Bilagor	93
Bilaga 1 – inledningskapitlet.....	93
Bilaga 2 – metodkapitlet.....	95
Bilaga 3 – ungdomsvård.....	100
Bilaga 4 – särskilt kvalificerad kontaktperson – mentorskap	102
Bilaga 5 – medling vid brott.....	104

1. Sammanfattning

År 2007 lagfördes 14 816 ungdomar i Sverige. Majoriteten av de lagförda återfaller inte i fortsatt brottslighet men för vissa grupper av ungdomar är återfallsfrekvensen hög. Hur samhället ska bemöta och behandla unga lagöverträdare är en angelägen fråga.

IMS har fått i uppdrag av socialdepartementet att sammanställa kunskap om verkningsfulla metoder när det gäller socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare inom ramen för påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst samt insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Därtill bedömer Socialstyrelsen det relevant att undersöka effekterna av medling vid brott. Granskningen begränsas till insatser som kan användas i det sociala arbetet för att förebygga och motverka fortsatt brottslighet bland ungdomar mellan 12 och 18 år som begår brott eller befinner sig i riskzonen för att utveckla ett antisocialt beteende. Effekterna har koncentrerats primärt på återfall i brott.

Den svenska utvärderingsforskningen är begränsad. Däremot finns en stor mängd, framför allt nordamerikanska, effektutvärderingar och ett stort antal kunskapsöversikter som omfattar insatser till unga lagöverträdare, varav flera är av nyare datum. Kunskapsöversikten har därför gjorts i form av en systematisk sammanställning av redan genomförda metaanalyser under perioden 1990–2008. Litteratur söktes i första hand via elektroniska databaser och information från översikterna om deras resultat och vetenskapliga tillförlitlighet överfördes till ett i förväg utarbetat formulär som låg till grund för resultatbeskrivningen.

Generella slutsatser

- Att ge unga lagöverträdare insatser som har en terapeutisk grundidé som syftar till att förändra beteenden och tänkesätt är generellt sett mer effektivt än påföljder eller insatser som saknar ett sådant innehåll, till exempel övervakning och avskräckande insatser.
- Insatser som utgår från principerna om risk, behov och responsivitet är generellt mer effektiva än insatser som inte gör det. Riskprincipen innebär att insatser ger bäst effekt för ungdomar med medelhög eller hög risk att återfalla i brott, och mindre eller ingen effekt för ungdomar med låg risk att återfalla i brott. Behovsprincipen innebär att insatserna ska riktas mot riskfaktorer som bidrar till att upprätthålla den unges kriminella beteende. Vilka riskfaktorer detta är varierar från individ till individ, och behöver kartläggas och bedömas noggrant. Responsivitet syftar till att anpassa insatsernas innehåll och genomförande efter individens behov och faktorer som påverkar dennes beteende, exempelvis motivation och inlärningsstil, som kan påverka individens benägenhet att helhjärtat delta i insatsen.
- När insatserna implementerats på adekvat sätt, till exempel genom att personalen får lämplig utbildning, och när insatsen används såsom föreskrivits i manualer och instruktioner ökar effekterna.
- Det finns inget generellt stöd för att insatsernas effekter påverkas av huruvida insatsen ges under öppenvård eller i dygnsvård, under övervakning eller under villkorad

frigivning. Inte heller visar resultaten generellt att längre behandling ger bättre effekter än en kortare.

- Grupsammansättningen av ungdomar i behandling kan ha betydelse för effekter på återfall i kriminalitet. När gruppen består av många ungdomar med kriminellt förflutet och som kan anses ha en betydande risk för framtida kriminalitet, minskar chanserna till positiva behandlingseffekter. Negativa processer (exempelvis så kallad avvikande träning) kan uppstå i ungdomsgruppen som kan vara kontraproduktiva i behandlingssituationen.
- Med några undantag tycks det som att varken kön, etnicitet eller ålder påverkar utfallet av en insats. Det finns dock färre primärstudier som fokuserar på flickor än på pojkar, vilket gör att det inte går att med samma grad av tillförlitlighet dra slutsatser om effekter av insatser för flickor som för pojkar. För att kunna uttala sig om huruvida effekter av insatser är annorlunda eller unika för flickor är det nödvändigt med mer forskning om insatser för flickor, samt med studier som jämför effekter för flickor och pojkar.
- Resultaten baseras på forskning från i första hand Nordamerika medan den svenska forskningen i dagsläget begränsas till en handfull studier. Eftersom det finns svenska effektutvärderingar som inte bekräftat positiva resultat från Nordamerika behövs mer svensk forskning av god kvalitet.

Specifika insatser

- Den behandlingsinriktning som konsekvent visat sig minska fortsatt kriminalitet är familjebaserade insatser som primärt fokuserar på att bygga upp föräldrars föräldraförmågor. Effekterna är små till medelstora.
- En annan behandlingsinriktning som är relativt effektiv är insatser som har en kognitiv eller kognitiv-beteendeterapeutisk inriktning. Därmed avses att ungdomarna tränas att se konsekvenserna av ett beteende, att förstå egna motiv och att utveckla nya sätt att kontrollera sina beteenden. Effekterna är små till medelstora.
- Äventyrsprogram ("Wilderness programs") baseras på teorin om att beteendeändring kräver direkt erfarenhet. Genom att försätta individen i utmanande situationer som kräver positiv grupsamverkan och samarbete, förväntas deltagarna lära sig prosociala mellanmänniska färdigheter som kan överföras till situationer utanför programmet. Underlaget för att uttala sig om dessa insatser är mer osäkert och resultaten är motsäggelsefulla. Mest effektiva framstår äventyrsprogram när de också fokuserar på att påverka den unges, och ibland föräldrarnas, sätt att tänka, känna och uppträda, dvs. när man fyller programmet med ett tydligt terapeutiskt innehåll.
- Program som innebär att de unga deltar i lägerverksamhet med militär disciplin, exercis, ceremonier och ett fysiskt ansträngande arbete ("Boot Camp") saknar effekt, dvs. att skillnaden i återfall mellan insats och jämförelsegrupp är i genomsnitt försumbar.
- Program som syftar till att avskräcka ungdomar från att begå brott (s.k. ("Scared straight")) genom studiebesök på kriminalvårdsanstalt eller dylikt har visat sig öka risken för fortsatt kriminalitet.

- Påföljden ungdomstjänst innefattar oavlönat arbete samt annan särskilt anordnad verksamhet ("Community service"). I dagsläget saknas systematiska översikter. Ett par primärstudier av äldre datum som genomförts i USA har identifierats. På grundval av detta underlag bedömer vi det inte möjligt att säga om ungdomstjänst har effekter för återfall i brott.
- Granskningen av särskilt kvalificerad kontaktperson har utgått från metaanalyser av mentorskapsprogram. Resultaten visar att mentorskapsprogram minskar risken för unga att utveckla ett antisocialt beteende. Det finns även ett visst stöd för att insatsen kan minska återfall i brott för ungdomar som redan uppvisar antisocialt beteende. Effekten är i båda fallen liten. Det ska noteras att resultaten baseras på frivillighet och att översikten inte ger något svar på eventuella effekter av insatsen när inget samtycke finns.
- Medling vid brott kan betraktas som en potentiellt lovande insats när det handlar om att minska risken för återfall i brott. Den genomsnittliga effekten är dock liten. Vad gäller effekter för brottsoffer är den genomsnittliga effekten inte statistiskt signifikant, vilket innebär att det inte går att uttala sig om effekten.

2. Inledning

2.1 Uppdraget

I samband med förändringar i lagstiftningen för barn och unga som trädde i kraft i januari 2007 (prop.2005/06:165) gav socialdepartementet Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) i uppdrag att sammanställa kunskap om verkningsfulla metoder när det gäller socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare inom ramen för påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst samt insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Därtill bedömer Socialstyrelsen att det är relevant att undersöka effekterna av medling vid brott.

I den nya lagstiftningen bytte den tidigare påföljden ”överlämnande till vård inom socialtjänsten” beteckning till ungdomsvård och tillämpningsområdet ändrades till att omfatta dem som har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (SoL) eller Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka en ogynnsam utveckling. Påföljden ska endast komma ifråga i de fall då den unge efter en kvalificerad bedömning anses löpa risk för fortsatt brottsligt beteende. När det inte bedöms föreligga en sådan risk bör andra påföljder, som till exempel ungdomstjänst, beslutas av domstolen. Ungdomsvård kan som tidigare innebära en rad olika insatser eller kombinationer av insatser, som ges i form av öppenvård eller dygnsvård. De insatser som har förekommit mest frekvent (Brottsförebyggande rådet, 2005) är samtalskontakt, förordnande av kontaktperson, placeringar i familjehem eller på institution, drogtest och familjeinsatser.

Ungdomstjänst infördes som en fristående påföljd för unga lagöverträdare som inte har ett särskilt behov av vård eller andra insatser enligt SoL eller LVU. Ungdomstjänst ska vara både gränssättande och vägledande, och bör utformas så att den unge upplever att brott inte är acceptabelt. Den unge måste ge sitt samtycke för att påföljden ska kunna utdömas. Ungdomstjänst består av oavlönat arbete med lägst 20 och högst 150 timmar. Den unge ska ges meningsfulla arbetsuppgifter, företrädesvis i kommunal eller ideell verksamhet. Ungdomstjänst ska även omfatta annan särskild anordnad verksamhet som bestäms av socialnämnden. Sådan verksamhet kan bestå av samtal där den unge kan reflektera över sin livssituation och de aktuella brotten samt planering och uppföljning av den unges arbete. Även mer strukturerad programverksamhet kan förekomma. Socialnämnden ansvarar för att anordna ungdomstjänstplatser och handledare. Påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst kan vid behov kombineras.

Insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson infördes i både SoL och LVU. Regeringen bedömde att det, förutom den redan befintliga insatsen kontaktperson, finns behov av kontaktpersoner med särskilda kvalifikationer som kan ”tillgodose den unges behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende”. Insatsen kan även användas för ungdomar som är yngre än 15 år (prop. 2005/06:165). Kontaktpersonen ska fungera som ett personligt stöd, ha en tät kontakt med den unge, följa dennes utveckling, motivera till skolarbete, arbete och lämpliga fritidsaktiviteter. Kontaktpersonen ska också skapa god kontakt med vårdnadshavare, skola och nätverk. Kontaktpersoner kan rekryteras både

bland tjänstemän inom socialtjänsten, polisen och skolan samt bland ideella organisationer, kyrkliga samfund och idrottsrörelsen.

Den 1 januari 2008 infördes en ny bestämmelse i SoL som innebär att kommunerna ska kunna erbjuda medling enligt Lagen om medling med anledning av brott (Medlingslagen) i fall där gärningsmannen är under 21 år. Med medling avses att gärningsman och brottsoffer möts i närvaro av en opartisk medlare för att tala om brottet. Syftet är dels att gärningsmannen ska få ökad insikt om brottets konsekvenser och ges möjlighet att reparera skadan, dels att brottsoffret ska få möjlighet att bearbeta sina upplevelser och känslor i samband med brottet.

De två påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst kan enbart utdömas till ungdomar som är straffmyndiga, dvs. har fyllt 15 år när brottet begås. Insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson samt medling kan även riktas till ungdomar som är yngre än 15 år och omfattar därmed en vidare målgrupp.

2.2 Syfte

I denna översikt sammanställs forskningsresultat om metoder och insatsers effekter som kan användas i det sociala arbetet för att i första hand motverka fortsatt brottslighet bland ungdomar 12–18 år som begått brott¹.

Översikter som fokuserat på sexualbrott har uteslutits då den gruppen bedöms ha behov av särskilda insatser. Många metaanalyser har inkluderat studier där populationen består av både unga och vuxna. För inklusion har krävts att effekter särredovisas för unga lagöverträdare. För vidare information om urvalet, se metodkapitlet. Översikten omfattar inte heller universella eller selektiva preventionsprogram, det vill säga program som riktar sig till alla barn eller till riskgrupper, och där enskilda individer inte har definierats. Istället fokuserar översikten på indikerade preventionsprogram eller behandling som riktar sig till individer som identifierats utifrån vissa karakteristiska.

Mer specifikt söker den här översikten besvara följande frågeställningar:

- Vilka effekter primärt på återfall i brott har insatser som kan vara tillämpliga inom ramen för påföljden ungdomsvård?
- Vilka effekter primärt på återfall i brott har insatser som utgörs av oavlönat arbete som påföljd för unga lagöverträdare?
- Vilka effekter har insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson eller motsvarande för ungdomar som uppvisar antisocialt beteende eller befinner sig i riskzon för att utveckla antisocialt beteende?
- Vilka effekter har medling för gärningsmän vad avser återfall i brott och för brottsoffer vad gäller exempelvis tillfredsställelse med medling?

Fyra separata litteratursökningar har genomförts. En sökning omfattar vård och behandlingsinsatser generellt och avser att ge svar på frågan om det finns verkningsfulla metoder som är tillämpliga inom ramen för påföljden ungdomsvård. Det är den kvantitativt största delen av översikten och den redovisar resultat om ett stort antal insatser eller grupper av insatser. Därutöver har tre separata sökningar av metaanalyser genomförts; en om ungdomstjänst eller oavlönat arbete, en som innefattar insatser om mentorskap (särskilt kvalificerad kontaktperson) och en om medling.

---

¹ Det förekommer flera benämningar för målgruppen i texten: unga lagöverträdare (formell juridisk definition för lagförda ungdomar), ungdomar med beteendeproblem (ofta använt i svenska studier) och ungdomar med antisocialt beteende (vanlig term i internationell forskning).

Översikten omfattar endast resultat som rör återfall i brott i någon form. Det gäller dock inte för särskilt kvalificerad kontaktperson eftersom den insatsen även riktar sig till riskgrupper (selektiv prevention). I det fallet redovisas även utfallsmått om antisocialitet eller beteendeproblem.

2.3 Bakgrund

Unga lagöverträdare mellan straff och behandling

Hur ungdomars brottsliga beteende ska bemötas av samhället är en fråga som ofta uppmärksammas av såväl politiker som allmänhet och media. En av flera orsaker till det är att enkla och självklara lösningar ofta saknas. Många länder söker efter nya och bättre sätt att hantera ungdomars brottslighet. En genomgång av de rättsliga systemen för ungdomar i sju olika västländer (Tonry & Doob, 2004) visar att systemen skiljer sig åt i många avseenden. Den ålder då en ung människa kan ställas till svars för sina handlingar i en domstol varierar mellan länder – från sju till 15 år. Detsamma gäller den ålder då en ung människa kan dömas efter samma lagar som vuxna. I många fall är det 18 år men det förekommer att det sker även i yngre åldrar, särskilt om brottet bedöms som grovt. Vad gäller själva hanteringen av unga tycks det generellt råda konsensus om att ungdomar ska särbehandlas jämfört med vuxna. På Nya Zeeland sker rättskipningen ofta med hjälp av konferenser eller rådslag, där de ungas nätverk involveras i enlighet med en filosofi om reparativ rättvisa. USA och England har till exempel särskilda ungdomsdomstolar medan det i Skottland i huvudsak är sociala myndigheter som ansvarar för unga lagöverträdare. I de skandinaviska länderna handläggs ungdoms-ärenden i samma domstolar som vuxenärenden, men med helt andra förutsättningar.

Gemensamt för ländernas system är att de, om än i olika grad, genomsyras av tankar om både prevention/behandling och straff. Det innebär att det finns en spänning mellan att tillgodose unga lagöverträdare sociala och psykologiska behov och samtidigt bestraffa dem för de brott de begått. Om tyngdpunkten ligger på behandling eller straff varierar mellan länder och också över tid. Det innebär att frågan är en angelägenhet för både de sociala-/ barnavårdande och de rättskipande myndigheterna. Förekomsten av separata system för ungdomar, till exempel ungdomsdomstolar, är ingen garanti för att ungdomar inte behandlas efter samma principer som vuxna. Ett system där sociala myndigheter ansvarar för rättskipningen garanterar inte heller bättre behandling av unga lagöverträdare. Ofta finns inga tydliga gränser mellan de två systemen, och det kan vara svårt att bedöma om ett system betonar behandling eller straff utan att studera hur det faktiska utfallet ser ut. Få, kanske inget, system fungerar helt tillfredsställande vilket torde vara en orsak till att man söker nya och bättre lösningar (Doob & Tonry, 2004).

Det svenska systemet

I Sverige finns sedan början av 1900-talet en väl förankrad tradition att särbehandla unga lagöverträdare. Utgångspunkten är att barn och ungdomar som begår brott ofta är socialt utsatta och har ett särskilt behov av stöd och hjälp. De bör därför inte dömas till fängelse utan bli föremål för vård och behandling. Straffansvarsåldern, dvs. den ålder då en person kan dömas för brott, är ur internationellt perspektiv relativt hög – 15 år – och ungdomar yngre än 15 år som begår brott kan alltså inte dömas till någon påföljd. Det svenska systemet har varit relativt stabilt över tid och har i huvudsak haft, och har fortfarande, en orientering mot behandling snarare än straff (Jansson, 2004).

Vägledande principer vid hantering av unga lagöverträdare är (i) att man i möjligaste mån håller ungdomar utanför domstolarna genom åtalsunderlåtelse, (ii) att man undviker fängelsestraff, (iii) att man vid behandling på institution separerar ungdomar från vuxna kriminella samt (iv) att man betonar att målet med behandlingen är individualprevention, dvs. att man ska främja en positiv, icke-kriminell, social anpassning hos den enskilde individen. Det är framförallt socialtjänstens ansvar att bedöma om insatser ska ges och hur de ska utformas (Jansson, 2004).

Ungdomar som riskerar att utveckla antisocialt beteende inklusive allvarlig kriminalitet

Svenska undersökningar visar att ungdomsåren är den period i livet då människor är mest brottsbenägna. För de flesta ungdomar är kriminalitet en övergående fas i livet (von Hofer, 2007). En majoritet av svenska ungdomar i åldern 15–16 år uppger själva att de begått minst ett brott under en tolv månadersperiod, det gäller tre gånger så ofta för pojkar som för flickor men en minoritet, cirka fem procent, fortsätter att begå brott under tonåren och upp i vuxen ålder (Stattin & Magnusson, 1991). Därför talar man både om en mer tillfällig kriminalitet, som är begränsad till tonåren, och om en mer permanent eller livstidspersistent kriminalitet som ofta, men inte alltid, startar redan i barndomen och kvarstår upp i vuxen ålder (Moffitt & Caspi, 2001).

Den målgrupp som socialtjänstens insatser främst avser är inte de ungdomar som begår enstaka eller tillfälliga brott med lågt straffvärde. Socialtjänstens insatser syftar framförallt till att förhindra att ungdomar utvecklas negativt och fortsätter med brottslighet under hela tonårsperioden och upp i vuxen ålder.

Idag finns omfattande empirisk forskning om vilka faktorer som har betydelse för att förstå utvecklingen av beteendeproblem bland barn och unga. Vanliga och ofta förekommande riskfaktorer kan hänföras både till den unge själv och till den närmaste familjen, men också till skolan, sociala nätverk och närsamhället. Riskfaktorer varierar över tid och också mellan olika individer. Samtidig förekomst av flera riskfaktorer ger sämre prognos, och risken för beteendeproblem är än större om riskfaktorer återfinns på flera nivåer eller i flera kontexter samtidigt, exempelvis både hos den unge själv och i familjen. Detsamma gäller tidig debut i problembeteende. Prognosen för barn som börjar med normbrytande beteende redan under barndomen (vanligen definierat som före 13 års ålder) är betydligt sämre än för dem som börjar senare i tonåren. Barn som uppvisar normbrytande beteenden i barndomen löper risk för framtida normbrytande beteende och även andra anpassningsproblem som skolproblem, drogmissbruk, kriminalitet, tonårskriminalitet eller psykisk ohälsa och ofta uppträder problem i grupp (Andershed & Andershed 2005).

Faktorer som potentiellt går att förändra, och som i empirisk forskning visat sig vara betydelsefulla för utvecklingen av problembeteende bland unga människor, redovisas i Tabell 2:1 (se Andershed & Andershed, 2005; 2008; för mer detaljerad genomgång av dessa faktorer).

Tabell 2.1 Sammanfattning av föränderliga risk- och skyddsfaktorer för kriminalitet hos unga

Riskfaktorer	
Den unge	Familjen
Trotsighet, ilska eller oräddhet	Föräldrarnas egna svårigheter
Överaktivitet, impulsivitet eller koncentrationssvårigheter	Svårigheter i föräldra-barnrelationen
Svårigheter med medkänsla, skuld eller ånger	Föräldrarnas svårigheter med uppfostringsstrategier
Bristfälliga språkliga förmågor eller skolprestationer	
Negativa problemlösningar, tolkningar eller attityder	
Nedstämdhet eller självskadande beteende	
Normbrytande beteende	
Alkohol- eller droganvändning	
Problematiska kamratrelationer	
Skyddsfaktorer	
Den unge	Familjen
Positiv skolanknytning och prestationer	Föräldrarnas ork, engagemang eller stöd
Positiva förhållningssätt eller problemlösningar	Föräldrarnas positiva attityder och uppfostringsstrategier
Positiva umgängen och aktiviteter	Föräldrarnas medvetenhet och motivation
Den unges medvetenhet och motivation	

Vad gäller kriminalitet specifikt finns ett starkt samband mellan antal riskfaktorer i barn- och ungdomen och kriminalitet som vuxen. Ju fler individuella riskförhållanden eller negativa hembakgrundsförhållanden, desto högre andel dömda för brott i vuxen ålder. Med andra ord: omfattande brottslighet i vuxen ålder hade i allmänhet föregåtts av problem under ungdomsåren, men det gäller inte alla. Endast hälften av dem som hade många riskfaktorer dömdes för brott i vuxen ålder. Detta kan delvis förklaras av skyddsfaktorer. Personer med individuella kompetenser som god fysisk hälsa, hög intelligens, emotionell stabilitet, social kapacitet och hög psykisk energi löpte mindre risk att utveckla kriminalitet eller andra problembeteenden som vuxna (Stattin, 2002).

Riskfaktorer som bedöms som särskilt betydelsefulla när det gäller fortsatt antisocialt och kriminellt beteende är förekomst av tidigare historia med antisocialt beteende, ett antisocialt personlighetsmönster, antisociala kognitioner och antisociala kontakter. Ett antisocialt personlighetsmönster innebär att man uppvisar otålig aggressivitet, svag självkontroll, känslolylla samt söker äventyrliga njutningar. Antisociala kognitioner innebär att man hyser antisociala attityder, värderingar och uppfattningar (Andrews & Bonta, 2006).

Forskning om risk- och skyddsfaktorer utgör en viktig grund för att utforma adekvata behandlingsinsatser för barn och unga med beteendeproblem. Det gäller både för preventions- och behandlingsprogram. Verksamma preventions- och behandlingsprogram syftar till att så långt det är möjligt undanröja riskfaktorer eller effekter av riskfaktorer samt till att stärka skyddande faktorer.

Unga lagöverträdare i Sverige – statistik

För att få en överblick av antalet unga lagöverträdare per år och vilka påföljder de får har redovisas kriminalstatistik från de tre senaste åren. År 2007 lagfördes 14 816 ungdomar i

åldrarna 15–17, år varav 38 procent erhöll en dom, 36 procent fick åtalsunderlåtelse² och 26 procent erhöll strafförelägganden³. De vanligast förekommande brotten var snatteri, miss-handel, trafikbrott, stöld och skadegörelse. Tabell 2.2 visar hur påföljderna fördelats under en treårsperiod och vi kan se att antalet åtalsunderlåtelser har ökat.

Tabell 2.2 Påföljder för ungdomar 15 – 17 år, perioden 2005--2007

Påföljder	2005	2006	2007
	<i>antal (procent)</i>	<i>antal (procent)</i>	<i>antal (procent)</i>
Domar	5 041 (40)	5 236 (39)	5 642 (38)
Strafföreläggande	4 964 (39)	4 216 (31)	3 805 (26)
Åtalsunderlåtelse	2 604 (21)	4 039 (30)	5 369 (36)
Totalt:	12 609 (100)	13 491(100)	14 816(100)

I tabell 2.3 redovisas vad domarna innehåller. Det är ytterst få som döms till fängelse eller rättspsykiatrisk vård och antalet dömda till sluten ungdomsvård, skyddstillsyn eller villkorlig dom är också litet. Under 2005 och 2006 överlämnades ungefär hälften till vård inom socialtjänsten och omkring två femtedelar dömdes till böter. År 2007, när den nya påföljden ungdomstjänst införts, dömdes 2 226 (40 procent) till ungdomstjänst, 1 631 (29 procent) till böter och 1 559 (28 procent) till ungdomsvård.

Tabell 2.3 Domar för ungdomar 15 – 17 år, perioden 2005 – 2007

Domar	2005	2006	2007
	<i>antal (procent)</i>	<i>antal (procent)</i>	<i>antal (procent)</i>
Fängelse	6 (<1)	9 (<1)	4 (<1)
Sluten ungdomsvård	98 (2)	71 (1)	72 (1)
Rättspsykiatrisk vård	4 (<1)	6 (<1)	5 (<1)
Skyddstillsyn ⁴	138 (3)	121 (2)	47 (<1)
Villkorlig dom	113 (2)	85 (2)	47 (<1)
Överlämnande till vård inom socialtjänsten (Ungdomsvård)	2 624 ⁵ (52)	2 775 ⁶ (53)	1 589 (28)
Ungdomstjänst	-	-	2 226 (39)
Böter	2 029 (40)	2 134 (40)	1 631 (29)
Övriga domar	29 (<1)	35 (<1)	21 (1)
Totalt:	5 041(100)	5 236(100)	5 642(100)

² Åklagaren kan fatta beslut om åtalsunderlåtelse; det blir då varken åtal, rättegång eller påföljd. .

³ Åklagaren kan meddela strafföreläggande om den misstänkte erkänner att han eller hon har begått brottet och det är klart vad det ska bli för straff.

⁴ Därav med fängelse 8, 2 respektive 2

⁵ Varav med ungdomstjänst 521.

⁶ Varav med ungdomstjänst 585.

Det innebär att det skett en påtaglig ökning av antalet ungdomar som erhåller den nya påföljden ungdomstjänst och en kraftig minskning av antalet som dömts till vård inom socialtjänsten, numera ungdomsvård. Om detta innebär att antalet ungdomar med behov av vård också minskat, vet vi inte. Majoriteten av de lagförda ungdomarna får alltså åtalsunderlåtelse eller strafförelägganden och en dryg tredjedel en dom. Av de dömda ungdomarna är det en ansevärd del som på olika sätt administreras av socialtjänsten.

Socialtjänstens insatser

Enligt tabell 2.3 var det under 2005 och 2006 totalt 2 624 respektive 2 775 ungdomar som döms till överlämnande till vård inom socialtjänsten och år 2007 dömdes 1 559 till ungdomsvård. Kriminal- och socialstatistiken förs av olika myndigheter⁷ och är inte sammankopplade, varför det inte går att härleda vilka insatser de dömda ungdomarna får. Särskilda utredningar visar att de vanligast förekommande insatserna var samtalskontakt med socialtjänsten, kontaktperson, programverksamhet⁸, placering enligt LVU och placering enligt SoL (Brottsförebyggande rådet, 2002; 2005).

I socialtjänststatistiken redovisas heldygnsinsatser och insatser i öppna former. År 2007 påbörjade strax under 500 ungdomar i åldersgruppen 15–17 år, 269 pojkar och 198 flickor, vård enligt LVU med beteendeindikation⁹. Vilken eller vilka beteendeindikationer som ligger till grund för beslutet finns inte redovisade, men vi kan anta att många i denna grupp har begått brott. Samma år placerades strax under 3 000 ungdomar i åldersgruppen 15–17 år, 1 557 pojkar och 1 369 flickor, enligt Socialtjänstlagen (SoL) i dygnsvård. Även här kan brottsligt beteende förekomma.

När det gäller insatser i öppna former redovisas i socialtjänststatistiken följande typer av insatser enligt SoL: strukturerade öppenvårdsprogram, behovsprövat personligt stöd (innebär oftast samtalskontakt) och kontaktperson/kontaktfamilj (som hopslagen kategori). För ålderskategorin 13–17 år har 1796 flickor och 2393 pojkar någon gång under 2007 fått ett strukturerat öppenvårdsprogram, 4596 flickor och 5008 pojkar har fått behovsprövat personligt stöd och 3552 flickor och 4296 pojkar har erhållit kontaktperson eller kontaktfamilj. Inte heller här redovisas skäl till *varför* insatserna beslutats och därför vet vi inte hur många av dessa ungdomar som har uppvisat brottsligt beteende eller som befinner sig i riskzonen att utveckla ett sådant.

Ifråga om medling saknas nationell statistik. Formellt är medling ingen påföljd och heller ingen insats och kommer därför inte att redovisas i vare sig brottstatistiken eller socialtjänststatistiken.

Bland de ungdomar som erhåller åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande torde det också finnas många som blir föremål för socialtjänstens insatser enligt SoL eller LVU på grund av att de bedöms ha behov av vård som har andra orsaker än brottslighet, till exempel missbruk av alkohol och droger, eller annat socialt nedbrytande beteende. Därtill kommer de ungdomar som begår brott men inte är straffmyndiga och därför inte kan lagföras. De utreds inte av polis på sedvanligt sätt men enligt 31 § i LUL¹⁰ har polisen möjlighet, men inte skyldighet, att utreda brott för gruppen. Sådana utredningar omfattas inte av kriminalstatistiken och inte heller av socialtjänststatistiken. Enligt en särskild utredning fann man att nära 19 000 barn misstänktes för brott år 2005. Deras brottslighet följde samma mönster som hos 15-åringar.

⁷ Kriminalstatistiken förs av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) och Socialtjänststatistiken av Socialstyrelsen.

⁸ En provkarta med stora variationer där både besök på akutmottagning eller kriminalvårdsanstalt och även manualbaserade program, som t.ex ART, förekom.

⁹ Beteendeindikationerna är kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende.

¹⁰ Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Polisutredningar genomfördes för cirka en femtedel av alla anmälningar. Det är socialtjänstens ansvar att besluta om insatser men vilka beslut som fattas är inte känt (Brottsförebyggande rådet, 2007).

Sammanfattningsvis vet vi hur många barn och ungdomar som döms till vårdinsatser inom socialtjänsten men kunskapen om vilka insatser de får är bristfällig. Socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare – både de som döms till ungdomsvård och övriga grupper – är svåröverblickbart. Vi vet hur många barn som får insatser enligt sociallagarna men kunskapen om deras problembild, inklusive eventuell brottslighet, är bristfällig. För ungdomar som placeras på särskilda ungdomshem enligt LVU eller LSU finns problembilden väl beskriven (SiS 2007).

Behandlingsforskningens utveckling internationellt och i Sverige

En central fråga är om de behandlingsinsatser som beslutas av socialnämnderna ger resultat. En studie av Brottsförebyggande rådet (2000) visar att majoriteten, 57 procent, av de personer födda 1960 som registrerats för brott inte återkommer för nya lagföringar till och med 37 års ålder. För vissa grupper av unga lagöverträdare är dock återfallsfrekvensen hög, särskilt bland dem som begått grova brott. Exempelvis återföll över 80 procent av pojkar som hade begått grova våldsbrott när de var mellan 15 och 17 år i brott inom en treårsperiod (Kühlhorn, 2002). Återfallsfrekvenserna för pojkar som begått mindre grova brott och hade tidigare lagföringar var också betydande, över 70 procent och för pojkar utan tidigare lagföring var återfallsfrekvensen i genomsnitt 38 procent.

En särskilt utsatt grupp är unga som placerats i dygnsvård på grund av eget beteende. Trots långvariga interventioner från socialtjänsten är risken stor för sämre utbildning, försörjningsförmåga, fysisk och psykisk hälsa samt högre brottsbelastning (t.ex. Levin, 1998; Vinnerljung & Sallnäs, 2008). En omfattande uppföljningsstudie av ungdomar som 1991 placerades i dygnsvård ger belägg för detta. I studien ingår 718 ungdomar (13–16 år) som följts till 25 års ålder med hjälp av registerdata. Resultaten visar att både pojkar och flickor är kraftigt överrepresenterade i alla former av psykosocial problematik. Sämst är resultatet för pojkar som var placerade för egna beteendeproblem. Jämfört med en normalgrupp var det ungefär tio gånger vanligare att individer i den gruppen vid tidpunkten då de fyllde/skulle ha fyllt 25 år hade avlidit, var lagförda för brottslighet, hade suttit i fängelse, vårdats för självmordsförsök, hade en psykiatrisk eller drogrelaterad diagnos, hade blivit tonårsförälder, hade endast grundskoleutbildning och/eller mottog ekonomiskt bistånd. Endast en av tio av dessa pojkar var inte registrerad för något av dessa problem. Även om det inte handlar om en effektstudie (det saknas en jämförelsegrupp av ungdomar med samma problem som *inte* placerats) är överrискerna så påtagliga att samhället kan sägas ha misslyckats med att ge dessa ungdomar ett värdigt liv i ung vuxen ålder.

Frågan huruvida det går att reducera återfall i brott med hjälp av behandlingsinsatser har varit omstridd. Efter att behandlingsidealet dominerat under en lång period i USA ägde ett skifte till förmån för ett strafftänkande rum under 1970-talet (Gendreau m.fl., 2006; Petrosino, 2005). En avgörande faktor var att flera forskningsrapporter visade att de behandlingsalternativ som utvärderades inte gav önskat resultat (Martinson, 1974). Behandlingsidealet tappade därmed sin legitimitet till förmån för den så kallade Justice-modellen, som bland annat innebar längre fängelsestraff och återinförande av dödsstraff. Trots detta skifte i tänkande i ett så tongivande land som USA, stod man emellertid på andra håll, exempelvis i Kanada, fast vid behandlingsidealet och betraktade brottslighet som ett socialt beteende som till stor del var inlärt och därför möjligt att förändra (Gendreau m.fl., 2006).

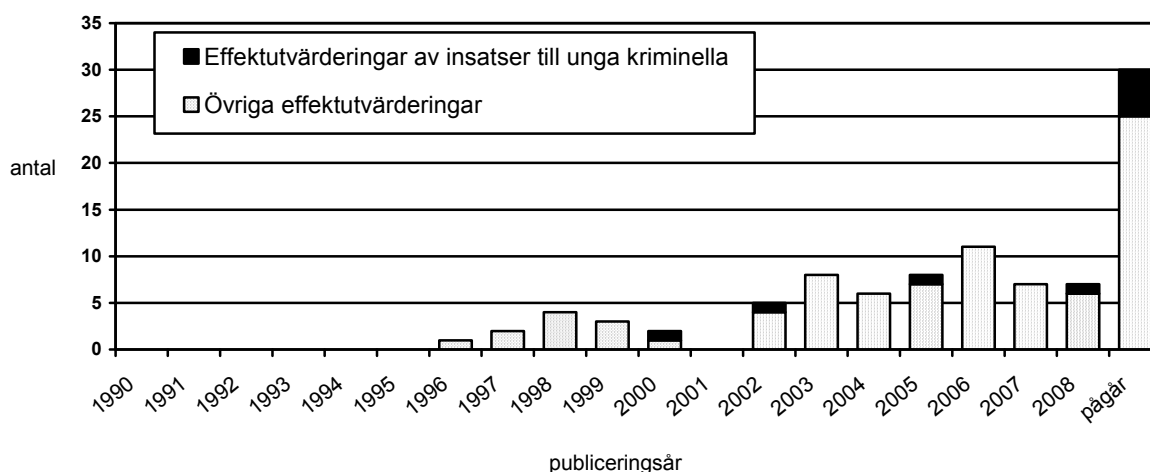
En sammanställning av över 200 primärstudier av behandling i syfte att minska återfall i brott (1974) fick särskilt stor medial uppmärksamhet, och trots att forskarna inte skrev att inget fungerade så uppfattades det så. Flera forskare granskade underlaget och många ansåg att slutsatserna var förhastade eftersom det fanns positiva resultat. Man försökte hitta förklaringar till de uteblivna effekterna: programintegriteten var låg, behandlingen hade inte genomförts enligt manualer och riktlinjer. Ytterligare en förklaring var att behandlingen kunde ha effekter för vissa grupper men inte för andra, och en bättre differentiering av gruppen unga lagöverträdare behövdes. En forskarpanel granskade den sammantagna forskningen och drog slutsatserna att området led av outvecklad och inadekvat teoribildning, att de interventioner som studerats var begränsade och inadekvata, att de hade låg programintegritet samt att frågan om vilka metoder som fungerar bäst för vilka typer av brottslingar och under vilka omständigheter behövde besvaras (Sechrest m.fl., 1979).

Därefter har ett stort antal forskningsöversikter publicerats som visat på positiva effekter av behandling (Gendreau m.fl., 2006; Petrosino, 2005) men också på insatser som inte ger resultat eller till och med är skadliga (Lipsey 1992; Weisburd, Lum & Petrosino, 2001). Under 1980-talet kom översikter som använde metaanalys för att statistiskt sammanfatta resultat från flera utvärderingsstudier. Forskning som syftade till att hitta principer för en adekvat behandling inleddes (Andrews m.fl., 1990). Därigenom fick man större kunskap om vilka insatser som har effekt och vilka som inte har det. Från och med 1990-talet har åtskilliga metaanalyser som gäller behandlingsinsatser för antisociala och kriminella ungdomar genomförts. En annan lärdom visade att ungdomar inte tycktes dra nytta av behandling i grupp, något som föranledde många forskare att utveckla en rad metoder med fokus på individen.

De internationella forskningsresultaten när det gäller behandlingsmöjligheter för unga lagöverträdare kom att spridas och diskuteras även i Sverige, med början på 1990-talet (se bl.a. Daleflod, 1993; Armelius m.fl., 1996; Lardén, 2002; Andreassen, 2003). Det kommunala och landstingskommunala huvudmannskapet för de särskilda ungdomshemmen ifrågasattes efter ett antal uppmärksammade fall där ungdomar inte fått en vårdplats inom rimlig tid eller där ungdomshem inte förmådde hålla kvar omhändertagna ungdomar. Hemmens organisation blev föremål för utredning och 1993 förstärktes de särskilda ungdomshemmen under en särskild myndighet, Statens institutionsstyrelse, (SiS). Initiativ hade också tagits för att utreda reaktioner mot ungdomsbrott, då många menade att dessa behövde skärpas och bli tydligare. Det resulterade så småningom i att påföljdssystemet ändrades. Bland annat infördes Lagen om slutna ungdomsvård (LSU) 1999, som är en ny påföljd för unga lagöverträdare som begått allvarliga brott och som verkställs av SiS. Även om mer straffrättsliga principer infördes för denna grupp var ambitionen främst rehabilitering och individualprevention. Diskussionerna kom att medföra ökade krav på resultatredovisning av socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare och i samband med SiS tillkomst ställdes krav på forskning, uppföljning och utvärdering av verksamheten.

Svensk utvärderingsforskning har varit svagt utvecklad och kunskapen om vilka effekter eller resultat som socialtjänstens insatser ger är mycket bristfällig. Trots särskilda satsningar på forskning i socialt arbete under 1980-talet hade så gott som ingenting producerats om sociala insatser effekter. Tillkomsten av Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS) vid Socialstyrelsen 1993 (numera Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS) samt SiS forskningsråd 1994 innebar möjligheter att få igång en viss utvärderingsforskning av socialt behandlingsarbete. Behovet av att få kunskap om vilka metoder som visat sig fungera bra i andra länder var stort, och ett arbete inleddes med att sammanställa internationell kunskap inom olika delar av fältet (Armelius m.fl., 1996, Hansson, 2001; Andreassen, 2003; Ferrer-Wreder m.fl., 2005). Därefter har flera initiativ tagits för att implementera behandlingsmetoder med vetenskapligt stöd i internationell forskning för ungdomar med svåra bete-

endeproblem. En inventering av svenska utvärderingar av insatser till unga lagöverträdare visar att det generellt sett finns få och att det endast finns fyra som är genomförda på ett sådant sätt att de möjliggör säkrare slutsatser om insatsens effekter, det vill säga inkluderar en jämförelsegrupp och omfattar både för- och eftermätning¹¹. Det är först under senare år som antalet utvärderingsstudier generellt sett har ökat inom det sociala fältet (figur 1)¹². Även om antalet studier ökat är de fortfarande mycket få i relation till behovet av kunskap på området. För att få svar på frågan om olika insatser och behandlingars effekter är det därför nödvändigt att granska den internationella forskningen på området.

Figur 1. Antal svenska effektutvärderingar av insatser som berör socialt arbete

Gäller internationella resultat även för Sverige?

Eftersom det framförallt finns internationell forskning om insatsers effekter väcks frågan om överförbarhet av såväl insatser som resultat till svenska förhållanden. Teoretiskt bör effekter av insatser som bygger på en riskfaktormodell vara överförbara eftersom forskning visar att riskfaktorer för att utveckla ett antisocialt beteende inte skiljer sig åt mellan olika länder (Lipsey & Derzon 1999, Andershed & Andershed 2005; Långström 2003).

Erfarenheter visar också att det går att implementera nordamerikanska evidensbaserade metoder i Sverige och få dem användas som avsett (Hansson m.fl., 2008).

Vad gäller behandlingsresultaten är bilden oklar. Bland de få nordamerikanska insatser som hittills utvärderats i Sverige finns både resultat som preliminärt bekräftar internationell forskning (Hansson m.fl., 2000; Hansson m.fl., 2004; Kyhle-Westermarck m.fl., 2008) och sådana som inte gör det (Sundell m.fl., 2008). Här behövs mer forskning. En annan fråga som också behöver undersökas är effekterna av normalt förekommande svenska insatser till unga lagöverträdare.

2.4 Rapportens innehåll

Efter detta inledningskapitel följer ett metodkapitel. Därefter följer fyra kapitel som i tur och ordning behandlar insatser som kan användas inom ramen för ungdomsvård, ungdomstjänst, särskilt kvalificerad kontaktperson samt medling vid brott. Resultaten diskuteras i ett avslutande kapitel. I bilagor finns mer utförlig information om tillvägagångssätt och resultat.

¹¹ Se Bilaga 1.

¹² En förteckning över svenska effektstudier finns på IMS hemsida www.evidens.nu

Referenser

- Andershed, H. & Andershed, A-K. (2005). *Normbrytande beteende I barndomen – Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia, IMS och SiS.
- Andershed, H. & Andershed, A-K. (2008). Bedömning av risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende hos unga: Hur kan vi använda teori och forskning i praktiken? Bilaga i en kommande handbok om unga lagöverträdare från Socialstyrelsen.
- Andreassen, T. (2003). *Institutionsbehandling av ungdomar - vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia, CUS och Statens institutionsstyrelse.
- Andrews, D. m.fl. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis, *Criminology*, 28,.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2006). *The psychology of criminal conduct* (4th ed) Newark, NJ:Lexis/Nexis
- Armeliu, B-Å. m.fl. (red)(1996). *Vård av ungdomar med sociala problem - en forskningsöversikt*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse och Liber.
- Brottsförebyggande rådet (2000). *Strategiska brott. Vilka brott förutsätter en fortsatt brottskarriär?* (Rapport 2000:3) Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2002). *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänsten*. (Rapport 2002:19) Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2005). *Vård av unga lagöverträdare Socialtjänstens insatser* (Rapport 2005:13) Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2007). *Barn som begår brott. Polisens hantering av misstänkta personer under femton år* (Brå-rapport 2007:6). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2006). *Ungdomar och brott åren 1995 - 2005*. (Brå-rapport 2006:7). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Daleflod, B. (1996). Är det möjligt att rehabilitera kriminella ungdomar? Ingår i B-Å. Armeliu, m.fl. (red) *Vård av ungdomar med sociala problem - en forskningsöversikt*, Stockholm, Statens institutionsstyrelse och Liber.
- Doob, A. & Tonry, M. (2004). Varieties of Youth Justice. Ingår i M. Tonry & A. Doob (Red.) *Youth crime and Youth justice – comparative and cross-national perspectives*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Dowden, C., & Andrews, D. A. (2002). A meta-analytic examination of the principles of effective correction interventions for young female offenders. Ingår i A. Cummings & A. Leschied (Red.), *Research and treatment for aggression with adolescent girls* (pp. 133-160).
- Dowden, C. & Andrews, D. A. (2003). Does family intervention work for delinquents? Results of a meta-analysis. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 45, 327-342.
- Ferrer-Wreder, L. m.fl. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga – En forskningsöversikt*. Stockholm: Gothia, IMS och SiS.
- Gendreau, P., Smith, P., & French, P. A. (2006). The theory of effective correctional intervention: empirical status and future directions. Ingår i F. T. Cullen, J. P. Wright & K. R. Blevins (red.), *Taking Stock: The status of Criminological Theory – Advances in Criminological Theory*. 15:419-46. New Brunswick, NJ:Transaction.
- Hansson, K. (2001). *Familjebehandling på goda grunder*. Stockholm: CUS och Gothia.
- Hansson, K. Cederblad, M. & Höök, B (2000). Funktionell familjeterapi. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 3, 231-243.
- Hansson, K., Johansson, P., Drott-Englen, G., & Bendrix, Y. (2004). Funktionell familjeterapi i barnpsykiatriks praxis. Om behandling av ungdomskriminalitet utanför universitetsforskning. *Nordisk psykologi*, 56, 4, 304-320
- Hansson, K., Balldin, T. & Schüller, P. (2008). Implementering av fyra manualbaserade behandlingsmodeller för barn och unga. Ingår i M. Roselius & K. Sundell (red.), *Att förändra socialt arbete. Forskare och praktiker om implementering* (s 93-106). Stockholm: IMS och Gothia.

- Jansson, C-G. (2004). Youth Justice in Sweden. Ingår i M. Tonry & A. Doob (Red.), *Youth Crime and Youth Justice – Comparative and Cross-national Perspectives*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Kyhle-Westermarck, P.m.fl. (2007). Does Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) reduce placement breakdown in foster care? *International journal of Child & Youth*. 11. 1. 2-18.
- Kühlhorn, E. (2002). Sluten ungdomsvård – Rättsliga reaktioner på de ungas brott före och efter införandet 1999. Forskningsrapport nr 5, SiS.
- Lardén, M. (2002). Från brott till genombrott - kognitiv beteendeterapi för tonåringar med psykosociala problem, Stockholm, Gothia, Statens institutionsstyrelse.
- Levin, C. (1998). *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94*. Statens institutionsstyrelse, SiS, Rapport nr 2.
- Lipsey, M W & Derzon, J.H (1999). Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood: A synthesis of Longitudinal Research in Loeber& Farrington (ed) *Serious and Violent Juvenile Offenders Risk factors and Successful interventions*, Sage publications, London.
- Lipsey, M. W. (1992). The effect of treatment on juvenile delinquents: results from meta-analysis. I F. Loesel, D. Bender & T. Bliesener (red.), *Psychology and law: international perspectives* (sid. 131–143). Berlin, NY: Walter de Gruyter.
- Långström, N. (2003). Att bedöma risk för återfall bland antisociala unga. En kunskapsöversikt, SiS följer upp och utvecklar 2/03 Statens institutionsstyrelse.
- Martinson, M.D. (1974). What works? Questions and Answers about Prison Reform. *The public interest*, 35, 22-54.
- Moffit, T. E. & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13, 355–375.
- Petrosino, A. (2005). From Martinson to meta-analysis: research reviews and the US offender treatment debate, *Evidence & Policy*, 1, 149-171.
- Regeringens proposition 2005/06:165
- Statens institutionsstyrelse (2008). Årsrapport ADAD 07. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under år 2007. Tabeller. *Allmän SiS-rapport 2008:8*.
- Sechrest, L. m.fl. (1979). *The rehabilitation of criminal offenders; Problems and prospects*. Washington, DC: National Academy of Science Press.
- Sundell, K., Hansson, K., Andrée Löfholm, C., Olsson, T., Gustle, L-H. & Kadesjö, C. (2008). Multi-systemic Therapy and Traditional Services for Antisocial Adolescents in Sweden. Results from a randomized controlled trial after six months. *Journal of family psychology*, 22, 550-560.
- Tonry, M.& Doob, A. (2004). *Youth crime and Youth justice – comparative and cross-national perspectives*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- von Hofer, H. (2007). Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. Ingår I F. Estrada & J. Flyghet (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- Stattin, H. & Magnusson, D.(1991). Stability and change in criminal behaviour up to age 30. *The British Journal of Criminology*, 31, 327-346-
- Stattin, H (2002) Om protektiva faktorer i Söderholm Carpelan & Runquist (ed) *Ung med tung social problematik*. Statens institutionsstyrelse.
- Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: a follow-up study of 718 youths who were placed in out-of-home care during their teens. *Journal of Child and Family Social Work*, 13, 144-155.
- Weisburd, D., Lum, C. M. & Petrosino, A. (2001). Does research design affect study outcomes in criminal justice? *Annals of the American academy*, 578, sid. 50–70.

3. Metod

Denna rapport är en systematisk sammanställning av översikter rörande effektstudier avseende insatser för unga lagöverträdare. Skälen till att detta upplägg har valts är att informationsmängden är oerhört omfattande och komplicerad, det finns alltså en enorm mängd relevanta utvärderingar med varierande innehåll och skiftande kvalitet. Till detta kommer att antalet svenska studier inom området är mycket begränsat samt att de flesta studier genomförts i Nordamerika. Eftersom det finns många forskningsöversikter tillgängliga, vilka innehåller statistiska sammanvägningar (metaanalyser) av resultaten i enskilda utvärderingar, så har vi bedömt det som rationellt att analysera och redovisa resultaten från översikterna istället för att koncentrera oss på de enskilda utvärderingarna. Eftersom det delvis rör sig om olika interventioner inom de olika områdena – ungdomsvård, ungdomstjänst, särskilt kvalificerad kontaktperson och medling¹³ – har vi genomfört separata litteratursökningar inom respektive område.

3.1 Vad är en systematisk sammanställning av översikter?

En systematisk sammanställning av översikter är en strukturerad metod som används för att finna, samla in, välja ut och sammanfatta forskningsöversikter. Ansatsen betonar transparens i tillvägagångssättet vilket innebär en mer öppen redovisning av de vägval och avgränsningar som gjorts. Metoden följer i princip samma procedurer som ingår i ett systematiskt översiktsarbete så som det bedrivs av *Campbell Collaboration* och *Cochrane Collaboration*.¹⁴ Till skillnad från systematiska översikter, där resultat från primärstudier (d.v.s. originalstudier som utvärderar en insats) sammanställs (Petticrew & Roberts, 2006), sammanställs resultaten översikterna. Denna typ av kunskapssammanställning är lämplig om det vetenskapliga underlaget avseende den aktuella frågan är omfattande och frågeställningarna i de identifierade översikterna i tillräcklig utsträckning överensstämmer med den aktuella frågan för sammanställningen.

3.2 Vad är metaanalys?

Innan går in på vad en metaanalys är behöver begreppen effekt och effektstorlek kommenteras. En effekt är en förändring som följer av en insats. Denna förändring skulle alltså inte ha ägt rum om insatsen inte hade genomförts. Effektstorleken försöker man uppskatta med hjälp av olika typer av jämförelser. Om man använder ”ingen insats”, ”placebo”, ”väntelista” eller liknande för kontrollgruppen kan man tala om insatsens ”rena effekter”, men om man istället har en kontrollgrupp som får ”ordinarie insatser” (”treatment as usual”) eller en specifik och välfungerande insats är lämpligt att tala om en förbättrad effekt.

---

¹³ Exakta sökbegrepp redovisas under respektive kapitel.

¹⁴ *Campbell Collaboration* är ett internationellt nätverk av forskare och praktiker som gör systematiska översikter inom områdena socialt arbete, kriminalvård och utbildning. *Cochrane Collaboration* är ett internationellt nätverk av läkare, forskare och patienter som utför systematiska översikter och metaanalyser av medicinska undersökningar avseende behandlingseffekter för att få fram resultat som kan läggas till grund för evidensbaserad sjukvård.

Ett vanligt sätt att räkna fram en effektstorlek¹⁵ är att minska det genomsnittliga resultatet i den grupp som fått insatsen med motsvarande genomsnitt i kontrollgruppen. Därefter divideras denna skillnad med en sammanvägning av spridningen i de två grupperna. På detta sätt får man en effektstorlek som kan tolkas som ett Z-värde, d v s ett värde på den standardiserade normalfördelningen där medelvärdet är 0.00, standardavvikelsen är 1.00 och 95 procent av händelserna finns inom intervallet ± 1.96 standardavvikelser. En effektstorlek på 1.96 tyder på att 97,5 procent av dem som fått insatsen klarar sig sämre än genomsnittet i kontrollgruppen.

En effektstorlek på exempelvis 0.5 indikerar här att utfallet för insatsgruppen vid mätningen var hälften av en standardavvikelse bättre jämfört med kontrollgruppen (Lipsey, 2002). Tolkningen av detta mått är emellertid inte lätt att ta till sig. Mot bakgrund av detta har det utvecklats tumregler för att klassificera betydelsen av en given effektstorlek. Vi har valt att utgå från Cohens (1988) välkända riktlinjer för hur en effektstorlek kan graderas. I denna typologi innebär en effektstorlek på $d \approx 0.2$, $d \approx 0.5$ och $d \approx 0.8$ att effekten är att betrakta som liten, medelstor respektive stor. Eftersom det kan vara svårt att tolka Cohens d med avseende på praktiska beslutssituationer har vi även valt att räkna fram skillnaden i andelen gynnsamma utfall mellan den grupp som fått respektive inte fått insatsen (Lipsey & Wilson, 2001). En omräkning av exemplet ovan med en effektstorlek på $d = 0.5$ ger en procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall (t.ex. minskning av återfall i brott) för dem som fått en insats med dem som inte fått det på cirka 25 procent.

En metaanalys innebär att man väger samman effekter (t ex minskat återfall i brott) i enskilda utvärderingar till en sammanlagd genomsnittlig effekt. Det finns olika skäl till att göra detta. För det första får man oftast en bättre statistisk precision med en metaanalys. Detta innebär att risken att missa att en insats faktiskt har effekt blir mindre om man har fler studier och därmed fler individer, jämfört med en enda studie¹⁶. För det andra får man en överblick över hur generaliserbara resultaten verkar vara. Om en insats verkar ha positiva effekter som kunnat upprepas i fler olika enskilda utvärderingar förefaller denna insats mer lovande jämfört med om den endast i några utvärderingar uppvisar positiva resultat. I det förra fallet talar man om homogenitet och i det andra om heterogenitet¹⁷.

För det tredje kan metaanalyser vara till hjälp då man vill få en överblick över hur väl en insats fungerar för olika undergrupper (ex kön, etnicitet mm) eller i olika kontexter (nationella eller lokala sammanhang). Vidare kan man analysera om effekterna varierar beroende på insatsens längd/intensitet (dos), programtrohet, uppföljningstid, studiedesign, metodologisk kvalitet mm (Sutton m.fl., 2000). För det fjärde även möjlighet att analysera och hantera förekomsten av publikationsbias, dvs. att positiva resultat som stödjer en insats är lättare att få publicerade i vetenskaplig tidskrifter än nollresultat (Dickersin, 2005).

---

¹⁵ Andra vanligt förekommande effektmått är oddskvot (OR) och olika korrelationskoefficienter (t.ex. Pearsons r/ϕ).

¹⁶ Med statistiska termer får man en bättre "power" och minskar risken för typ-2 fel, dvs att acceptera en falsk nollhypotes.

¹⁷ När man har att göra med heterogenitet brukar frågan komma upp om olika modeller för att beräkna den genomsnittliga effekten: en modell med fixa effekter (eng. *fixed effect model*) och en modell med slumpmässiga effekter (eng. *random effect model*). I en modell med fixa effekter fås den genomsnittliga effekten genom att addera varje effektresultat multiplicerad med den inverterade spridningen. Denna summa divideras sedan med summan av vikterna av den inverterade spridningen. På så sätt ges primärstudier vars effektresultat har liten spridning, d.v.s. mindre osäkerhet, en större vikt. I en modell med slumpmässiga effekter görs beräkningen på ett likartat sätt men med skillnaden att viktningen också tar hänsyn till hur stor spridningen är mellan primärstudierna. Eftersom det inte finns någon konsensus kring vilken typ av modell som är att föredra (Lipsey & Wilson, 2001), har vi i de fall översiktarna har rapporterat resultat från båda modellerna valt att redovisa båda modellernas resultat.

3.3 Arbetsprocess för denna översikt

Det inledande skedet i ett systematiskt översiktsarbete innebär att en noggrann projektplan (protokoll) utarbetas (Petticrew & Roberts, 2006). I vårt fall har det dels inneburit att avgränsningar av vår sammanställning prövades av ett antal ämnesexperter som knutits till projektet, dels genom att provsökningar efter relevant litteratur har genomförts av projektmedarbetarna. Denna process resulterade i att separata protokoll utarbetades för vart och ett av områdena ungdomsvård, ungdomstjänst, särskilt kvalificerad kontaktperson och medling. Nedan presenteras det tillvägagångssätt som har varit gemensamt för de olika protokollen.

Översikter som inkluderas

Sammanställningen inkluderar översikter som innehåller resultat från primärstudier med en experimentgrupp och någon form av jämförelsegrupp. Acceptabla jämförelsegrupper är ingen intervention, placebo, väntelista, standardinsatser (eng. *treatment-as-usual*, TAU), annan specifik intervention eller bästa kända intervention. Därutöver måste den vara skriven på engelska eller något av de nordiska språken (svenska, norska, danska).

För att en översikt ska kunna inkluderas måste den sammanställa resultat som behandlar effekter för ungdomar under 21 år som begått brott och som fått insatser motsvarande de som faller under de svenska brottspåföljderna ungdomsvård och/eller ungdomstjänst och insatsen medling vid brott. För att kunna fokusera vår målgrupp unga lagöverträdare måste översikten dessutom redovisa resultat relaterade till brottslighet. Vi har dock uteslutit översikter som ensidigt fokuserar på utfall relaterade till sexualbrott och/eller missbruk. För insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson inkluderas alla de översikter som innehåller resultat för ungdomar under 21 år som uppvisar antisocialt beteende eller som riskerar att utveckla ett antisocialt beteende. Här är det inte nödvändigt att resultaten måste vara relaterade till brottslighet.

Givet att en översikt uppfyller ovanstående kriterier medför vår ansats att vi initialt har inkluderat både narrativa översikter och översikter som innehåller en metaanalys. Däremot har vi mot bakgrund av de begränsningar som är förknippade med narrativa översikter¹⁸ valt att i huvudsak redovisa resultat från de översikter som innehåller en metaanalys.

Utfallsmått som inkluderas

Vår sammanställning berör i huvudsak utfallsmått relaterade till brottslighet (t.ex. dom, arrestering och självrapporering). Sekundära mått som inkluderas är förändring av det utfall som insatsen avser att påverka, till exempel antisocialt beteende, skolprestationer och psykisk hälsa. Även om en inkluderad översikt redovisar utfallsmått relaterade till sexualbrott och/eller missbruk har dessa inte sammanställts. För att göra framställningen enhetlig presenteras effektstorlekarna i termer av Cohens *d* samt skillnaden i andelen gynnsamma utfall för

---

¹⁸ En narrativ översikt innebär i detta sammanhang en textmässig sammanställning av effektresultat. Analysen består oftast av en så kallad *vote counting* vilket innebär en beskrivande summering av andelen studier som t.ex. visar statistiskt säkerställda skillnader till fördel för interventionsgruppen (Petticrew & Roberts, 2006). Ett problem i samband med att sammanställa resultat från flera olika narrativa översikter är att slutsatserna ofta är motsägelsefulla (Pillemer, 1984). De narrativa översikternas tillförlitlighet är dessutom ofta omöjliga att värdera eftersom de metodologiska redogörelserna sällan är transparenta om de alls förekommer. Detta blir särskilt problematiskt i de fall där de narrativa översikterna i stor utsträckning baseras på samma primärstudier (Boaz & Pawson, 2005). Vidare är syftet med en narrativ översikt många gånger att visa på de luckor som finns i kunskaperna och därigenom skaffa argument för ny forskning. Författarna väljer då oftast litteratur som belyser de kunskapsluckor som de själva anser vara angelägna. En konsekvens av detta blir att valet av litteratur som sammanställs då blir vinklat för att framhäva en viss åsikt (Shadish, Cook & Campbell, 2002).

dem som fått en insats jämfört med dem som inte fått det (BESD)¹⁹. I de fall metaanalyserna har redovisat andra effektmått än Cohens d har dessa räknats om²⁰.

Sökstrategi

De databaser som genomförts omfattar studier inom bland annat socialt arbete, sociologi, psykologi, kriminologi, juridik, omvårdnad och medicin. Följande databaser har varit gemensamma för samtliga insatsområden:

- Applied Social Sciences Index and Abstracts (ASSIA),
- Campbell Collaboration Register of Interventions and Policy Evaluation (C2-RIPE),
- Criminal Justice Abstracts,
- Database of Abstracts of Reviews of Effects (DARE),
- ERIC²¹,
- Sociological Abstracts,
- Social Services Abstract,
- The Cochrane Database of Systematic Reviews,
- NCJRS Abstract Database,
- PsycINFO,
- PubMed och
- SocINDEX²².

Sökorden har varit uppdelade i tre kategorier: insats, typ av översikt samt åldersgrupp. Termerna för den insatsrelaterade kategorin har varierat efter ämnesområde och redovisas i respektive kapitel. Den översiktrelaterade kategorin inkluderar termerna *meta-analysis*, *synthesis*, *research review*, *literature review* och *systematic review*. Den åldersrelaterade kategorin inkluderar termerna *adolescent*, *youth*, *teenage* och *juvenile*. Sökorden anpassades vid behov efter databasernas uppbyggnad. För att fånga upp variationer i stavning och ändelser har sökorden trunkerats. Sökorden kombinerades med "OR" inom varje kategori samt med "AND" mellan varje kategori. En provsökning genomfördes initialt för att undersöka hur sökstrategin bäst skulle utformas. Sökstrategierna utarbetades därefter gemensamt av Socialstyrelsens informatörer och projektmedarbetare efter kontakt med ämnesexperter på området. Där det har varit möjligt har fritextsökning kombinerats med ämnesordssökning. Vilka ämnesord som använts i respektive databas har bestämts av befintlig thesaurus.²³

Sökningarna har också en tidsmässig avgränsning och omfattar översikter från perioden 1990-2008. Vi har dock inte haft någon geografisk avgränsning. Relevant grå litteratur täcks och ingår i den utsträckning som den indexerats av de ovan listade databaserna och/eller att den citeras av inkluderade översikter och har bedömts uppfylla inklusionskriterierna (se ovan).²⁴ För att få en så heltäckande sökning som möjligt har vi även gått igenom referenslis-

---

¹⁹ BESD=Binomial Effect Size Display. För mer detaljer kring detta mått, se Randolph & Shawn Edmondson (2005).

²⁰ Skillnaden i andelen gynnsamma utfall mellan insats- respektive jämförelsegrupp har räknats fram genom att dividera Cohens d med 2 (Lipsey & Wilson, 2001). Oddskvoter (OR) har omräknats till Cohens d genom att dividera den logaritmerade oddskvoten (ln(OR)) med 1.81 (Chinn, 2000). Omräkning av korrelationskoefficienter (r/phi) till Cohens d har gjorts i enlighet med den formel som redovisas i Rosenthal (2000: 239).

²¹ Gäller ej protokollet för medling.

²² Gäller ej protokollet för särskilt kvalificerad kontaktperson.

²³ Thesaurus är en alfabetisk eller systematisk förteckning över termer inom ett visst ämnesområde.

²⁴ Med grå litteratur avses oftast studier som inte publicerats i vetenskapliga tidskrifter (*peer-reviewed*) och/eller har en publikationsform som inte indexerats i databassystemet men som ändå kan vara relevant och ha god vetenskaplig standard (t.ex. forskningsrapporter och konferensuppsatser) (Petticrew & Roberts, 2006).

torna för de översikter som bedömts vara relevanta manuellt. Vi har också i viss utsträckning gått igenom referenslistor i relevanta handböcker vetenskapliga tidskrifters temanummer som behandlat respektive ämnesområde. Vi har även kontaktat svenska och internationella forskare för att få tips på relevanta publikationer.

Granskning av sökträffar och urval av översikter

Alla sökträffar har importerats och administrerats i det för ändamålet utvecklade programmet *EPPI-Reviewer*, version 3.0 (Thomas & Brunton, 2006). Granskning och urval av sökträffar genomfördes i två faser.

FAS 1. Genomgång av titlar och/eller sammanfattningar (abstracts)

I denna fas granskades samtliga titlar och abstracts som genererats av sökningarna för att bestämma om dessa skulle beställas i fulltext eller inte. Abstracts som var relevanta och de som bedömdes tveksamma gick vidare till fas 2. Denna granskning gjordes utifrån uppsatta inklusionskriterier (se ovan). Granskningen har i huvudsak genomförts av en person. Om den innehållsliga relevansen har varit osäker, har den gått igenom en gång till tillsammans med någon av projektmedarbetarna. I de fall där samförstånd inte har uppnåtts har vi valt att ta hem studien i fulltext för ytterligare granskning.

FAS 2. Genomgång av översikter i fulltext

Fullständiga översiktsartiklar beställdes utifrån alla de titlar och abstracts som bedömts relevanta eller tveksamma i fas 1. De potentiellt relevanta översikterna närlästes och granskades återigen mot tidigare nämnda inklusionskriterier. De översikter som i detta steg bedömdes som relevanta för vårt syfte blev aktuella för vidare analyser (se nedan)

Informationsextraktion

Information från inkluderade översikter extraherades utifrån ett utarbetat formulär.²⁵ En stor del av den information som extraherades var relaterade till översiktens bibliografiska egenskaper (t.ex. publikationstyp), beskrivningar av den studerade insatsen (t.ex. längd och intensitet). Vi extraherade även information kring de ingående primärstudierna, till exempel forskningsdesign. Vidare extraherade vi även information relaterat till översiktens resultat och översiktens tillvägagångssätt (se nedan). En pilotkodning av formuläret genomfördes på ett urval av översikter. En viktig lärdom från denna var att det är nödvändigt att pilotkodningen genomförs i ett tidigt skede. Extraktionen gjordes separat av två personer ur projektgruppen för områdena ungdomsvård och medling vid brott och av en person när det gäller ungdomstjänst och särskilt kvalificerad kontaktperson. All extraktion har genomförts i *EPPI-Reviewer*.

Resultatbedömning och bedömning av översiktens tillförlitlighet

För att bedöma i vilken utsträckning resultaten är tillförlitliga gjordes en resultatbedömning. Vår utgångspunkt är att tillförlitligheten stärks om flertalet av de ingående primärstudierna pekar i samma riktning (d.v.s. en hög samstämmighet) och om effekten är stor ($d \approx 0.8$) och statistiskt säkerställd ($p < 0.05$). Tillförlitligheten kan ytterligare stärkas om översikten kan påvisa att det finns en dos-responsrelation, d.v.s. om det går att utläsa ett statistiskt säkerställt

---

²⁵ Formuläret redovisas i sin helhet i Bilaga 2.

(positivt) samband mellan insatsens längd/intensitet och utfall. Är resultaten därutöver robusta för publikationsbias förstärks resultatens tillförlitlighet ytterligare. Vidare bedömdes även överförbarheten till svenska förhållanden avseende population, kontext inom vilken interventionen gavs samt de teoretiska mekanismer som antas gälla för att generera positiva resultat.

Vår utgångspunkt är att det ska vara möjligt för den kritiske läsaren att värdera risken för att slutsatserna snedvrids av systematiska fel som kan uppstå vid exempelvis identifiering och urval av inkluderade studier (Petticrew & Roberts, 2006). Översikternas tillförlitlighet bedömdes därmed utifrån hur transparent författarna hade redovisat centrala moment i översiktsarbetet. Vår bedömning av översikternas tillvägagångssätt har bl.a. tagit fasta på i vilken mån den redovisade sökstrategin varit uttömmande samt i vilken utsträckning identifiering, urval och kodning av primärstudier har genomförts av fler än en person. Vidare undersöktes också i vilken utsträckning de ingående primärstudierna beskrivs med avseende på till exempel populationskarakteristika och information om insatsen och vilken insats jämförelsegrupperna har fått.

Bedömningarna har genomförts av två personer ur projektgruppen. Det är endast de översikter som innehåller en metaanalys som har bedömts. Vi har således inte bedömt narrativa översikter. Resultaten från våra bedömningar diskuteras i anslutning till respektive kapitel.

3.4 Begränsningar

På samma sätt som vid all forskning måste avgränsningar göras och metodologiska beslut tas. De flesta alternativ man ställs inför har såväl fördelar som nackdelar. Vi har varit inne på detta i metodkapitlets inledning. Även om vi gör bedömningen att vår systematiska sammanställning av översikter kan bidra med ett vetenskapligt underlag för de undersökta insatserna, är det viktigt att vara tydlig med sammanställningens begränsningar.

Om en given insats visar sig ha statistiskt säkerställda effekter i flera oberoende primärstudier, som tillsammans ökar representativiteten, är det ett tecken på att insatsen kan vara mer pålitlig än om vi inte fått dessa resultat för insatsen i fråga. Vår sökstrategi favoriserar översikter som är skrivna på engelska och som indexeras av de elektroniska databaserna. Detta betyder att vår sammanställning inte nödvändigtvis omfattar all relevant forskning i ämnet, i synnerhet inte översikter av effektutvärderingar som inte har publicerats. En annan begränsning med vår systematiska sammanställning av översikter är att det inte har varit möjligt att hämta in de primärstudier som översikterna bygger på för närmare granskning. Det betyder att vi har varit beroende av att översiktsförfattarna har redovisat relevant information om primärstudiernas egenskaper (populationskarakteristika, beskrivning av insatsen etc.). Detaljrikedomen i den information som redovisas om primärstudierna i de översikter vi har sammanställt varierar. I flera fall saknas informationen helt. Detta försvårar jämförelsen av resultat mellan översikter. Vår sammanställning och analys blir således aldrig bättre än den information som redovisas i de inkluderade översikterna. Ett annat problem är att vissa översikter kan ha bristande aktualitet. Även om en översikt är publicerad under 2000-talet är det ingen garanti för att de allra senaste (o)publicerade primärstudierna ingår. I den utsträckning en översikt inte har samma syfte och avgränsning som vår, så kan vi gå miste om såväl relevanta studier som data om dessa valts bort i översikten.

En vanlig fråga i en översikt är hur effektiv en given insats är. Det man då främst brukar intressera sig för är effekter och effektstorlekar. En effekt är en förändring som följer av en insats. Denna förändring skulle alltså inte ha ägt rum om insatsen inte hade genomförts. Effektstorleken försöker man uppskatta med hjälp av olika typer av jämförelser. Om man är intresserad av insatsens rena effekt brukar man använda ingen insats, placeboinsats, väntelis-

ta eller liknande för jämförelsegruppen. Detta är vanligt när insatsen är ny och håller på att utvecklas.

Om i stället en förbättrad effekt är av intresse jämför man insatsen med en eller flera andra alternativa insatser. Ett vanligt exempel är ordinarie insatser (ofta en mix av vanliga insatser, ofta *treatment-as-usual*) eller bästa kända insats. En begränsning i de översikter vi har sammanställt är att det i stort sett saknas information om vilken insats som jämförelsegruppen har fått. Detta försvårar möjligheten att jämföra resultaten mellan översikter och påverkar även möjligheten att dra slutsatser om de redovisade effektstorlekarna ska tolkas i termer av en ren respektive förbättrad effekt.

En annan begränsning är att de resultat vi har sammanställt i flera fall bygger på ett litet antal primärstudier med ett förhållandevis litet antal observationer. Detta förhållande leder ofta till att resultaten blir osäkra. Flera av de ingående primärstudierna i de översikter vi har sammanställt redovisar inte heller att de genomfört analyser där bortfall beaktas i själva analysen (eng. *intent-to-treat analysis*). Detta leder till att resultaten baseras på analyser av dem som fullbordat insatsen. Detta kan leda till att felaktiga slutsatser dras om insatsens resultat (Newell, 1992).

Referenser

- Boaz, A. & Pawson, R. (2005). The perilous road from evidence to policy: Five journeys compared, *Journal of Social Policy*, 34(2): 175-194.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Chinn, S. (2000). A simple method for converting an odds-ratio to effect size for use in meta-analysis, *Statistics in Medicine*, 19(3): 3127-3131.
- Dickersin, K. (2005). "Publication bias: Recognizing the problem, understanding its origins and scope, and preventing harm", i H. R. Rothstein, A. J. Sutton & M. Borenstein (Red.), *Publication bias in meta-analysis. Prevention, assessment and adjustments*, sid. 11-34. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hedges, L. V. (1994). "Fixed effects models", i H. Cooper & L. V. Hedges (Red.), *The handbook of research synthesis*, sid. 285-300. New York: Russel Sage Foundation.
- Lipsey, M. W. (2002). Meta-analysis and program evaluation, *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2-3: 194-208.
- Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (2001). *Practical meta-analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Newell, D. J. (1992). Intention-to-treat analysis: Implications for quantitative and qualitative research, *International Journal of Epidemiology*, 21: 837-841.
- Randolph, J. J. & Shawn Edmondson, R. (2005). Using the Binomial Effect Size Display (BESD) to present the magnitude of effect sizes to the evaluation audience, *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10(14). (<http://pareonline.net/getvn.asp?v=10&n=14>)
- Raudenbush, S. W. (1994). "Random effects models", i H. Cooper & L. V. Hedges (Red.), *The handbook of research synthesis*, sid. 301-322. New York: Russel Sage Foundation.
- Rosenthal, R. (2000). "Parametric measures of effect size", i H. Cooper & L. V. Hedges (Red.), *The handbook of research synthesis*, sid. 231-244. New York: Russel Sage Foundation.
- Petticrew, M. & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. London: Blackwell.
- Pillemer, D. B. (1984). Conceptual issues in research synthesis, *Journal of Special Education*, 18(1), 27-40.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., and Campbell, D. T. (2002). *Experimental and Quasi-experimental Designs for Generalized Causal Inference*. New York: Houghton Mifflin Company
- Sutton, A. J., Abrams, K. R., Jones, D. R., Sheldon, T. A. & Song, F. (2000). *Methods for meta-analysis in medical research*. London: John Wiley & Sons.
- Thomas, J. and Brunton, J. (2006). *EPPI-Reviewer 3.0: Analysis and Management of Data for Research Synthesis*. EPPI-Centre Software. London: Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London.

4. Ungdomsvård

Den som är under 21 år och som har begått brott kan dömas till ungdomsvård om han eller hon bedöms ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt Socialtjänstlagen eller Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, en påföljd som tidigare gick under benämningen ”överlämnande till vård inom socialtjänsten”. Kravet på att ett särskilt behov av vård hos den unge ska finnas har skärpts jämfört med tidigare. Påföljden bör inte användas för unga lagöverträdare vars behov av vård bedöms vara så pass begränsat att det kan tillgodoses inom ramen för påföljden ungdomstjänst. Risken för fortsatt brottslighet bör lyftas fram i bedömningen av vilka åtgärder som man anser ska vidtas. Ungdomsvård kan förenas med påföljden ungdomstjänst om det är baserat på brottets straffvärde eller om det, med hänsyn till den unges tidigare brottslighet, bedöms vara nödvändigt. Ungdomstjänst som tilläggsåtgärd bör komma i fråga för unga över 18 år endast om det finns särskilda skäl (Meddelandeblad från Socialstyrelsen, 2006; prop. 2005/06:165).

Syftet med detta kapitel är att sammanställa internationell forskning om effekterna av olika insatser och kombinationer av insatser för unga lagöverträdare som är tillämpliga inom ramen för påföljden ungdomsvård, oberoende av om insatserna idag används i Sverige eller ej. Fokus ligger på frågan om insatsen ifråga har en reducerande effekt på återfall i kriminalitet. En effektiv insats minskar alltså återfall i kriminalitet (registrerad eller ej) i signifikant större utsträckning än den insats (kan även vara ingen insats alls) som en jämförelsegrupp får. Då litteraturen inom detta område är mycket omfattande, har endast forskningsöversikter i form av metaanalyser inkluderats, för att på så sätt få en sammanvägd bedömning av insatsernas effekter och samtidigt begränsa underlaget. Insatser där utvärderingen endast publicerats i primärstudier inkluderas alltså inte. Frågeställningen i detta kapitel är således: Vad visar metaanalyser (publicerade år 1990 eller senare) om effektiviteten av insatser som kan vara tillämpliga inom ramen för påföljden ungdomsvård?

Kapitlet inleds med en beskrivning av insatsen/påföljden ungdomsvård. Därefter redovisas tillvägagångssättet för att finna relevanta metaanalyser inom området. På det följer en redovisning av resultat från övergripande metaanalyser, där man undersöker vilken typ av insatser som är effektiva (metaanalyser där man studerar flera olika insatser), för vilka personer och under vilka omständigheter de är effektiva. Här redovisas även slutsatser från denna forskningsgenomgång. Detta följs av en redovisning av resultat från insatsspecifika metaanalyser (metaanalyser som fokuserar på en kategori av insats eller ett specifikt behandlingsprogram) och slutsatser från denna forskningsgenomgång. Avslutningsvis ges en sammanfattning med övergripande slutsatser av såväl övergripande som insatsspecifika metaanalyser

4.1 Beskrivning av insatsen/påföljden

Inom ramen för påföljden ungdomsvård ryms en rad olika insatser och kombinationer av insatser. Det rör sig om insatser i både öppna och slutna former och de kan vara riktade både till den unge själv eller till dennes familj. De insatser som idag förekommer mest frekvent är samtal, kontaktperson, placeringar i familjehem eller institution enligt Socialtjänstlagen (SoL) eller Lagen om vård av unga (LVU), drogtest och familjeinsatser (Brottsförebyggande rådet, 2005).

Samtal förekommer i olika former och med olika innehåll. En vanlig form är strukturerade samtalsserier där temat för varje samtal är bestämt i förväg. En annan form är så kallade påverkansprogram, ett samlingsnamn för flera olika typer av strukturerade program som kan innehålla såväl samtal som studiebesök. Ofta är syftet att medvetandegöra ungdomarna om konsekvenserna av deras handlande. Även samtal utanför socialtjänstens regi förekommer – inom barn- och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagning eller skola. Formen för samtal kan ibland vara psykoterapi (Brottsförebyggande rådet, 2005).

Familjeinsatser kan utformas som nätverksmöten, systemisk terapi eller regelbundna uppföljningsmöten, dit familjemedlemmar bjuds in. De kan också förekomma som manualbaserade metoder, t.ex. Funktionell familjeterapi (FFT) eller Multisystemisk terapi (MST).

En traditionell insats är att tillsätta en kontaktperson som tillbringar någon eller några timmar per vecka tillsammans med den unge och genomför en planerad aktivitet enligt överenskommelse. Insatsen kontaktfamilj förekommer men är mindre vanlig för unga lagöverträdare. När den förekommer innebär det i regel att den unge tillbringar fritid eller helger hos kontaktfamiljen, som ett komplement till boendet i den egna familjen.

Drogtest för att påvisa drogmissbruk förekommer ofta i samband med andra insatser som riktar sig mot den unges missbruk.

Insatser som förekommer mer sällan är missbruksbehandling, internatskola, skolverksamhet, praktik, sportaktivitet, läger, boendestöd, enstaka studiebesök, ordnat boende och äventyrsgupper.

Insatser i slutna former innebär placeringar på familjehem eller institution. Placeringar kan ske frivilligt enligt SoL eller med tvång enligt LVU. Placering på institution eller i familjehem är den mest ingripande åtgärden och görs i regel när förutsättningarna för att genomföra vård i öppna former är begränsade och/eller den unges problem är av det slaget att de inte kan hanteras i öppenvård. Det kan handla om kortare akuta placeringar eller längre vårdinsatser. Ungefär 80 procent av ungdomarna får vård i öppna former medan 20 procent placeras i familjehem eller på institution (Brottsförebyggande rådet, 2005).

4.2 Tillvägagångssätt

Utöver de kriterier som redovisas i metodkapitlet ska följande kriterier vara uppfyllda för att en metaanalys ska ingå i sammanställningen:

- Metaanalysen ska sammanställa och dra slutsatser av resultat från primärstudier som jämför utfallet för behandlingsgruppen med någon form av jämförelsegrupp (experimentell och/eller kvasi-experimentell design).
- Metaanalysen ska inkludera och särredovisa resultat för gärningsmän under 21 år.
- Metaanalysen måste innehålla utfallsmått relaterade till brottsligt beteende.

Omfattande litteratursökningar har genomförts i de internationella databaserna ASSIA, C2-RIPE, Cochrane library, CJA, ERIC, PsycINFO, PubMed, Social services abstracts, SocINDEX och Sociological abstracts. Söktermerna har delats in i tre kategorier: typ av översikt, insats, samt beteckningar på deltagarna som indikerar antisocialt eller kriminellt beteende. Söktermerna har dessutom anpassats till i vilken databas sökningen genomförts. Här exemplifierar vi med de termer som använts i databasen PsycINFO, som är den databas som genererade flest träffar, för att visa hur sökningen gått till.

De termer som kan hänföras till vilken slags översikt studierna representerar redovisas i metodkapitlet. De termer som rör insats var *Correctional Institutions*, *Prisons*, *Reformatories*, *Incarceration*, *Treatment Outcomes*, *Rehabilitation*, *Criminal Rehabilitation* och *Treat-*

ment, och dessa kombinerades med termerna *Criminals*, *Female Criminals*, *Male Criminals*, *Mentally Ill Offenders*, *Recidivism*, *Criminal Behavior* och *Prisoners* som betecknade deltagarna. Dessutom gjordes en sökning som endast inkluderade termer som betecknade deltagarna, vilka var *Juvenile Delinquency*, *Female Delinquency*, *Male Delinquency*, *Juvenile Gangs* och *Predelinquent Youth* samt *criminal*, *delinquent*, *homicidal*, *incarcerated* och *offender/offending* i kombination med *adolescent*, *child**, *teenager*, *young*, *youth* och *juvenile*. För vissa databaser inkluderades även sökorden *devian**, *felon**, *inmate**, *perpetrator** och *prisoner**.

I sökningen identifierades 1 088 vetenskapliga arbeten. Efter genomläsning av sammanfattningar återstod 245 potentiellt relevanta studier. Samtliga dessa arbeten granskades i sin helhet. Av dem inkluderades initialt 164, varav 64 visade sig vara av potentiellt intresse för föreliggande forskningsgenomgång. Utöver dessa arbeten kontaktades ledande forskare inom området, och tillfrågades om de hade kännedom om ytterligare studier som av någon anledning inte fångats upp genom litteratursökningen. På detta sätt tillkom förslag att inkludera ytterligare ett tiotal arbeten. Totalt har 36 metaanalyser inkluderats i denna genomgång. Endast metaanalyser som studerar insatsers effekt på *återfall i kriminalitet* på något sätt har inkluderats. Översikter som är uteslutande narrativa eller vars fokus inte belyser de frågeställningar som vi söker besvara här har exkluderats, liksom översikter som inkluderar ungdomar plus en annan ålderspopulation (barn eller vuxna) och som inte presenterar effektstorlekar separat för ungdomsgruppen. Ur 10 av de inkluderade metaanalyserna extraherades information samt gjordes kvalitetsbedömning av två oberoende granskare. Överensstämmelsen var mycket hög. I de fall där olikheter i extraktion eller bedömning mellan granskarna fanns, diskuterades skillnaderna och beslut om hur informationen skulle uppfattas och extraheras fattades gemensamt.

De inkluderade metaanalyserna kan kategoriseras i två grupper: (i) övergripande metaanalyser, där man undersöker vilken typ av insatser som är effektiva (studerar flera olika insatser), för vilka personer och under vilka omständigheter (antal = 20), samt (ii) insatsspecifika metaanalyser som fokuserar på en kategori av insats (t.ex. KBT-baserade program) eller ett specifikt behandlingsprogram (antal = 16). Resultatredovisningen nedan inleds med en sammanfattning av de övergripande metaanalyserna. Därefter följer en genomgång av vad vi kallar insatsspecifika metaanalyser, vilka är metaanalyser för olika grupper av insatser: KBT-baserade insatser, familjebaserade insatser, äventyrsprogram, militärliknande utbildningsläger (Boot camps), samt "Scared straight"-program, i nämnd ordning. För varje del presenteras information om insatsens teoretiska bakgrund, exempel på hur den genomförs, vilka metaanalyser vår bedömning vilar på, resultat av metaanalyserna samt våra slutsatser om insatsens effektivitet, baserat på dessa metaanalyser. En positiv effektstorlek indikerar genomgående ett mer positivt utfall i insatsgruppen, det vill säga lägre grad av återfall, mindre kriminalitet eller antisocialt beteende, osv., jämfört med jämförelse- eller kontrollgruppen.

4.3 Resultat från övergripande metaanalyser

Inkluderade översikter

Här sammanfattas resultat från det flertal metaanalyser som har fokuserat övergripande på vad som karaktäriserar effektiva insatser till unga lagöverträdare (Izzo & Ross, 1990; Latimer m.fl., 2003; Lipsey, 1992a, 1992b, 1995, 1999; under tryckning; Lipsey & Wilson, 1998; Weisz m.fl., 2006). Dessa metaanalyser har på olika sätt undersökt vilka övergripande principer, komponenter och inriktningar av insatser som är effektiva för att motverka återfall i

kriminalitet bland unga lagöverträdare. Fokus i majoriteten av översikterna har legat på att studera kategorier av insatser med olika grundidéer, och genom att analysera dem parallellt indikera insatsernas effektivitet jämfört med varandra. I grund och botten handlar det om att flera metaanalyser genomförs inom ramen för en och samma övergripande studie. I två av studierna har man kontrasterat två insatskategorier mot varandra, och därmed testat vilken av dem som ger störst effekter (Izzo & Ross, 1990; Weisz m.fl., 2006). Denna typ av kontrast har inte testats i övriga studier.

I detta avsnitt sammanfattas också vad övergripande metaanalyser påvisat med avseende på för vem och under vilka förhållanden som insatser tenderar att vara effektiva (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003; Garrido m.fl., 2006; Garrido & Morales, 2007; Redondo m.fl., 1997, 1999; Rosenthal & Wilson, 2006; Wilson m.fl., 2003). (I nästföljande avsnitt i detta kapitel om ungdomsvård analyseras detta i mer detalj för de respektive kategorierna av insatser, i de fall det finns metaanalyser som analyserat frågan.)

De 20 övergripande metaanalyser som inkluderats här är publicerade under 1990- och 2000-talen. En av dem är en systematisk forskningsöversikt inom ramen för Campbell Collaboration (Garrido & Morales, 2007), en är en myndighetsrapport (Latimer m.fl., 2003), en är ett paper presenterat på konferens (Rosenthal & Wilson, 2006), åtta är publicerade eller kommer att publiceras i internationella vetenskapliga tidskrifter (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2003; Garrido m.fl., 2006; Izzo & Ross, 1990; Lipsey, 1999, under tryckning; Redondo m.fl., 1999; Weisz m.fl., 2006), medan resterande är publicerade i form av bokkapitel i redaktörssammanställda volymer. Primärstudierna som ligger till grund för översikterna är från perioden 1950–2003. De har till övervägande del genomförts i USA, med undantag för Redondo m.fl. (1997, 1999) som uteslutande inkluderat europeiska studier. Antalet primärstudier/utvärderingar per översikt varierar mellan 30 och 548. Det totala antalet deltagare framgår inte tydligt i alla studier, men där det framgår uppgår antalet till dryga 5 000 personer och uppåt. Uppgifter om ålder på deltagarna i primärstudierna framgår inte heller tydligt i alla översikter, och liknande otydlighet finns vad gäller könsfördelningen i undersökningsgrupperna. Författarna noterar dock ofta att undersökningsgrupperna till övervägande del består av pojkar och unga män. Där etnisk sammansättning i undersökningsgrupperna framgår, rapporteras den i de flesta fall i termer av procentuella andelar av etniska majoriteter och minoriteter. Deltagarna beskrivs generellt som ungdomsbrottslingar.

Två av översikterna fokuserar uteslutande på europeiska studier (Redondo m.fl., 1997, 1999). Dessa är kraftigt överlappande, vilket även är fallet för de två metaanalyser som mer specifikt fokuserar på ungdomsbrottslingar med utpräglad problematik, som befinner sig på någon form av sluten institution (Garrido m.fl., 2006; Garrido & Morales, 2007). Vidare är överlappningen också stor mellan de studier som genomförts av Lipsey (1992a, 1992b, 1995, 1999; under tryckning) och Lipsey & Wilson (1998), och som utgår ifrån en gemensam databas, där materialet successivt uppdaterats med nya primärstudier.

Vad säger översikterna om insatsernas effekter?

Det mest generella resultat som påvisas i en av de övergripande översikterna har att göra med huruvida man använder sig av en evidensbaserad insats eller erbjuder vad som ibland brukar kallas "treatment as usual" (TAU) (Weisz m.fl., 2006). Vad som kan inrymmas inom ramen för TAU är inte klart definierat, i synnerhet inte från verksamhet till verksamhet, där vad som ingår i basutbudet av insatser kan variera. I den studie som redovisas här (Weisz m.fl., 2006) har man kontrasterat evidensbaserad psykoterapi, definierat som en insats som påvisats vara effektiv i tidigare forskning, mot "vanlig klinisk omsorg", definierat som psykoterapi, rådgivning eller case management (samordning av tillgängliga insatser utifrån ett individbaserat

helhetsperspektiv) i den vardagliga verksamheten. Studien visar att de evidensbaserade metoderna reducerade deltagarnas problem i signifikant större utsträckning än vad TAU gjorde, $d = .30, p < .001$.

Flertalet övergripande metaanalyser har författats av Lipsey (1992a, 1992b, 1995, 1999; under tryckning; Lipsey & Wilson, 1998). De bygger på en kontinuerligt insamlad databas av primärstudier, och som en följd av detta till stora delar på samma primärstudier. Vi fokuserar därför här på att presentera detaljer från den senast producerade metaanalysen av Lipsey, en analys av 361 primärstudier som totalt involverade 548 test av olika insatsers effekt (Lipsey, under tryckning). Denna metaanalys har fokuserat på insatser som fungerar för unga lagöverträdare (12–21 år) för att motverka återfall i kriminalitet (Lipsey, under tryckning). Insatserna har delats in i ett antal olika kategorier och här presenterar vi endast de kategorier som berör insatser som potentiellt är tillämpliga inom ramen för ungdomsvård. Dessa är:

1. Rådgivning/terapi (Counseling), där grundidén är att en vuxen person försöker påverka den unges känslor, tankar (kognition) eller beteenden i syfte att motverka återfall i kriminalitet (föräldrar kan också vara involverade).
2. Multipla koordinerade åtgärder/insatser, där grundidén är att flera, vanligen koordinerade åtgärder sätts in till den unge för att motverka återfall i kriminalitet.
3. Insatser som fokuserar på uppbyggnad av förmågor (Skill building), där grundidén är att genom instruktioner, övningar, incitament och andra insatser utveckla förmågor hos den unge, såsom att kontrollera sitt beteende och/eller stärka viljan/förmågan att bete sig prosocialt för att motverka återfall i kriminalitet.
4. Övervakning, där grundidén är att övervakning ska motverka återfall i kriminalitet.
5. Avskräckande insatser (Deterrence), där grundidén är att avskräckning genom att påvisa negativa konsekvenser av kriminellt beteende ska motverka återfall i kriminalitet.
6. Disciplin, där grundidén är att det är viktigt att lära sig disciplin (ofta i militär kontext) för att lyckas i livet och minska risken för återfall i kriminalitet.

När samtliga dessa insatskategorier analyserades oberoende av varandra, på så sätt att de tilläts konkurrera om att minska återfall i kriminalitet (såsom i en s.k. regressionsanalys), visar det sig kategorierna placeras i effektivitetsordning på följande sätt (se även Tabell 4:1): (1) Rådgivning/terapi (2) multipla koordinerade åtgärder/insatser (3) insatser som fokuserar på uppbyggnad av förmågor (4) övervakning (5) avskräckande insatser samt (6) disciplin. Övervakning påvisades ha mycket svaga effekter och avskräckning och disciplin ingen eller till och med en svagt negativ effekt (dvs. sammantaget mer återfall i kriminalitet i insatsgrupp än i jämförelsegrupp).

Tabell 4:1. Metaanalys av kategorier av insatser och deras effekt på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats (Lipsey, under tryckning)

Typ av insats	Antal primärstudier	Effekt	
		Cohens d^a	% ^b
Rådgivning/terapi	141	.13	6.5
Multipla koordinerade åtgärder/insatser	138	.12	6
Uppbyggnad av förmågor	169	.12	6
Övervakning	17	.06	3
Avskräckande insatser	15	-.02	1
Disciplin	22	-.08	4

^a Cohens d oberoende av (1) metod för primärstudiernas utförande, (2) målgruppens karaktäristika (kön, ålder, etnicitet, risknivå för framtida kriminalitet) (3) under vilka betingelser insatsen har genomförts (t.ex. inom kontrollerad utvärdering) samt (4) samtliga andra insatser inklusive mentorskap och medling. Det framgår inte i den aktuella metaanalysen (Lipsey, under tryckning) vilka av effekterna (Cohens d) som är statistiskt signifikanta.

^b Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit).

Lipsey (under tryckning) drar själv, baserat på dessa resultat, den breda slutsatsen att insatser som har någon typ av ”terapeutisk” grundidé och som fokuserar på att förändra den unges sätt att bete sig och tänka, är mer effektiva än de som inte har det. Denna slutsats får stöd av övriga övergripande metaanalyser. Latimer m.fl. (2003) påvisar en minskning av återfall i brott med ungefär samma rangordning av grad av effektivitet av kategorier av insatser (se Tabell 4:2). Det framgår inte i denna metaanalys vilka effekter som är signifikanta. På liknande sätt påvisar Izzo & Ross (1990) att insatser med en kognitiv komponent är mer framgångsrika än insatser som saknar kognitiv komponent, $F = 5,62, p < .01$.

Tabell 4:2. Metaanalys av kategorier av insatser och deras effekt på återfall i kriminalitet (Latimer m.fl., 2003)

Typ av insats	Antal primärstudier	Effekt	
		Cohens d	% ^a
Multifokuserad	19	.32	16
Familjefokuserad	12	.32	16
Individfokuserad	20	.26	13
Övervakning	19	.16	8
Grupp-fokuserad	40	.10	5
Boot camp	5	-.14	7
Äventyrsprogram	6	-.18	9

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit). Det framgår inte i denna metaanalys vilka effekter (Cohens d) som är signifikanta.

För vem och under vilka förhållanden är insatser mer effektiva?

Risk-behov-responsivitetsprinciperna

Flertalet metaanalyser har påvisat att tre övergripande principer, de så kallade risk-behov-responsivitetsprinciperna (Risk-Need-Responsivity), generellt verkar karaktärisera effektiva insatser till såväl unga som vuxna lagöverträdare (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003). Riskprincipen handlar om val av nivå, i termer av intensitet, längd eller mängd, på insatsen (Andrews m.fl., 1990). Insatsens omfattning behöver anpassas till nivån av risk för återfall i kriminalitet för den enskilde individen. Detta innebär att personer som bedöms löpa hög risk för återfall bör delta i mer intensiva och omfattande insatser, medan personer som bedöms löpa lägre risk för återfall bör delta i mindre omfattande insatser, eller inga insatser alls (Dowden & Andrews, 2002). Man har visat att när en ambitiös insats fokuserar på ungdomar med högre risk för fortsatt kriminalitet, är man mer effektiv än när man fokuserar på ungdomar med lägre risk. Risknivå hos den unge har vanligen baserats på den unges tidigare kriminalitet och ungdomar med tidigare kriminalitet har kategoriserats som högriskungdomar (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003; Lipsey, under tryckning). Behovsprincipen handlar om att välja lämpliga förändringsbara faktorer relaterade till personens kriminalitet som insatsen ska syfta till att påverka (Andrews m.fl., 1990). Dessa faktorer brukar kallas kriminogena, vilket helt enkelt innebär att de har med personens kriminalitet att göra och potentiellt går att påverka, och att det därmed finns ett behov av att arbeta med de kriminogena faktorerna i behandling. Insatser som fokuserar på individens unika kriminogena faktorer har visat sig vara mer effektiva än insatser som inte gör det (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003). Detta innebär dessutom att det finns anledning att tro att insatser som inte direkt fokuserar på kriminogena faktorer kommer att fungera sämre (t.ex. psykodynamiskt orienterad psykoterapi) (Andrews m.fl., 1990).

Responsivitetsprincipen handlar om att val av insats ska matchas mot den unges inlärningsstil och att de insatser som är mest effektiva för att förändra beteende ska erbjudas den unge (Andrews m.fl., 1990; se även Dowden & Andrews, 2003). Unga lagöverträdare med bristande kognitiv- och problemlösningsförmåga behöver sannolikt mer struktur och högre konkretiseringsnivå för att ett program ska vara effektivt än unga lagöverträdare som har mer välutvecklade interpersonella (mellanmänniska), självreflekterande och verbala förmågor (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 2002). Enligt responsivitetsprincipen baseras de mest effektiva typerna av insatser för att förändra beteende hos den unge i positiv riktning på förbättring av förmågor, kognitiva förändringar (kognitiv-beteende-inriktning) och mellanmännisklig påverkan (social inlärning) (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 2002). Studier har påvisat att insatser som involverar relevanta behandlingskomponenter och tillvägagångssätt, och genom detta på bästa sätt fokuserar på och kan påverka kriminogena faktorer, är mer effektiva än insatser som inte har en sådan inriktning.

Insatser som inkorporerar risk-behov-responsivitets-principerna är generellt mer effektiva för att minska återfall i kriminalitet, för både pojkar och flickor, än insatser där man inte tar hänsyn till dessa principer. Studier av insatser som inte inkorporerar risk-behov-responsivitets-principerna visar generellt på inga eller mycket svaga effekter (Andrews m.fl., 1990, Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003).

Under vilka förhållanden/i vilken miljö insatsen sätts in

Lipsey (under tryckning) påvisar inget generellt stöd för att insatsens effekt påverkas av huruvida insatsen ges under vistelse på institution eller ej, eller under övervakning eller villko-

rad frigivning. Detta gäller dock inte för den kategori av insatser som fokuserar på rådgivning/terapi, där man generellt ser något sämre behandlingseffekter när den unge är på institution (Lipsey, under tryckning). Garrido & Morales (2007), samt Garrido m.fl., (2006) visar på positiva effekter av insatser som implementeras inom ramen för slutna institutioner, (se Tabell 4:3). Det visar sig dock att om insatsen ges i grupp, där gruppen består av många ungdomar med en historik av kriminellt beteende, tenderar insatsen generellt att vara mindre effektiv (t.ex. Ang & Hughes, 2001).

Tabell 4:3. Metaanalyser av effekter av kategorier av insatser som implementeras vid slutna institutioner

Författare, år och typ av insats	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohen's <i>d</i>	% ^a
Garrido & Morales, 2007	Återfall i brott			
Beteendeinriktad		4	-0.31 E.S.	15,5
Kognitiv		7	0.11*	5,5
Kognitiv-beteendeinriktad		7	0.27 E.S.	13,5
Utbildningsinriktad		3	-0.04 E.S.	2.0
Icke beteendeinriktad		9	0.09 E.S.	4.5
Garrido m.fl., 2006	Återfall i brott			
Kognitiv-beteendeinriktad		11	0.22 E.S.	11.0
Kognitiv		7	0.12 E.S.	6.0
Utbildningsinriktad		3	-0.05 E.S.	2.5
Icke beteendeinriktad		8	0.24 E.S.	12.0

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit).

* Statistiskt signifikant ($p < 0.05$); E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$)

Den unges kön, etnicitet och ålder

Eftersom kriminellt beteende generellt har ett samband med såväl könstillhörighet som etnicitet och ålder, är en central fråga huruvida de insatser som riktar sig till unga lagöverträdare har olika effekter beroende på deltagarnas könstillhörighet, härkomst eller ålder. Det tycks dock generellt som om varken könstillhörighet eller etnicitet påverkar utfallet av en insats på ett betydande sätt.

En metaanalys undersökte huruvida effekter av insatser är jämförbara för flickor och pojkar och fann att de generellt sett är det (Rosenthal & Wilson, 2006). Könstillhörighet verkar alltså inte vara en avgörande faktor för hur effektiv en insats kommer att vara. Som ett undantag från detta har Lipsey (under tryckning) visat på att insatskategorin rådgivning/terapi har något bättre effekter för flickor än för pojkar. Det finns dock många fler primärstudier på pojkar än på flickor och mer forskning behövs för att kunna dra säkra slutsatser om detta. Effekter av insatser tycks också vara jämförbara för personer med olika etnisk bakgrund (Wilson m.fl., 2003), det vill säga etnisk bakgrund verkar inte vara en avgörande faktor för hur effektiv en insats kommer att vara. Vidare visar översikter av europeisk forskning att insatser generellt fungerar bättre för ungdomar än för vuxna (Redondo m.fl., 1997, 1999),

och att insatskategorin rådgivning/terapi har något bättre effekt bland äldre ungdomar (Lipsey, under tryckning). Åldersrelaterade skillnader i effekter på ett mer generellt plan bekräftas dock inte av Lipsey (under tryckning), som i sin omfattande metaanalys visar att varken kön, etnisk bakgrund eller ålder har betydande konsekvenser för insatsers effektivitet i att minska återfall i kriminalitet (Lipsey, under tryckning). Se också respektive insats inom ungdomsvård (dvs. de kommande avsnitten i detta kapitel) för fler undantag. Noteras bör att studier av detta slag är få, och ytterligare forskning är nödvändig för att kunna dra säkrare slutsatser kring dessa frågor.

Omfattning och längd (dos) på insats samt implementeringskvalitet

Det kan te sig logiskt att mer behandling (högre dos) ska ge bättre effekter av en insats. Intressant nog finns det dock inget genomgripande stöd för att omfattningen av en insats eller hur länge den pågår har en betydande roll för effektiviteten i att motverka återfall i kriminalitet. Lipsey (under tryckning) visar detta i sin övergripande metaanalys. Hur den specifika insatsen faktiskt genomförs (implementeras) verkar dock generellt ha betydelse för insatsens effektivitet. När personalen har korrekt utbildning, följer programmets riktlinjer eller manual troget, klarar av att behålla många av deltagarna kvar i insatsen ifråga samt lyckas behålla personalen över tid (liten personalomsättning), är man ofta mer effektiv i att motverka återfall i kriminalitet (t.ex. Lipsey, under tryckning). Dessa faktorer observeras i större utsträckning när man använder sig av evidensbaserade insatser kontra TAU-insatser (Weisz m.fl., 2006). Det har också visat sig att man generellt är mer effektiv när forskare är närvarande i planering, implementering och utvärdering av insatser (t.ex. Lipsey, under tryckning).

Slutsatser från de övergripande metaanalyserna

Insatser som har en ”terapeutisk” grundidé, och som är fokuserade på att förändra den unges sätt att bete sig och tänka (Rådgivning/terapi, multipla koordinerade åtgärder/insatser, samt insatser som fokuserar på uppbyggnad av förmågor), är mer effektiva än insatser som inte har det (övervakning, avskräckande insatser, disciplin). Baserat på dessa övergripande metaanalyser kan man dra slutsatsen att övervakning, avskräckning och disciplin som insatskategorier generellt inte har någon motverkande effekt på återfall i kriminalitet.

Tre övergripande principer, de så kallade risk-behov-responsivitetsprinciperna, verkar vara gemensamma nämnare för effektiva insatser. Det innebär att insatser som fokuserar på ungdomar med högre risk för framtida kriminalitet, risker och skydd som är kriminogena, samt användandet av specifika insatser som kan påverka dessa kriminogena behov, fungerar bättre för unga lagöverträdare än insatser som inte tar hänsyn till dessa faktorer.

Det finns inget generellt stöd för att insatsens effekt påverkas av den miljö eller kontext som den implementeras i, med vissa undantag. Ett exempel på ett sådant undantag är att när en insats till ungdomar ges i grupp, där gruppen består av många ungdomar med en historik av kriminellt beteende, tenderar insatsen att vara mindre effektiv. Detta skulle kunna hänföras till den process som brukar kallas avvikandeträning eller ”deviancy training”, som är ett fenomen som har observerats då man sammanfört unga med problembeteende för interventioner i grupp. Avvikandeträning innebär att deltagarna i interventionen förstärker varandras antisociala, avvikande attityder och beteenden, och lär sig nya negativa uttryckssätt att lägga till sin egen beteendepertoar. Studier av gruppinterventioner som samlat unga med problem har visat att deltagarna snarare ökar sitt normbrytande beteende, både på kort och lång sikt (se t.ex. Dishion m.fl.). Det skulle också kunna handla om brist på positiva influenser från prosociala jämnåriga, vilka man inom risk- och skyddsfaktorsforskningen har påvisat kan agera som en buffert mot etablering och upprätthållande av problembeteende (se t.ex. Hartup

& Stevens, 1999). Med en gruppammansättning där deltagarna uteslutande är ungdomar med beteendeproblem, vägs inte tillgången på negativa, antisociala modeller upp eftersom det saknas positiva, icke-kriminella modeller som kan visa på de prosociala alternativa vägarna.

Generellt tycks varken könstillhörighet, etnicitet eller ålder påverka utfallet av en insats på ett betydande sätt. Det verkar däremot finnas vissa specifika förhållanden där ålder och könstillhörighet har betydelse. Exempelvis verkar det som om insatskategorin rådgivning/terapi har något bättre effekt bland äldre ungdomar jämfört med yngre, och bland flickor jämfört med pojkar. Dessutom finns det indikationer på att insatser fungerar bättre för unga än för vuxna. Bristen på studier som fokuserar på dessa frågor är påtaglig, och behovet av ytterligare forskning inom området är stort.

Även om det kan verka rimligt att mer behandling – längre och/eller mer intensiv – ska ge bättre effekter så finns inget generellt stöd för detta i de övergripande metaanalyserna. Hur väl den specifika insatsen faktiskt genomförs (implementeras) har däremot desto större betydelse för insatsens effektivitet. När personalen har korrekt utbildning, följer programmets riktlinjer eller manual troget, lyckas hålla kvar många deltagare i insatsen ifråga samt när personalomsättningen är liten, är man generellt mer effektiv i att motverka återfall i kriminalitet. Det har också visat sig att man är mer effektiv när forskare är närvarande i planering, implementering och utvärdering av insatser.

De övergripande metaanalyser som har sammanfattats i denna del är kraftfulla på så vis att de på en och samma gång undersöker olika insatsers effektivitet och därmed tillåter ett visst mått av jämförelse mellan insatskategorier. De visar också på generella riktningar i vad som tenderar att fungera och inte. Baserat på dessa övergripande metaanalyser är det dock varken möjligt eller lämpligt att dra välgrundade slutsatser om hur effektiva specifika insatser eller program är. Kategoriseringen av insatser blir gärna något trubbig, vilket kan begränsa möjligheten både att generalisera resultaten och att dra mer precisa slutsatser för ett visst insatsalternativ. Därför följer nu en genomgång av insatsspecifika metaanalyser med fokus på en viss insats eller kategori av insatser.

4.4 Resultat från insatsspecifika metaanalyser

Effekter av kognitiva-beteendeterapeutiska (KBT), samt kognitiva och beteendeariktade insatser

Beskrivning av insatsen

Kognitiv beteendeterapi (KBT) är en bred psykoterapeutisk inriktning som syftar till att förändra människors beteenden genom att hjälpa dem att se konsekvenserna av ett beteende, att förstå sina motiv och att utveckla nya sätt att kontrollera beteendet. KBT grundar sig på forskning och teoribildning inom inlärningspsykologi, kognitionspsykologi och socialpsykologi. En människas kognitioner anses ha en medlande roll mellan den omgivande miljön och beteendet genom att de styr vad i miljön som uppmärksammas av individen, hur individen uppfattar eller tolkar det och om det i sin tur påverkar det framtida beteendet. Det handlar om en interaktion mellan individ och omgivande miljö som kan påverka såväl attityder som beteenden (Hollin, 1990).

Utifrån ett KBT-perspektiv bottnar kriminalitet i inlärd, förvrängd kognitioner som kan ta sig uttryck i självrtfärdigande, missuppfattningar eller feltolkningar av sociala koder. Exempelvis har lagöverträdare ofta en benägenhet att tillskriva omgivningen fientliga avsik-

ter och intentioner. De har oftare än andra en förväntan om att aggressivt beteende ska leda till positiva lösningar, och de har en tendens att ha bristande moraliska resonemang och att förneka skuld.

Inom KBT-inriktningen utgår man ifrån att det är möjligt för individen att förbättra och förändra sin kognitiva förmåga, och därmed lära in nya beteenden. Behandlingen betonar individuellt ansvar och strävar efter att lära lagöverträdare att förstå de tankeprocesser och händelser som föregår deras kriminella beteende. Att lära sig att avlyssna sitt tänkande är ett första steg. Därefter används terapeutiska tekniker för att identifiera och korrigera fördomsfulla, riskabla eller bristfälliga tankemönster. I KBT-baserade interventioner använder man sig även av strukturerade övningar som syftar till att bygga upp såväl kognitiva och problemlösande som sociala färdigheter. Rollspel eller praktik i verkliga situationer används för att konsolidera nya sätt att hantera situationer som individen tidigare upplevt som problematiska. Deltagarna får möjlighet att förbättra sin förmåga att uppmärksamma sociala signaler och tolka andras beteenden, samt att lära sig lösa problem och konflikter utan att använda våld. De får också lära sig kort- och långsiktiga konsekvenser av antisocialt beteende och hur de ska klara av att stå emot negativ påverkan från andra.

Utöver KBT-baserade program, som utgörs av en kombination av kognitiva- och beteendekomponenter, finns det också insatser som endast är kognitivt inriktade (utan någon beteendekomponent), samt insatser som har beteendeariktning (utan kognitiv komponent). Samtliga dessa kombinationer av komponenter finns representerade i de metaanalyser som inkluderats här.

Resultat

Inkluderade översikter

Bedömningen av effekterna av KBT-baserade, kognitiva och beteendeariktade insatser baseras på tre metaanalyser av mer avgränsade insatser/insatskategorier (Ang & Hughes, 2001; Armelius & Andreassen, 2007; Dowden m.fl., 2003) samt en områdesövergripande metaanalys (Lipsey, under tryckning). De typer av insatser som inkluderas i dessa metaanalyser varierar. En insats har endast inkluderat studier där interventionerna innefattar både beteende- och kognitiva komponenter samt genomförs inom ramen för en institutionsbehandling (Armelius & Andreassen, 2007). En annan har endast inkluderat studier som innefattar program med återfallsprevention, så kallad relapse prevention (Dowden m.fl., 2003), medan en tredje insats undersöker effekterna av social färdighetsträning (Ang & Hughes, 2001).

Samtliga inom detta område inkluderade översikter är publicerade under 2000-talet. En av studierna är en systematisk forskningsöversikt inom Cochrane Collaboration (Armelius & Andreassen, 2007), medan resterande metaanalyser är publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter. Den områdesövergripande metaanalysen kommer att publiceras i en internationell vetenskaplig tidskrift (Lipsey, under tryckning). (Underlaget för de övergripande metaanalyserna redovisas ovan, i det avsnitt som specifikt berör dessa metaanalyser).

Primärstudierna som ligger till grund för de insatsspecifika metaanalyserna är från perioden 1973–2005. Där ursprungsland framgår visar det på att primärstudierna till övervägande del är genomförda i Nordamerika. Endast en av tre insatsspecifika metaanalyser innehåller primärstudier från 2000-talet, varför aktualiteten i materialet måste anses icke tillfredsställande. Detta kompenseras möjligen av aktualiteten i det material som omfattas av de övergripande metaanalyserna. Antalet primärstudier/utvärderingar per insatsspecifik metaanalys varierar mellan 9 och 14 (se Tabell 4:4). Det totala antalet deltagare framgår endast i en av de insatsspecifika studierna, där undersökningsgruppen består av 4 820 deltagare (Armelius &

Andreassen, 2007). Uppgifter om ålder på deltagarna i primärstudierna framgår i alla studier utom Dowden m.fl. (2003). Könsfördelningen i undersökningsgrupperna framgår dock generellt inte på något tydligt sätt (se Ang & Hughes, 2001, för ett undantag), men författarna noterar att undersökningsgrupperna till övervägande del består av pojkar och unga män. Etnicitet rapporteras i en av studierna i termer av procentuella andelar av etniska majoriteter och minoriteter i undersökningsgruppen (Armeliuss & Andreassen, 2007). I andra fall uppges det inte alls (Ang & Hughes, 2001), eller används som en potentiell moderatör där det framgår att men inte hur undersökningsgruppernas etniska sammansättning varierar (Dowden m.fl., 2003). Deltagarna beskrivs som individer med externaliserande eller antisocialt beteende (Ang & Hughes, 2001; Armeliuss & Andreassen, 2007) eller som ungdomsbrottslingar (Dowden m.fl., 2003).

Uppföljningstiden efter insats varierar mellan de inkluderade metaanalyserna. Ang och Hughes fokuserar på en period av 1–36 månader efter insats (i genomsnitt 5,5 månader efter insats). Armeliuss och Andreassen (2007) fokuserar på 6, 12 och 24 månader efter insats. I metaanalysen av Dowden med medarbetare (2003) framgår inte uppföljningstiden. Metaanalysen av Lipsey (under tryckning) fokuserar på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats.

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Samtliga metaanalyser om KBT-insatser påvisar effekter i positiv riktning, det vill säga lägre grad av återfall och kriminalitet för insatsgruppen, men styrkan av effekterna är små till medelstora och flera effekter är inte statistiskt signifikanta. I flera fall finns ingen information i metaanalyserna om huruvida effekterna är signifikanta eller ej (Tabell 4:4). Metaanalysen av Armeliuss och Andreassen (2007) fann endast en signifikant genomsnittlig effekt av behandling vid 12-månadersuppföljningen, men inte vid 6- eller 24-månadersuppföljningarna. Det framgår inte huruvida de små genomsnittliga effekter som påvisas i Dowden m.fl. (2003) och Lipsey (under tryckning) är signifikanta eller ej. Effekten av social färdighetsträning är medelstor men inte statistiskt signifikant (Ang & Hughes, 2001).

Insatsens effekt påverkas generellt inte av ungdomarnas kön, etnicitet (Ang & Hughes, 2001; Dowden m.fl., 2003) eller ålder (Ang & Hughes, 2001). Det finns skillnader i behandlingens effekter beroende på i vilket utsträckning man tagit hänsyn till risk-behov-responsivitetsprinciperna, där program som inkluderade samtliga tre principer var mer effektiva än de där endast två av principerna inkluderades (Dowden m.fl., 2003). Dessutom visar det sig i en av översikterna att sammansättningen av insatsgruppen är av betydelse. Behandlingen har generellt något sämre effekter när insatsgruppen består av många unga lagöverträdare jämfört med om gruppen är blandad, med såväl prosociala som antisociala ungdomar, eller om behandlingen ges individuellt (Ang & Hughes, 2001). Man har också påvisat angående insatsen återfallsprevention att en mindre undersökningsgrupp i primärstudierna (<100 ungdomar) samt forskarnärvaro i planering och implementering kan leda till bättre effekter (Dowden m.fl., 2003).

Tabell 4:4. Resultat från metaanalyser av KBT-baserade program

Författare och år och typ av insats	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohens <i>d</i>	% ^a
Ang & Hughes, 2001	Antisocialt beteende, beteendeproblem	14	0.49 E.S.	24.5
Armeliuss & Andreassen, 2007	Återfall i brott	4		
KBT-insatser inom institution	6-månadersuppföljning		0.08 E.S.	4
	12-månadersuppföljning	10	0.21*	11.5
	24-månadersuppföljning	5	0.10 E.S.	5
Dowden m.fl., 2003	Återfall i brott	9	0.23 ?	11.5
Återfallsprevention (Relapse prevention)				
Lipsey, under tryckning	Återfall i brott			
Beteendeoriktad		30	0.22 ?	11.0
KBT		14	0.27 ?	13.0
Sociala förmågor		18	0.13?	6.5

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit). * Statistiskt signifikant ($p < 0.05$). E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$) ? = Det framgår inte i metaanalysen om effekten är signifikant eller ej.

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

I metaanalysen av social färdighetsträning inkluderas både barn och ungdomar (Ang & Hughes, 2001) och när det gäller analyser av moderatorer går det inte att separera ut resultaten för olika ålderskategorier. Detsamma gäller för Dowden m.fl. (2003), som omfattar både unga och vuxna. I majoriteten av de i metaanalyserna ingående primärstudierna består undersökningsgrupperna till stor del, eller helt uteslutande, av pojkar och unga män. Det är därför svårt att generalisera resultaten till flickor och unga kvinnor. Exempelvis baseras Dowdens m.fl (2003) analyser av flickor på endast tre primärstudier och det är dessutom oklart huruvida dessa primärstudier inkluderar ungdomar eller ej.

Vad gäller översiktsprocessen för dessa metaanalyser så varierar den i kvalitet. Armeliuss och Andreassen (2007) uppfyller kraven på tydlig syftesformulering och tydliga urvalskriterier för inklusion av primärstudier, grundlig litteratursökning, transparenta och systematiska genomgångar av primärstudiernas innehåll och kvalitet, samt tydlighet vad gäller interbedömarreliabilitet. För övriga studier varierar det i vilken omfattning dessa krav uppfylls. Det enda krav som genomgående är uppfyllt för alla studierna är att de använt sig av en systematisk informationsextraktionsprocedur. (Se Bilaga 3, tabell 4.1. för ytterligare detaljer.)

I genomsnitt är samstämmigheten mellan primärstudierna inom respektive metaanalys medelhög och effektstorlekarna är små till medelhöga. Man har inte på något systematiskt sätt undersökt dos-responssamband, och i ingen av studierna har man försökt ta hänsyn till eventuell publikationsbias i sina analyser. (För ytterligare detaljer, se Bilaga 3, tabell 4.2.)

Slutsatser

Baserat på de genomgångna metaanalyserna kan man dra slutsatsen att det finns visst stöd för att KBT-baserade, kognitiva och beteendeorienterade program kan vara effektiva för gruppen unga lagöverträdare. Samtliga metaanalyser påvisar små till medelstora genomsnittliga effekter i positiv riktning, men flera effekter är inte statistiskt signifikanta. En betydande andel av de ungdomar som deltagit i en KBT-insats kommer att återfalla i kriminalitet. Insatsens potential får alltså inte överskattas. Huruvida dessa resultat är desamma för pojkar och flickor är svårt att säga, då de undersökningsgrupper som studerats till övervägande del består av pojkar och unga män. På samma sätt är det svårt att avgöra om ungdomarnas etnicitet har betydelse. Den metaanalys som uppfyller flest krav på kvalitet (Armeliuss & Andreassen, 2007) finner endast en signifikant effekt av KBT-behandling under institutionalisering vid uppföljning av återfall i kriminalitet efter 12 månader. Vid 6- och 24-månadersuppföljningarna är resultaten för insatsgrupperna inte bättre än för jämförelsegrupperna. Ingen av de inkluderade metaanalyserna tyder på att KBT-insatser i genomsnitt skulle ha en skadlig effekt på deltagarna (dvs. högre grad av återfall i kriminalitet i insatsgruppen jämfört med jämförelsegruppen).

KBT-inriktade insatser verkar vara mest effektiva när man tar hänsyn till deltagarnas grad av risk för fortsatt kriminalitet, deras kriminogena behov samt de komponenter som på bästa sätt bemöter dessa behov (Dowden m.fl., 2003).

Slutsatserna begränsas av att de primärstudier som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. De teoretiska antagandena om hur KBT-insatser kan bidra till framgång i livet och till att minska återfall i kriminalitet gäller dock sannolikt också i Sverige. Däremot är det inte sagt att de miljöer där behandlingarna utvärderats motsvarar svenska förhållanden. Sannolikt har några av de primärstudier som ingår i de metaanalyser som redovisas här genomförts i behandlingsmiljöer där förutsättningar och förhållanden skiljer sig från den svenska kontexten. Det kan därför vara problematiskt att på ett mer direkt sätt applicera de resultat som redovisas här på svenska förhållanden. Slutsatserna begränsas också av att det ofta i metaanalyserna saknas tillräcklig och detaljerad information om vilka insatser/avsaknad av insatser som jämförelsegruppen har fått.

Effekter av familjebaserade insatser

Beskrivning av insatsen

Familjebaserade insatser har det gemensamt att familjen är i fokus för interventionen. Ofta inriktas behandlingen på att förändra föräldrarnas sätt att bete sig mot och bemöta sina barn. Några specifika program är vanligt förekommande i de metaanalyser som inkluderats. Dessa är Funktionell familjeterapi (FFT), Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC), Multisystemisk terapi (MST) samt Treatment foster care (TFC), varför de här beskrivs mer i detalj.

FFT är en heltäckande familjeorienterad intervention som riktar sig till ungdomar i riskzonen för kriminalitet eller missbruk samt ungdomar med en klinisk beteendestörning. Metoden vänder sig till hela familjen inklusive syskon. Metoden utgår från teorier om informationsbearbetning, social kognition och emotioner, systemperspektiv samt beteendeteori och social inlärningsteori. De huvudsakliga stegen i terapin är i) engagemang/motivation, ii) beteendeförändring samt iii) generalisering. Under första fasen är det viktigt att bygga upp en positiv samarbetsrelation till familjen samt skapa positiva men realistiska förväntningar på såväl behandlingsinsatsen som familjen. Utifrån en bedömning av familjens styrkor och svagheter utformas en handlingsplan för beteendeförändringar. Terapeuten utgår från en meny av evidensbaserade metoder som syftar till att träna social kompetens, kommunikation, problem-

lösning och konflikthantering, föräldrautbildning, kognitiv omstrukturering samt, vid behov, behandling av föräldrars psykopatologi. Generaliseringsfasen syftar till att upprätthålla förändringarna samt skapa kontaktvägar till resurser i närsamhället. Behandlingstiden varierar mellan åtta och trettio timmar under en tremånadersperiod (Alexander, 1973).

MTFC baseras på social inlärningsteori och systemteoretisk familjeterapi och innebär en kombination av fosterhemsplacering, familjeterapi och individualterapi. Syftet är att minska antisocialt beteende hos den unge, öka dennes deltagande i prosociala aktiviteter och sedermera återplacera honom/henne hos sin ursprungsfamilj. Modellen är multidimensionell, vilket innebär att man arbetar på flera nivåer: med den enskilda ungdomen, med biologiska familjen, med fosterfamiljen samt med aktörer i omgivningen såsom skola, fritidsaktiviteter, och vänner. Insatsen är relativt intensiv, med ett behandlingsteam av familjeterapeut, ungdomsterapeut, färdighetstränare och fosterföräldrar under ledning av en behandlingssamordnare. Den unge placeras i familjehem, och hans eller hennes beteende övervakas genom daglig rapportering till behandlingssamordnaren. Eftersom målet är att den unge ska återförenas med sina föräldrar ska placeringen inte vara för länge, cirka 8–12 månader (Fisher & Chamberlain, 2000). MTFC är en vidareutveckling av TFC (se nedan).

MST baseras på socialekologisk och familjesystemisk teori och är en intervention som riktar sig till familjer med ungdomar med allvarliga psykosociala och beteendeproblem. Interventionen är ett alternativ till placeringar utanför hemmet, det vill säga fosterhem, institution eller fängelse i de länder detta förekommer. Utgångspunkten är att eftersom problem såsom kriminalitet har flera orsaker inom olika system – hos individen, familjen, i skolan, bland kamrater och i grannskapet – måste också interventionen vara komplex och omfatta insatser som riktar sig till de olika systemen, dvs. familj, skola, kamrater och närsamhälle. Metoden är därför mångfacetterad, relativt kortvarig och genomförs med familjen i dess naturliga hemmiljö. Behandlingsteamet utgörs av professionella terapeuter som handleds av kliniska psykologer eller psykiatriker. Terapeuterna ska ha små ärendemängder och vara tillgängliga för deltagarna dygnet runt. Behandlingen är individuellt upplagd för att tillgodose den unges och familjens specifika behov, och varar mellan fyra och sex månader. Metoden är spridd i både USA och Europa (Henggeler m.fl., 2000).

TFC är en form av familjehems- eller fosterbarnsvård som syftar till att ge ungdomar och deras familjer individuellt utformade program för positiv förändring. Vården är ett alternativ för barn med risk att hamna i upprepade eller mer restriktiva placeringar på exempelvis institution inom psykiatrisk vård eller kriminalvård. Interventionen innebär att fosterföräldrar får specialutbildning i de färdigheter de behöver för att hantera barnets beteenden och får fortlöpande stöd från särskild personal. Tillgång till barn- och ungdomspsykiatrisk expertis ska också finnas. När det bedöms relevant vidtas åtgärder för att minimera inflytande från jämnåriga ungdomsbrottslingar och för att öka fosterföräldrarnas inflytande (Snodgrass, 1988).

Resultat

Inkluderade översikter

Bedömningen av effekterna av familjebaserade insatser baseras på sex insatsspecifika metaanalyser (Farrington & Welsh, 2003; Latimer, 2001; Littell m.fl., 2005; Macdonald & Turner, 2008; Woolfenden m.fl., 2001, 2002), samt två områdesövergripande metaanalyser som delvis fokuserar på familjebaserade insatser (Latimer m.fl., 2003; Lipsey, under tryckning). De typer av familjebaserade insatser som inkluderas i dessa metaanalyser varierar. En metaanalys har inkluderat interventioner med familjen i fokus, som inriktar sig på bristfälliga uppfostringsmetoder, bristfällig tillsyn samt hårda uppfostringsmetoder, bl.a. MST (Farrington &

Welsh, 2003). En annan har inkluderat primärstudier som angett att behandlingen innehållit en familjekomponent, bl.a. FFT och MST (Latimer, 2001). Ytterligare en strategi har varit att inkludera studier med huvudfokus på föräldraskap och familjefunktion, såsom föräldraträningsprogram, familjeterapi, MST och MTFC (Woolfenden m.fl., 2001, 2002). Vissa har endast inkluderat studier av MTFC och TFC (Macdonald & Turner, 2008), medan andra (Littell, 2005) begränsat sig till att inkludera effektstudier av endast ett program, i detta fall MST. De två övergripande metaanalyserna (Latimer m.fl., 2003; Lipsey, under tryckning) fokuserar brett på primärstudier med olika typer av familjefokuserade insatser.

Samtliga inkluderade metaanalyser inom detta område är publicerade under 2000-talet, och där ursprungsland framgår visar det på att primärstudierna, med ett fåtal undantag, så gott som uteslutande är genomförda i USA. (t.ex. Norge, Australien). Tre av de insatsspecifika studierna är systematiska forskningöversikter inom Cochrane Collaboration (Littell m.fl., 2005; Macdonald & Turner, 2008; Woolfenden m.fl., 2001), medan de övriga tre är publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter. Av de två områdesövergripande metaanalyserna är den ena en myndighetsrapport (Latimer m.fl., 2003), medan den andra kommer att publiceras i en internationell vetenskaplig tidskrift (Lipsey, under tryckning) (underlaget för de övergripande metaanalyserna redovisas ovan, i det avsnitt som specifikt berör dessa metaanalyser).

Primärstudierna som ligger till grund för de insatsspecifika metaanalyserna är från perioden 1973–2005. Hälften av översikterna innehåller primärstudier från 2000-talet, varför aktualiteten i materialet måste anses tillräcklig. Antalet primärstudier/utvärderingar per insatsspecifik metaanalys varierar mellan 3 och 35 (se även Tabell 4:5) och det totala antalet deltagare i studierna varierar mellan 390 och 17 141. Uppgifter om ålder på deltagarna i primärstudierna framgår i alla studier, med undantag för Latimer (2001). Könsfördelningen i undersökningsgrupperna framgår inte i två av översikterna (Farrington & Welsh, 2003; Latimer, 2001). Undersökningsgrupperna i primärstudierna i de andra översikterna består till övervägande delen av pojkar och unga män. De flesta studier underlåter att rapportera undersökningsgruppernas etniska sammansättning (Farrington & Welsh, 2003; Latimer, 2001; Woolfenden m.fl., 2001, 2002), och i de studier där detta uppges rapporteras den i termer av procentuella andelar av etniska majoriteter och minoriteter i undersökningsgruppen. Deltagarna beskrivs som barn och ungdomar som kräver/löper risk för placering utanför hemmet (Littell m.fl., 2005; Macdonald & Turner, 2008), som individer med eller i riskzonen för kriminellt beteende (Farrington & Welsh, 2003) eller som ungdomsbrottslingar (Latimer, 2001; Woolfenden m.fl., 2001, 2002).

Uppföljningstiden efter insats varierar mellan de inkluderade metaanalyserna. Farrington och Welsh (2003) inkluderar primärstudier med uppföljningstider på minst 6 månader efter insats, Latimer (2001) på minst ett år efter insats. Littell m.fl. (2005) ungefär ett år eller mer (med undantag för en av primärstudierna som endast har en uppföljning direkt efter insats). Macdonald och Turner (2008) 1–2 år efter insats. Woolfenden m.fl. (2001, 2002) 6 månader till 3 år efter insats. I Latimer m.fl. (2003) framgår inte uppföljningstiden. Lipsey (under tryckning) fokuserar på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats.

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Resultaten av metaanalyserna av familjebaserade insatser påvisar i samtliga fall genomsnittliga effekter som är små till medelstora, i positiv riktning, det vill säga lägre grad av återfall och kriminalitet för insatsgruppen. Samtliga effekter är dock inte statistiskt signifikanta (se Tabell 4:5). Metaanalysen av Woolfenden m.fl. (2001, 2002) visar att familjefokuserade insatser som insatskategori kan vara effektivt i att minska återfall i kriminalitet. Latimer m.fl.

(2003) påvisar också en betydande effekt, medan Lispey (under tryckning) påvisar en liten genomsnittlig effekt. Det framgår dock inte av dessa övergripande metaanalyser om effekten är signifikant eller ej. Två av metaanalyserna har specifikt undersökt effekterna av MST (Farrington & Welsh, 2003; Littell m.fl., 2005). Den ena av dessa inkluderar åtta primärstudier och påvisar en medelstor och signifikant genomsnittlig effekt av MST (Farrington & Welsh, 2003). Den andra metaanalysen av MST inkluderar fem primärstudier, har ställt relativt höga krav på primärstudiernas kvalitet och påvisar inga signifikanta effekter (Littell m.fl., 2005).

Tabell 4.5. Resultat från metaanalyser av familjebaserade insatser

Författare, år och typ av insats	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohen's <i>d</i>	% ^a
Farrington & Welsh, 2003	Kriminalitet			
Home/community programs		7	0.18*	9.0
Multisystemisk terapi (MST)		8	0.41*	20.5
Latimer, 2001	Återfall i brott	35	0.30*	15.0
Familjebaserade insatser (t.ex. FFT och MST)				
Littell m.fl., 2005	Arresteringar/ domar	5	FE=0.25 ^b E.S.	12.5
Multisystemisk terapi (MST)			RE=0.46 ^b E.S.	23.0
	Självrapporterad kriminalitet	3	0.21 ^b E.S.	10.5
Macdonald & Turner, 2008	Självrapporterad kriminalitet	3	0.15 E.S.	7.5
MTFC och TFC	Lagöverträdelser	4	0.54*	27
Woolfenden m.fl., 2001, 2002	Självrapporterad kriminalitet	3	0.41*	20.5
Familjefokuserade insatser (t.ex. föräldraträningsprogram, familjeterapi, MST och MTFC).				
	Arresteringar, 1–3 år	5	0.56*	28.0
	Risk för återfall – Arresteringar	5	0.23*	11,5
Latimer m.fl., 2003	Återfall i brott	12	0.32?	16.0
Familjefokuserade insatser				
Lipsey, under tryckning	Återfall i brott	29	0.13?	6.5
Familjefokuserade insatser				

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit). FE = Fixed effects. RE = Random effects. ^b Hedge's *g*

* Statistiskt signifikant ($p < 0.05$). E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$). ? = Det framgår inte i metaanalysen om effekten är signifikant eller ej.

Den metaanalys som specifikt fokuserat på effekter av potentiella moderatorer på familjebaserade insatser finner inga effekter av undersökningsgruppens storlek (se dock Farrington & Welsh, 2003, som visar på motsatt resultat för denna moderator), insatsens längd, om den genomförs i närsamhället eller på institution, om den är teori- eller ad hoc-baserad, eller om forskare är involverade eller ej. Den unges könstillhörighet, familjens sammansättning, den unges typ av kriminalitet eller huruvida han eller hon är återfallsförbrytare eller ej verkar inte heller spela någon roll. Man har dock funnit att programmen fungerar bättre för yngre (<15) än för äldre (≥ 15) deltagare, för frivilliga samt när uppföljningstiden är kortare än ett år (Latimer, 2001).

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

Latimer (2001) påpekar att effektstorlekarna var större för primärstudier med mindre stringenta metodologiska upplägg/genomföranden. Vad gäller översiktsprocessen för dessa metaanalyser så varierar den något i kvalitet. Samtliga studier har en tydlig syftesformulering och tydliga eller delvis tydliga urvalskriterier för inklusion av primärstudier. Littell m.fl. (2005), Macdonald & Turner (2008) samt Woolfenden m.fl. (2001) uppfyller dessutom kraven på grundlig litteratursökning, transparenta och systematiska genomgångar av primärstudiernas innehåll och kvalitet samt tydlighet vad gäller interbedömarreliabilitet. Primärstudierna är inte tillfredsställande beskrivna i alla studier, och systematiken samt interbedömarreliabiliteten är oklar. (Se Bilaga 3, tabell 4.1 för ytterligare detaljer.)

I genomsnitt är samstämmigheten mellan primärstudierna inom respektive metaanalys medelhög och effektstorlekarna är små till medelhöga. Skillnaden mellan insats- och jämförelsegrupp är inte alltid statistiskt säkerställd och man har varken undersökt dos-responssamband på något systematiskt sätt eller försökt ta hänsyn till eventuell publikationsbias i sina analyser. (För ytterligare detaljer, se Bilaga 3, tabell 4.2.)

Slutsatser

Baserat på de genomgångna metaanalyserna kan man dra slutsatsen att det finns visst stöd för att familjebaserade insatser som insatskategori kan vara effektivt för gruppen unga lagöverträdare. Samtliga metaanalyser påvisar genomsnittliga effekter i positiv riktning, vilket innebär att de som deltagit i en KBT-baserad insats uppvisar lägre grad av återfall i kriminalitet än de som inte gjort det. Insatsens potential får dock inte överskattas. Effekterna är inte alltid signifikanta och dessutom är de genomsnittliga effekterna begränsade; ofta små, ibland medelstora. Det betyder att en betydande grupp av de ungdomar som deltagit i en familjefokuserad insats kommer att återfalla i kriminalitet. Baserat på de inkluderade metaanalyserna är det oklart vilka specifika familjefokuserade program som är effektiva. Exempelvis visar en metaanalys att MST har signifikanta effekter (Farrington & Welsh, 2003) medan en annan visar att MST genomsnittligen inte har effekter (Littell m.fl., 2005).

Huruvida effekterna av familjefokuserade program är desamma för pojkar och flickor är sammantaget svårt att säga eftersom de undersökningsgrupper som studerats till en betydande del består av pojkar och unga män (se Latimer, 2001 som påvisat att könstillhörighet inte verkar spela roll). På samma sätt är det svårt att avgöra om ungdomarnas etnicitet har betydelse.

Den familjefokuserade insatsens längd, om den genomförs i närsamhället eller på institution, om den är teori- eller ad hoc-baserad, eller om forskare är involverade eller ej verkar inte spela någon stor roll för effektiviteten. Familjens sammansättning, den unges typ av kriminalitet eller huruvida han eller hon är återfallsförbrytare eller ej verkar inte heller vara av-

görande. Man har dock funnit att programmen fungerar bättre för yngre (<15) än för äldre (≥15) deltagare, för frivilliga, och när uppföljningstiden är kortare än ett år (Latimer, 2001). Latimer (2001) påpekar också att effektstorlekar av familjefokuserade insatser tenderar att vara större för primärstudier med mindre stringenta metodologiska upplägg/genomföranden.

I Sverige finns MTFC, MST och FFT implementerade. De slutsatser vi kan dra av de metaanalyser som redovisas här begränsas av att de primärstudier som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. Det finns dock ingen anledning att tro att de processer, risker och skydd som programmen fokuserar på inte skulle vara relevanta för svenska ungdomar. De teoretiska antagandena om att familjefokuserade insatser kan bidra till framgång i livet och till att minska återfall i kriminalitet gäller sannolikt också i Sverige. Däremot är det inte sagt att de miljöer där behandlingarna utvärderats motsvarar svenska förhållanden. Sannolikt har några av de primärstudier som ingår i de metaanalyser som redovisas här genomförts i behandlingsmiljöer vars förutsättningar och förhållanden skiljer sig från den svenska kontexten. På så sätt kan det vara problematiskt att på ett mer direkt sätt applicera de resultat som redovisas här på svenska förhållanden. Slutsatserna begränsas också av att det i flera av de inkluderade metaanalyserna saknas tillräcklig och detaljerad information om vilka insatser/avsaknad av insatser som jämförelsegruppen har fått.

Effekter av "Wilderness programs" – Äventyrsprogram

Beskrivning av insatsen

Äventyrsprogram syftar till att reducera antisocialt beteende med hjälp av så kallad "experiential learning" eller "learning by doing" som det också kallas. Utgångspunkten är att inlärning eller beteendeändring kräver direkt erfarenhet. Programmet ska innehålla två olika dimensioner av experiential learning, vilka är inbördes relaterade till varandra (Gass, 1993).

Den första dimensionen innebär att lösa/behärska en serie konkreta, men obekanta och successivt mer krävande, fysiskt utmanande problem/aktiviteter i vilka deltagarna upplever framgångar som bygger upp förtroende, självkänsla och intern kontrollförmåga (locus of control). Stress ska användas konstruktivt och konsekvenserna av ett misslyckande ska vara uppenbara och påtagliga. Den andra dimensionen är grupporienterad, där deltagarna förväntas lära sig prosociala mellanmännsliga färdigheter som kan överföras till situationer utanför programmet genom problemlösning i situationer som kräver positiv grupsamverkan, kommunikation och samarbete. Även om vissa program också innefattar uppgifter eller aktiviteter som ska lösas individuellt i syfte att förbättra självförtroendet, är de flesta utmaningarna utformade så att de inte kan lösas individuellt.

Äventyrsprogrammen baseras på antagandet att extern kontrollförmåga, lågt självförtroende och bristfälliga mellanmännsliga färdigheter är viktiga riskfaktorer för brottsligt beteende och att en förbättring av dessa faktorer leder till minskad brottslighet. Tanken är att individen genom de stärkande erfarenheterna ska vara mindre benägen att fortsätta med antisocialt beteende. Genom att lösa utmanande problem i situationer som kräver positiv grupsamverkan och samarbete, förväntas deltagarna lära sig prosociala mellanmännsliga färdigheter som kan överföras till situationer utanför programmet.

Äventyrsprogram varierar vad gäller längd och intensitet. Programmen kan variera från några dagar upp till ett helt år. Vanligen pågår de mellan tre och sex veckor (Gass, 1993).

Resultat

Inkluderade översikter

Bedömningen av effekterna av äventyrsprogram baseras på en metaanalys avgränsad till just denna insats (Wilson & Lipsey, 2000), samt två områdesövergripande metaanalyser som särskild redovisat effekter av äventyrsprogram (Latimer m.fl., 2003; Lipsey, under tryckning). Samtliga inom detta område inkluderade metaanalyser är publicerade under 2000-talet. Den insatsspecifika översikten är publicerad i en internationell vetenskaplig tidskrift (Wilson & Lipsey, 2000). Av de två områdesövergripande metaanalyserna är den ena en myndighetsrapport (Latimer m.fl., 2003), medan den andra kommer att publiceras i en internationell vetenskaplig tidskrift (Lipsey, under tryckning) (underlaget för de övergripande metaanalyserna redovisas ovan, i det avsnitt som specifikt berör dessa metaanalyser).

Primärstudierna som ligger till underlag för den insatsspecifika metaanalysen är från perioden 1967–1992, varför underlaget måste sägas vara bristfälligt vad gäller aktualitet. Studienas ursprungsland framgår inte. Metaanalysen omfattar 22 primärstudier/utvärderingar (se Tabell 4:6) och det totala antalet deltagare är fler än 3 000. Mer exakta uppgifter om ålder på deltagarna i primärstudierna och könsfördelningen i undersökningsgrupperna saknas, men det framgår att undersökningsgrupperna i primärstudierna till övervägande delen består av pojkar och unga män. En övergripande beskrivning av etnisk sammansättning i undersökningsgrupperna ges, och deltagarna beskrivs som unga med antisocialt beteende eller kriminalitet.

Uppföljningstiden efter insats framgår inte för två av metaanalyserna (Latimer m.fl., 2003; Wilson & Lipsey, 2000). Lipsey (under tryckning) fokuserar på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats.

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Två (Lipsey, under tryckning; Wilson & Lipsey, 2000) av de tre metaanalyserna påvisar små genomsnittliga effekter i positiv riktning på återfall i kriminalitet av äventyrsprogram, det vill säga lägre grad av återfall och kriminalitet för insatsgruppen. Det framgår inte huruvida den genomsnittliga effekten som presenteras i Lipsey (under tryckning) är signifikant eller ej. Den tredje (Latimer m.fl., 2003) metaanalysen, som inkluderar färre primärstudier, påvisar en liten men negativ effekt, det vill säga fler i gruppen som fått insatsen återfaller i kriminalitet jämfört med gruppen som inte fått insatsen (se Tabell 4:6).

Tabell 4:6. Resultat från metaanalyser av äventyrsprogram

Författare och år	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohen's <i>d</i>	% ^a
Wilson & Lipsey, 2000	Antisocialt beteende, kriminalitet	22	0.18*	9.0
Latimer m.fl., 2003	Återfall i brott	6	-0.18?	9.0
Lipsey, under tryckning	Återfall i brott			
Utmaningsinriktade insatser		16	0.12?	6.0

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit). * Statistiskt signifikant ($p < 0.05$). E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$). ? = Det framgår inte i metaanalysen om effekten är signifikant eller ej.

Den insatsspecifika metaanalysen finner vidare inga effekter av metoden för indelning i insats- och jämförelsegrupp, vilket utfallsmått som används, grad av likhet mellan de grupper som studeras, grad av risk för kriminalitet eller deltagarnas ålder. Man finner däremot effekter av behandlingens utformning. Program med låg intensitet, utan terapeutiska inslag som pågår under längre tid, har lägre effekter på deltagarnas grad av återfall i brott, medan särskilt intensiva program med mer fokuserade terapeutiska insatser har större inverkan (Wilson & Lipsey, 2000).

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

Kvaliteten på översiktsprocessen för den insatsspecifika metaanalysen varierar. Syftesformuleringen och urvalskriterierna för inklusion av primärstudier är tydliga. Litteratursökningens alla premisser är dock endast delvis uttalade, samtidigt som man gör kompletterande litteratursökningar, vilket stärker studiens kvalitet. Primärstudierna är inte tillfredsställande beskrivna, men det framgår att man gjort systematiska genomgångar av primärstudiernas innehåll och kvalitet. Däremot är det oklart i vilken utsträckning två oberoende bedömare valt ut de primärstudier som ingår samt extraherat information och gjort kvalitetsbedömning av studierna. (Se Bilaga 3, tabell 4.1 för ytterligare detaljer.)

Samstämmigheten mellan primärstudierna är medelhög, och effektstorleken måste anses liten, om än statistiskt säkerställd. Det finns ett möjligt dos-responssamband, se resultatredovisningen ovan. Författarna har dock inte tagit hänsyn till eventuell publikationsbias i sina analyser. (För ytterligare detaljer, se Bilaga 3, tabell 4.2.)

Slutsatser

Baserat på de tre genomgångna metaanalyserna kan man dra slutsatsen att det finns visst stöd för att äventyrsprogram kan vara effektiva för gruppen unga lagöverträdare. En av tre metaanalyser påvisar en signifikant genomsnittlig effekt i positiv riktning, vilket innebär att de som deltagit i ett äventyrsprogram uppvisar lägre grad av återfall i kriminalitet än de som inte gjort det. Insatsens potential får dock inte överskattas. Effekten är liten. En betydande grupp ungdomar som genomgår denna typ av insats återfaller i kriminalitet. Författarna till de två metaanalyserna som påvisar positiva effekter av äventyrsprogram menar att resultaten är lovande, men att ytterligare forskning är nödvändig (Lipsey, under tryckning; Wilson & Lipsey, 2000). Det är oklart hur effekter av denna insats eventuellt är olika för pojkar och flickor, och för ungdomar med olika etnisk bakgrund.

Ungdomarnas grad av risk för kriminalitet eller deltagarnas ålder verkar inte ha stor betydelse för insatsens effektivitet. Man finner däremot effekter av behandlingens utformning. Program med låg intensitet, utan terapeutiska inslag som pågår under längre tid, har lägre effekter på deltagarnas grad av återfall i brott, medan särskilt intensiva program med mer fokuserade terapeutiska insatser har större inverkan (Wilson & Lipsey, 2000).

”Wilderness programs” – Äventyrsprogram – finns inte implementerat i Sverige och våra slutsatser begränsas av att de primärstudier som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. Det finns dock ingen egentlig anledning att tro att de processer, risker och skydd som programmen fokuserar på inte skulle vara relevanta för svenska ungdomar. De teoretiska antagandena om hur denna typ av insats kan bidra till framgång i livet och till att minska återfall i kriminalitet gäller sannolikt också i Sverige. Värt att notera i detta sammanhang är att det inte tycks som om det är äventyrsinslagen, utan snarare inslag av terapeutiska komponenter, som skapar eventuella positiva effekter av insatsen. Däremot är det inte sagt att de miljöer där behandlingarna utvärderats motsvarar svenska förhållanden. Sannolikt har några av de primärstudier som ingår i de metaanalyser som redo-

visas här genomförts i behandlingsmiljöer vars förutsättningar och förhållanden skiljer sig från den svenska kontexten. På så sätt kan det vara problematiskt att på ett mer direkt sätt applicera de resultat som redovisas här på svenska förhållanden. Slutsatserna begränsas också av att det ofta i metaanalyserna saknas tillräcklig och detaljerad information om vilka insatser/avsaknad av insatser som jämförelsegruppen har fått.

Effekter av ”Boot Camps” – Militärliknande utbildningsläger

Beskrivning av insatsen

”Boot Camps” har fått en stor spridning i USA sedan de första utbildningslägren hölls i Oklahoma 1983, och insatsen används både för unga och vuxna kriminella. Lägerdeltagarna följer ett rigoröst och fulltecknat schema som innefattar exercis, ceremonier, fysisk träning och hårt (fysiskt ansträngande) arbete. Krav ställs på deltagarna rörande exempelvis att följa regler, svara personalen korrekt och stå upp när man tilltalas. Dåligt uppförande bestraffas omedelbart och innebär vanligen en konsekvens i form av en fysisk aktivitet, till exempel armhävningar. Lägerdeltagarna delas ofta in i grupper eller plutoner. Både de och personalen bär uniform och personalen har militära titlar som deltagarna måste använda när de tilltalar dem. Intagnings- och examensceremonier förekommer (McKenzie & Herbert, 1996).

Läger för ungdomar skiljer sig från vuxenläger genom att man lägger större vikt vid utbildning än vid fysiskt arbete. De innehåller också oftare behandlingsinslag som exempelvis teoretisk utbildning, narkotikabehandling eller träning i kognitiva färdigheter samt ofta någon form av eftervård.

Resultat

Inkluderade översikter

Bedömningen av effekterna av ”Boot Camp”-insatser baseras på tre insatsspecifika metaanalyser (MacKenzie m.fl., 2001; Wilson & MacKenzie, 2006; Wilson m.fl., MacKenzie, 2005) med en relativ stor överlappning av ingående primärstudier samt två områdesövergripande metaanalyser som delvis fokuserat på denna typ av insats (Latimer m.fl., 2003; Lipsey, under tryckning). Samtliga inkluderade översikter inom detta område är med andra ord publicerade under 2000-talet. En av de insatsspecifika studierna är en systematisk forskningöversikt inom Campbell Collaboration (Wilson m.fl., 2005). En annan studie är publicerad i en internationell vetenskaplig tidskrift (MacKenzie m.fl., 2001) och den tredje är ett bokkapitel (Wilson & MacKenzie, 2006). Av de två områdesövergripande metaanalyserna är den ena en myndighetsrapport (Latimer m.fl., 2003) medan den andra kommer att publiceras i en internationell vetenskaplig tidskrift (Lipsey, under tryckning) (underlaget för de övergripande metaanalyserna redovisas ovan, i det avsnitt som specifikt berör dessa metaanalyser).

Primärstudierna som ligger till underlag för de insatsspecifika översiktarna är från perioden 1991–2003, och en stor majoritet har genomförts i USA. Samtliga insatsspecifika översikter innehåller primärstudier från 2000-talet, varför aktualiteten i materialet måste anses tillfredsställande. Antalet primärstudier/utvärderingar i de insatsspecifika metaanalyserna är 16 respektive 17 (se Tabell 4:7). Det totala antalet deltagare framgår inte med tydlighet, men tycks röra sig om dryga 5 000 (se Wilson m.fl., 2005). Deltagarnas ålder framgår ej, och inte heller undersökningsgruppernas etniska sammansättning eller könsfördelning. Författarna noterar dock att undersökningsgrupperna till övervägande del består av pojkar och unga män. Deltagarna beskrivs som ungdomsbrottslingar.

För majoriteten av metaanalyserna framgår inte uppföljningstiden (Latimer m.fl., 2003; MacKenzie m.fl., 2001; Wilson & MacKenzie, 2006; Wilson m.fl., 2005). Lipsey (under tryckning) fokuserar på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats.

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Ingen av de inkluderade metaanalyserna påvisar positiva effekter av Boot Camps. Effekterna är samtliga negativa, det vill säga högre grad av återfall och kriminalitet för insatsgruppen, men de är mycket små och icke-signifikanta (se Tabell 4:7).

Tabell 4:7. Resultat från metaanalyser av "Boot Camps"

Författare och år	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohen's <i>d</i>	% ^a
MacKenzie m.fl., 2001	Återfall i brott: Arresteringar, domar Självrapport eller registerdata	16	-0.07 E.S.	3.5
Wilson & MacKenzie, 2006	Återfall i brott: Arresteringar, domar Självrapport eller registerdata	17	-0.01 E.S.	0.5
Wilson m.fl., 2005	Återfall i brott	17	-0.03 E.S.	2.0
Latimer m.fl., 2003	Återfall i brott	5	-0.14 ?	7.0
Lipsey, under tryckning	Återfall i brott	22	-0.08 ?	4.0

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit).

* Statistiskt signifikant ($p < 0.05$). E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$). ? = Det framgår inte i metaanalysen om effekten är signifikant eller ej.

De insatsspecifika metaanalyserna finner inga effekter av eftervård, fokus på rehabilitering, eller inslag av rådgivning, fysiskt arbete, drogbehandling, teoretisk- eller yrkesutbildning. Inte heller observeras några effekter som kan hänföras till deltagarnas utbildningsnivå eller typ av tidigare kriminalitet (våldsbrott kontra ej våldsbrott).

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

På primärstudienivå är resultaten för denna insats mycket heterogena; vissa studier visar på positiva effekter medan andra visar på negativa. Det är inte heller i detta fall någon direkt styrka att tre metaanalyser visar på i stort sett samma resultat, då primärstudierna är i så hög grad överlappande. I metaanalyserna ingår studier av såväl unga som vuxna. Ibland går det att separera ut resultaten för de unga, ibland inte.

Vad gäller översiktsprocessen så uppfyller samtliga studier de krav som kan ställas på tydliga urvalskriterier för inklusion av primärstudier och kompletterande litteratursökningar, medan ingen av metaanalyserna ger någon tillfredsställande beskrivning av ingående primärstudier. I övrigt varierar kvaliteten på olika sätt för de olika studierna (se Bilaga 3, tabell 4.1.).

Samstämmigheten mellan primärstudierna är medelhög. Effektstorlekarna är små och inte statistiskt säkerställda. Man har inte studerat dos-responssamband och inte heller tagit hänsyn till eventuell publikationsbias i analyserna. (För ytterligare detaljer, se Bilaga 3, tabell 4.2.)

Slutsatser

Baserat på de genomgångna metaanalyserna kan man dra slutsatsen att det inte finns stöd för att Boot camps-program är effektiva för gruppen unga lagöverträdare. Ingen av de inkluderade metaanalyserna påvisar effekter av Boot Camps i rätt riktning. Effekterna är samtliga negativa men små och icke-signifikanta. Huruvida dessa resultat är desamma för pojkar och flickor är svårt att säga eftersom de undersökningsgrupper som studerats till en betydande del består av pojkar och unga män. Det är också oklart om ungdomarnas etniska bakgrund har betydelse.

Militärliknande utbildningsläger finns oss veterligen inte implementerade i Sverige. Våra slutsatser begränsas av att de primärstudier som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. De teoretiska antagandena om hur Boot camps-program kan bidra till framgång i livet och till att minska återfall i kriminalitet gäller sannolikt också i Sverige. Däremot är det inte sagt att de miljöer där behandlingarna utvärderats motsvarar svenska förhållanden. Sannolikt har några av de primärstudier som ingår i de metaanalyser som redovisas här genomförts i behandlingsmiljöer vars förutsättningar och förhållanden skiljer sig från den svenska kontexten. På så sätt kan det vara problematiskt att på ett mer direkt sätt applicera de resultat som redovisas här på svenska förhållanden. Slutsatserna begränsas också av att det ofta i metaanalyserna saknas tillräcklig och detaljerad information om vilka insatser/avsaknad av insatser jämförelsegruppen har fått. Då insatsen inte påvisar några positiva effekter för deltagarna finns det inte dock inte någon anledning att pröva insatsen i den svenska kontexten. Det finns sannolikt inga skäl att tro att insatsen skulle fungera bättre i Sverige än på de platser där den har utvärderats.

Effekter av ”Scared straight”-program (Skrämd till att sköta sig)

Beskrivning av insatsen

”Scared straight”-programmet kom till på 1970-talet på initiativ av livstidsfångar i ett amerikanskt fängelse. Syftet med programmet är att avskräcka ungdomar från ett kriminellt beteende och skrämna dem till att leva skötsamt. De tidiga versionerna av programmet var huvudsakligen konfronterande, med brutala och överdrivna historier om våldtäkt och mord på intagna i fängelser. Dagens program är mer undervisande än konfronterande. Deltagarna får på nära håll observera fängeslivet och ges tillfälle att diskutera med fångarna, som beskriver sina livserfarenheter och vad livet i fängelse innebär. Kostnaden för programmet är låg och programmet är populärt i ursprungslandet USA. Det har även importerats och implementeras i norska fängelser, men efter en utvärdering med negativt resultat lades det ner (Fincknauer & Gavin, 1999).

Resultat

Inkluderade översikter

Bedömningen av effekterna av ”Scared straight”-program baseras på tre metaanalyser avgränsade till just denna insats (Petrosino m.fl., 2002, 2003, 2006). Dessa metaanalyser inklu-

derar samma primärstudier. Information har primärt extraherats från Petrosino m.fl., (2002), då denna ger mest uttömmande information. Dessutom inkluderas resultat från en områdesövergripande metaanalys (Lipsey, under tryckning). Samtliga inkluderade översikter inom detta område är med andra ord publicerade under 2000-talet. Den ena av de insatsspecifika studierna är en systematiska forskningöversikt inom Cochrane Collaboration (Petrosino m.fl., 2002), den andra är publicerad i en internationell vetenskaplig tidskrift (Petrosino m.fl., 2003) och den tredje är ett bokkapitel (Petrosino m.fl., 2006). Den områdesövergripande metaanalysen kommer att publiceras i en internationell vetenskaplig tidskrift (Lipsey, under tryckning) (underlaget för den övergripande metaanalysen redovisas ovan, i det avsnitt som specifikt berör dessa metaanalyser).

Primärstudierna som ligger till underlag för de insatsspecifika översikterna är från perioden 1967–1992, varför materialets aktualitet kan anses något bristfällig. Samtliga studier är genomförda i USA. Antalet primärstudier/utvärderingar i de insatsspecifika metaanalyserna är sju (se Tabell 4:8) och det totala antalet deltagare är 1 106. Deltagarnas ålder varierar mellan 11 och 20 år, och den övervägande majoriteten är pojkar och unga män. Undersökningsgruppernas etniska sammansättning framgår delvis. Deltagarna beskrivs som ungdomsbrottslingar.

Uppföljningstiden efter insats varierar mellan de inkluderade metaanalyserna. Petrosino m.fl. (2002, 2003, 2006) fokuserar på 3 månader till 2 år efter insats. Lipsey (under tryckning) fokuserar på återfall i kriminalitet inom 12 månader efter insats.

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Petrosino m.fl. (2002, 2003, 2006) påvisar signifikanta negativa effekter, dvs. det är fler i gruppen av ungdomar som fått insatsen som återfaller i kriminalitet jämfört med gruppen som inte fått insatsen, Lipsey (under tryckning) påvisar en närmast obefintlig effekt (se Tabell 4:8).

Tabell 4:8. Resultat från metaanalyser av "Scared straight"-program

Författare och år	Utfallsmått	Antal primärstudier	Effekt	
			Cohen's <i>d</i>	% ^a
Petrosino m.fl., 2002, 2003, 2006	Återfall i kriminalitet	7	FE=-0.28*	FE=14.0
	tet		RE =-0.30*	RE=15.0

Lipsey, under tryckning	Återfall i kriminalitet	15	-0.02 ?	1.0

^a Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan insats- (de som deltagit i insatsen) och jämförelsegrupp (de som inte deltagit). FE = Fixed effects. RE = Random effects.

* Statistiskt signifikant ($p < 0.05$). E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$). ? = Det framgår inte i metaanalysen om effekten är signifikant eller ej.

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

De insatsspecifika metaanalyser som redovisas här baseras på sju primärstudier publicerade mellan 1967 och 1992, vilket innebär att underlaget inte är så stort och dessutom är lite föråldrat.

Vad gäller översiktsprocessen så uppfyller studierna de krav som kan ställas på tydlig syftesformulering och tydliga urvalskriterier för inklusion av primärstudier. Litteratursökningen är dock endast delvis beskriven, men är kompletterad med ytterligare litteratursökningar. Primärstudierna beskrivs på ett tillfredsställande sätt, och information om studiernas innehåll och kvalitet har extrastraherats på ett transparent och systematiskt sätt. Det finns dock brister vad gäller interbedömarreliabiliteten. (Se Bilaga 3, tabell 4.1. för ytterligare detaljer.)

Primärstudierna är mycket entydiga men effektstorlekarna måste fortfarande anses små även om de är statistiskt säkerställda. Man har inte studerat dos-responssamband och inte heller tagit hänsyn till eventuell publikationsbias i analyserna. (För ytterligare detaljer, se Bilaga 3, tabell 4.2.)

Slutsatser

Baserat på de genomgångna metaanalyserna kan man dra slutsatsen att det inte finns stöd för att Scared straight-program är effektivt för gruppen unga lagöverträdare i att minska återfall i kriminalitet. Samtliga metaanalyser påvisar effekter som är nära noll (Lipsey, under tryckning) eller till och med signifikant negativa (Petrosino m.fl., 2002, 2003, 2006), dvs. fler återfall i kriminalitet bland de ungdomar som deltagit i ett Scared straight-program än bland dem som inte har det. I Petrosino m.fl. (2002, 2003, 2006) dras därför slutsatsen att det är bättre att inte göra någonting alls än att exponera unga för den här typen av program.

Huruvida dessa resultat är desamma för pojkar och flickor är svårt att säga eftersom de undersökningsgrupper som studerats till en betydande del består av pojkar och unga män. Det är också oklart om ungdomarnas etniska bakgrund har betydelse.

Det finns varianter av denna typ av insats som är implementerade i Sverige och som innebär besök på anstalt. Våra slutsatser begränsas av att de primärstudier som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. De teoretiska antagandena om hur Scared straight-insatser skulle kunna bidra till framgång i livet och till att minska återfall i kriminalitet gäller sannolikt också i Sverige. Däremot är det inte sagt att de miljöer där behandlingarna utvärderats motsvarar svenska förhållanden. Sannolikt har några av de primärstudier som ingår i de metaanalyser som redovisas här genomförts i behandlingsmiljöer vars förutsättningar och förhållanden skiljer sig från den svenska kontexten. På så sätt kan det vara problematiskt att på ett mer direkt sätt applicera de resultat som redovisas här på svenska förhållanden. Slutsatserna begränsas också av att det ofta i metaanalyserna saknas tillräcklig och detaljerad information om vilka insatser/avsaknad av insatser som jämförelsegruppen har fått. Då insatsen inte påvisar några positiva effekter för deltagarna finns det dock inte någon anledning att fortsätta eller utöka insatsen i den svenska kontexten. Det finns inga skäl att tro att insatsen skulle fungera bättre i Sverige än på de platser där den har utvärderats.

4.5 Övergripande sammanfattning och slutsatser

Att sätta in någon typ av kvalificerad behandling (dvs. att utöver den rent juridiska påföljden av ett brott också sätta in en insats som är psykosocialt inriktad) är generellt mer effektivt för att minska återfall i kriminalitet bland unga lagöverträdare än att inte göra det. Det har också påvisats att vara generellt mer effektivt med evidensbaserade program än med icke-evidensbaserade "treatment as usual"-alternativ (Weisz m.fl., 2006). Det finns insatser som minskar risken för framtida kriminalitet hos ungdomar och som kan anses vara effektiva, och vissa typer av behandlingsprogram är tydligt mer effektiva än andra. Dock finns också insatser som inte har någon påvisad effekt eller till och med en negativ effekt, dvs. fler återfall i kriminalitet i insatsgruppen än i jämförelsegruppen (se t.ex. Lipsey, under tryckning).

De insatser som tycks fungera bättre än andra karaktäriseras generellt av att de har en ”terapeutisk” grundidé. Ofta fokuserar man på att förändra och förbättra tanke- och beteendemönster och gör det på ett genomgripande sätt med multipla insatser. De tre risk-behovs-responsivitet-principerna kännetecknar också generellt effektiva insatser till unga lagöverträdare. Detta innebär i korthet att insatsen, för att vara så effektiv som möjligt, bör fokusera på ungdomar med högre snarare än lägre risk för fortsatt kriminalitet, på de faktorer som har med den unges kriminalitet att göra, som potentiellt går att påverka och som det finns ett behov av att jobba med i behandling. Insatsen bör dessutom vara skräddarsydd för att påverka dessa centrala faktorer (Andrews m.fl., 1990; Dowden & Andrews, 1999, 2002, 2003). Andra övergripande faktorer som generellt ökar effekten av insatser är (i) hög så kallad programintegritet, vilket ofta inkluderar bland annat att personalen har korrekt utbildning och att de följer programmets riktlinjer eller manual troget, samt (ii) att man har forskarnärvaro i planering och implementering av program.

De två behandlingsinriktningar som mest konsekvent över flest metaanalyser påvisats ha effekt på återfall i kriminalitet är insatser (1) med familjefokus och (2) med kognitiv eller kognitiv-beteendeterapeutisk (KBT) inriktning. Resultaten tyder på att dessa typer av insatser kan vara effektiva för unga lagöverträdare. Även om insatser som ryms inom ramen för dessa två insatskategorier kan anses vara de som har störst och mest konsekvent minskande effekt på återfall i kriminalitet, så är effekten sammantaget liten till medelhög (se Tabell 4:9). Detta innebär att långt ifrån alla unga lagöverträdare som fått en familjefokuserad eller KBT-inriktad behandling avstår från kriminalitet efter genomgången behandling. Äventyrsprogram är den tredje insatskategori som har påvisats kunna vara effektiv för unga lagöverträdare. Effekterna för denna typ av insats är dock små, och mer forskning behövs för att eventuellt kunna motivera implementeringen av insatsen för gruppen unga lagöverträdare. Det är dessutom framförallt när äventyrsprogrammen fylls med ett terapeutiskt, behandlande innehåll som effekterna syns.

Militärliknande utbildningsläger (Boot camps) och Scared straight-program, där man försöker skrämma deltagarna och därigenom få dem att upphöra med sin kriminalitet, har inga påvisade positiva effekter på unga lagöverträdare vad gäller att minska återfall i kriminalitet. De kan till och med vara skadliga, det vill säga öka risken för återfall i kriminalitet för dem som deltagit (se Tabell 4:9).

Tabell 4:9. Rangordning av insatskategorierna, ordnat efter storlek på effekter

Insatskategori	Lägsta resp. högsta genomsnittliga effektstorlek
Familjebaserade insatser	0.13 – 0.56
KBT-baserade insatser	0.10 – 0.49
Äventyrsprogram	-0.18 – 0.18
Militärliknande utbildningsläger	-0.07 – -0.01
Scared straight	-0.30 – -0.02

En faktor som kan bidra till negativa effekter av en insats är att föra samman kriminella ungdomar i behandling (t.ex. Dishion m.fl., 1999). Det har påvisats i metaanalyser att en grupp-sammansättning, där deltagarna är uteslutande unga lagöverträdare, kan bidra till att fler i insatsgruppen återfaller i kriminalitet än när man blandar upp deltagarna i insatsgruppen med prosociala och/eller mindre tungt belastade ungdomar (t.ex. Ang & Hughes, 2001). Detta fenomen kan delvis, kanske till och med till stora delar, förklaras av den process som brukar kallas ”deviancy training” eller avvikandeträning, det vill säga de negativa, antisociala attity-

der och inlärningsprocesser som kan uppstå när ungdomar med antisocialt beteende och attityder förs samman (Dishion m.fl., 1999).

Vad är effektivitet?

Det är viktigt att här betona relativiteten i begreppet effektivitet. Den vanligaste jämförelsen som görs är den mellan en viss typ av behandling och någon annan slags rutinmässig insats – ”treatment as usual”. Att behandlingen påvisas vara effektiv innebär att man visar att ungdomarna i insatsgruppen har statistiskt signifikant färre återfall i brott än ungdomarna i jämförelsegruppen, dvs. den grupp som inte får den aktuella behandlingen. Detta innebär dock inte automatiskt att skillnaden mellan insats- och jämförelsegrupp är stor. Detta är speciellt betydelsefullt att poängtera i detta sammanhang eftersom de så kallade effektiva behandlingsalternativens effekt (dvs. skillnaden mellan insats- och jämförelsegrupp) generellt är små eller modesta. De är definitivt inte starka eller omfattande. De procentuella skillnaderna vad gäller återfall i kriminalitet mellan dem som får det forskningsbaserade programmet och dem som får de rutinmässiga insatserna eller ingenting alls, är i de flesta fall mycket små. Detta förklaras sannolikt av typen av problem och av att typen av målpopulation är komplex och svår att förändra i positiv riktning. Med tanke på de relativt små skillnaderna i återfallsfrekvens mellan insats- och jämförelsegrupp så ter det sig som om det finns gott om utrymme för att förbättra befintliga program.

Övergripande begränsningar

Eftersom effekter av behandlingsprogram oftast varierar från studie till studie bör man titta på mer kumulativ kunskap, dvs. metaanalyser. Detta är en styrka med den slags översikt som presenteras här. Metaanalyser ger dock varken säkra eller slutgiltiga svar. De är inte bättre än de primärstudier de sammanställer och inom det aktuella området finns ett antal problem som man måste väga in i den ekvation som en metaanalys och tolkningen av dess resultat innebär. Många av studierna har små undersökningsgrupper, vilket gör resultaten osäkra och det är oklart vilka implikationer resultaten egentligen borde ha. Många studier gör inte s.k. ”intent-to-treat”-analyser, dvs. de tar inte hänsyn till bortfall och ”drop-outs” under studiens/behandlingens gång. Detta kan leda till en överskattning av behandlingens effektivitet. Egentligen kanske man har en mindre effekt än vad man påvisar. Många metaanalyser inkluderar endast ett fåtal studier och kan inte anses ge säker kunskap. Olika detaljnivå förekommer i presentationen av primärstudierna och effekterna, vilket försvårar jämförelsen mellan översikter. En del är väldigt liberala, en del är restriktiva med avseende på vilka studier som inkluderas och exkluderas. När man ställer höga krav på de studier som inkluderas i en metaanalys blir ibland endast en handfull studier kvar. Följden kan bli att vissa metaanalyser påvisar effekter av program medan andra inte gör det.

Vikten av individanpassning

Även om forskningen visar att vissa insatser tycks vara mer effektiva än andra har vi få skäl att tro att dessa insatser kommer att fungera för alla unga lagöverträdare och i alla sammanhang. Implementering av ambitiösa, verkningsfulla insatser kräver långsiktigt, intensivt och hårt arbete. Valet av insats måste anpassas efter den unges risk- och skyddsprofil, vilken måste analyseras och uppdateras kontinuerligt. Grad av risk och sammansättningen av risk- och skyddfaktorer hos individen kommer att påverka utfallet av en insats. Detsamma gäller för faktorer i omgivningen – familjen, skolan och närsamhället – som också måste vägas in för att det mest verkningsfulla insatsalternativet ska kunna väljas för den unika individen.

Till detta kommer kontinuerliga förändringar hos individen och hans eller hennes omgivning. Ekvationen är med andra ord långt ifrån enkel. Att ett program är effektivt är således även utifrån detta perspektiv ett relativt begrepp som kräver noggrann analys och genomtänkta överväganden vid val av insats för varje enskild ung lagöverträdare.

Referenser

- Alexander, J.F. (1973). Defensive and supportive communications in normal and deviant families. *Journal of consulting and clinical psychology* 1973. Vol 40, no 2, 223–231.
- Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed metaanalysis. *Criminology*, 28, 369-404.
- Ang, R. P. & Hughes, J. N. (2001). Differential benefits of skills training with antisocial youth based on group composition: A meta-analytic investigation. *School Psychology Review*, 31, 164–185.
- Armeliu, B-Å. & Andreassen, T. H. (2007). Cognitive-behavioral treatment for antisocial behavior in youth in residential treatment. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4.
- Brottsförebyggande rådet (2005). *Vård för unga lagöverträdare. Socialtjänstens insatser. Rapport 2005:13*. Stockholm: BRÅ. Fritzes.
- Dishion, T. J., McCord, J., & Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Dowden, C. & Andrews, D. A. (1999). What works in young offender treatment: A metaanalysis. *Forum on Corrections Research*, 11, 21-24.
- Dowden, C., & Andrews, D. A. (2002). A meta-analytic examination of the principles of effective correction interventions for young female offenders. I A. Cummings & A. Leschied (Eds.), *Research and treatment for aggression with adolescent girls* (sid. 133-160). Lewiston, NY: The Edwin Mellen Press.
- Dowden, C. & Andrews, D. A. (2003). Does family intervention work for delinquents? Results of a meta-analysis. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 45, 327-342.
- Farrington, D. P. & Welsh, B. C. (2003). Family-based prevention of offending: A meta-analysis. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 36, 127-151.
- Fisher P.A. & Chamberlain, P. (2000). Multidimensional Treatment Foster Care: A program for Intensive Parenting, Family Support, and Skill Building. *Journal of emotional and behavioural disorder*. Fall 2000. Vol 8 no 3, 155–164.
- Finckenauer, J. O. & Gavin, P. W. (1999) *Scared straight: The Panacea Phenomenon revisited*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Garrido G.V., Morales, L. A., & Sánchez-Meca, J. (2006). What works for serious juvenile offenders? A systematic review. *Psicothema*, 16, 611-619.
- Garrido, V. & Morales, L. A. (2007). Serious (violent or chronic) juvenile offenders: A systematic review of treatment effectiveness in secure corrections. *The Campbell Collaboration Reviews of Intervention and Policy Evaluations (C2-RIPE)*, July 2007. Philadelphia, Pennsylvania: Campbell Collaboration.
- Gass, M.A. (1993) Foundations of adventure therapy. I M.A. Gass (Red.), *Adventure therapy: Therapeutic applications of adventure programming* (sid. 3-10). Dubuque, IA: Kendall Hunt Publishing Co.
- Hartup, W. W., & Stevens, N. (1999). Friendships and adaptation across the life span. *Current directions in psychological science*, 8, 76-79.
- Henggeler, S.W, Schoenwald, S.K., Bourdin, C.M., Roland, M. D. & Cunningham, P.B. (2000). *Multisystemisk behandling av barn og unge med atferdsproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget, AS, Oslo.
- Izzo, R. L., & Ross, R. R. (1990). Metaanalysis of rehabilitation programs for juvenile delinquents. A brief report. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 134-142.

- Latimer, J. (2001). A meta-analytic examination of youth and delinquency, family treatment, and recidivism. *Canadian Journal of Criminology, April*, 237-253.
- Latimer, J., Dowden, C., Morton-Bourgon, K. E., Edgar, J., & Bania, M. (2003). Treating youth in conflict with the law: A new metaanalysis. *Youth Justice Research Series*. Department of Justice Canada.
- Lipsey, M. W. (1992a). Juvenile delinquency treatment: A meta-analytic inquiry into the variability of effects. I T.D. Cook, H. Cooper, D.S. Cordray, H. Hartmann, L.V. Hedges, R.J. Light, T.A. Louis, & F. Mosteller (Red.). *Meta-analysis for explanation: A casebook* (sid. 83-127). NY: Russell Sage Foundation.
- Lipsey, M. W. (1992b). The effect of treatment on juvenile delinquents: Results from metaanalysis. I F. Loesel, D. Bender, & T. Bliesener (Red.). *Psychology and law: International perspectives* (sid. 131-143). Berlin; NY: Walter de Gruyter, 1992.
- Lipsey, M. W. (1995). What do we learn from 400 research studies on the effectiveness of treatment with juvenile delinquents? I J. McGuire (Red.). *What works? Reducing reoffending* (sid. 63-78). NY: John Wiley.
- Lipsey, M. W. (1999). Can intervention rehabilitate serious delinquents? *The Annals [of the American Academy of Political and Social Science]*, 1999, 564, 142-166.
- Lipsey, M. W. (under tryckning). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. Att publiceras i *Victims and Offenders*.
- Lipsey, M. W., Wilson, D. B. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research. I R. Loeber & D. P. Farrington (Red.). *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* (sid. 313-345). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Littell, J. H., Popa, M., & Forsythe, B. (2005). Multisystemic Therapy for social, emotional, and behavioral problems in youth aged 10-17. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4. Art. No.: CD004797. DOI: 10.1002/14651858.CD004797.pub.4.
- Macdonald, G. M., & Turner. W. (2008). Treatment Foster Care for improving outcomes in children and young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 1. Art. No.: CD005649. DOI: 10.1002/14651858.CD005649.pub2.
- MacKenzie, D.L. & Herbert, E.E. (1996) *Correctional boot camps: A tough intermediate sanction*. Washington DC: National Institute of Justice.
- Meddelandeblad från Socialstyrelsen, 2006.
- MacKenzie, D. L., Wilson, D. B., & Kider, S. B. (2001). Effects of correctional boot camps on offending. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 578, 126-143.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2002). "Scared Straight" and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2. Art. No. CD002796. DOI: 10.1002/14651858.CD002796.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2003). "Scared Straight" and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency: A systematic review of the randomized experimental evidence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 589, 41-62.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2006). "Scared Straight" and other juvenile awareness programs. I B. C. Welsh & D. P. Farrington (Red.), *Preventing Crime. What works for children, offenders, victims, and places* (sid. 87-101). Dordrecht: Springer.
- Redondo, S., Garrido, V., & Sánchez-Meca, J. (1997). What works in correctional rehabilitation in Europe: A meta-analytical review. I S. Redondo, V. Garrido, J. Pérez, & R. Barberet (Red.), *Advances in psychology and law. International contributions* (sid. 500-523). Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Redondo, S., Sánchez-Meca, J., & Garrido, V. (1999). The influence of treatment programmes on the recidivism of juvenile and adult offenders: An European meta-analytic review. *Psychology, Crime & Law*, 5, 251-278.
- Regeringens prop. 2005/06:165.

- Rosenthal, R. L. & Wilson, D. B. (2006, November). *Female delinquency and gender differentiated programs: A metaanalysis of the effectiveness of programs for girls*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Society of Criminology, Los Angeles, CA, USA.
- Snodgrass, R. (1988). *Treatment foster care: A proposed definition*. Brief notes april 1988.
- Weisz, J. R., Jensen-Doss, A., & Hawley, K. M. (2006). Evidence-based youth psychophtherapies versus usual clinical care. A metaanalysis of direct comparisons. *American Psychologist, 61*, 671-689.
- Wilson, D. B., & MacKenzie, D. L. (2006). Boot camps. I B. C. Welsh & D. P. Farrington (Red.), *Preventing Crime. What works for children, offenders, victims, and places* (sid. 73-86). Dordrecht: Springer.
- Wilson, D. B., MacKenzie, D. L., Mitchell, F. N. (2005). *Effects of correctional boot camps on offending*. A Campbell Collaboration systematic review, available at: <http://www.aic.gov.au/campbellcj/reviews/titles.html>
- Wilson, S. J., & Lipsey, M. W. (2000). Wilderness challenge programs for delinquent youth: A meta-analysis of outcome evaluations. *Evaluation and Program Planning, 23*, 1-12.
- Wilson, S. J., Lipsey, M. W., & Soydan, H. (2003). Are mainstream programs for juvenile delinquency less effective with minority youth than majority youth? A meta-analysis of outcomes research. *Research on Social Work Practice, 13*, 3-26.
- Woolfenden, S. R., Williams, K., & Peat, J. K. (2001). Family and parenting interventions in children and adolescents with conduct disorder and delinquency aged 10-17. *Cochrane Database of Systematic Reviews, 2*. Art. No.: CD003015. DOI: 10.1002/14651858.CD003015.
- Woolfenden, S. R., Williams, K., & Peat, J. K. (2002). Family and parenting interventions for conduct disorder and delinquency: A meta-analysis of randomised controlled trials. *Archives of Disease in Childhood, 86*, 251-256.

5. Ungdomstjänst

Den 1 januari 2007 infördes ungdomstjänst som en ny och fristående påföljd för unga lagöverträdare under 21 år. Uppgiften att administrera ungdomstjänsten blev i samband med detta obligatorisk för kommunernas socialtjänst. Syftet med att införa den som en fristående påföljd är att den ska kunna användas för lagöverträdare som inte har särskilt behov av vård eller andra insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och att den ska begränsa antalet bötesstraff och korta frihetsberövanden (Socialstyrelsen, 2006).

Den som är över 18 år får endast dömas till ungdomstjänst om det finns särskilda skäl för det, t ex för den som begått brott före 18 års ålder där det blir aktuellt med en påföljd kort efter det att den unge fyllt 18 år. Många unga lagöverträdare torde vara hjälpta av gränssättning och vägledning även om de inte har ett uttalat vårdbehov och ungdomstjänst är tänkt att fylla detta syfte. Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses vara tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl att döma till ungdomsvård. Den unge måste samtycka till påföljden för att den ska kunna utdömas. I valet mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas. Ungdomstjänst kan kombineras med ungdomsvård (Socialstyrelsen, 2006).

Syftet med detta kapitel är att sammanställa internationell forskning i form av översikter avseende effektutvärderingar av ungdomstjänst. Fokus är på insatser som består av att utföra oavlönat arbete och det utfallsmått som studeras är återfall i brott.

Efter att ha beskrivit insatsen/påföljden ungdomstjänst med utgångspunkt för hur den är reglerad i Sverige, redovisas tillvägagångssättet för att finna forskning på området. Därefter presenteras resultat och slutsatser av denna forskningsgenomgång.

5.1 Beskrivning av insatsen/påföljden

I den internationella litteraturen framgår att ungdomstjänst kan ha olika syften. Ungdomstjänst kan vara bestraffande, avskräckande, återställande och/eller rehabiliterande. Vilken eller vilka delar som fokus ligger på varierar mellan olika länder och program, vilket gör att syftet också varierar (Morris & Tonry, 1990, Walgrave, 1999).

Ungdomstjänst i Sverige (eng. *community service*) består av ”oavlönat arbete samt annan särskilt anordnad verksamhet” och omfattar lägst 20 och högst 150 timmar. Socialnämnden bestämmer det närmare innehållet i en utdömd ungdomstjänst, men den bör utformas så att den unge upplever att samhället markerar att brott inte är acceptabelt. Påföljden bör ha både en gränssättande och en vägledande funktion. Ungdomstjänsten ska vara strukturerad och anpassad till den unges individuella förhållanden och bestå av meningsfulla arbetsuppgifter så att arbetet inte enbart uppfattas som en bestraffning. Genom ungdomstjänst kan ungdomar få erfarenheter av att arbeta tillsammans med andra människor som inte ingår i den gängse umgängeskretsen. Vilka arbetsplatser som erbjuds beror på lokala förhållanden. Den unge kan komma med egna förslag på ungdomstjänstplats. Socialnämnden ska bedöma om en viss arbetsplats är lämplig för den unge mot bakgrund av brottets karaktär. Restriktivitet bör råda när det gäller att placera unga lagöverträdare som dömts till ungdomstjänst inom verksamheter som avser vård och omsorg, särskilt av barn och äldre (Socialstyrelsen, 2006).

Utöver oavlönat arbete ska ungdomstjänsten även innehålla annan särskilt anordnad verksamhet som närmare bestäms av socialnämnden. Denna del ska utgöra en mindre del av ungdomstjänsten. Enligt regeringens mening är det dock lämpligt att det ingår moment som innebär att socialtjänsten klargör villkoren för ungdomstjänsten för den unge samt ger honom eller henne möjligheter att reflektera över sin livssituation och diskutera det brott han eller hon begått (Socialstyrelsen, 2006).

Påföljden ungdomstjänst består således av både oavlönat arbete samt annan särskilt anordnad verksamhet. Fokus för den aktuella sammanställningen är den del som avser oavlönat arbete som en påföljd för unga lagöverträdare.

5.2 Tillvägagångssätt

Utöver de kriterier som redovisas i metodkapitlet ska följande kriterier vara uppfyllda för att en översikt ska ingå i sammanställningen:

- En översikt som inkluderas måste särredovisa resultat för gärningsmän under 21 år (i de fall översikten även avser vuxna).
- Översikten ska redovisa effekter av ungdomstjänst vilket här definieras som en påföljd som består av att utföra oavlönat arbete.
- Översikten ska sammanställa och dra slutsatser av resultat från primärstudier som har någon form av jämförelsegrupp (experimentell och/eller kvasi-experimentell design).
- Översikten måste innehålla utfallsmått avseende återfall i brott.

För att kunna identifiera så många relevanta översikter som möjligt har bland annat omfattande datorbaserade litteratursökningar i internationella elektroniska databaser genomförts. Söktermerna har varit uppdelade i tre kategorier: insats, typ av översikt och termer för kriminalitet. Termerna för den översiktsrelaterade sökordskategorin redovisas i metodkapitlet. Den insatsrelaterade sökordskategorin inkluderar termerna *community service*, *youth service*, *community work*, *community sentence*, *court-ordered work* och *unpaid work*. Termer för kriminalitet inkluderar bland annat *delinquent*, *offender*, *criminal*, *felon*, *perpetrator* och *prisoners*.

Sökningarna gav sammanlagt 644 titlar efter det att 31 dubletter sorterats bort. Av dessa var det 55 studier som utifrån läsning av titel och abstrakt bedömdes vara potentiellt relevanta och som beställdes i fulltext och 589 studier som inte bedömdes relevanta. En studie som utifrån läsning av titel och abstrakt bedömdes som potentiellt relevant har vi inte lyckats få tag på i fulltext och tre studier bedömdes potentiellt relevanta men var skrivna på ett annat språk än engelska, svenska, norska eller danska. Efter att ha granskat resterande 51 titlar i fulltext exkluderades samtliga översikter på grund av ett eller flera av följande kriterier: fel design/område/ population etc.²⁶

---

²⁶ Mot bakgrund av ovanstående resultat genomfördes ett arbete med att söka efter primärstudier på området. Detta arbete utfördes på samma sätt som när vi sökt efter översikter, men där sökordskategorin för typ av översikt ersatts med termer som syftar till att fånga in primärstudier. Denna sökordskategori inkluderar termerna *outcome*, *effect*, *experiment*, *impact*, *control*, *evaluation*, *intervention*, *randomized controlled trial*, *quasi experiment*, *cohort* och *case-control*. Detta preliminära sökarbete gav sammanlagt 514 titlar. Av dessa var det 24 stycken som utifrån titel och abstrakt att döma var potentiellt relevanta, d.v.s. att de antas undersöka effekter av oavlönat arbete som påföljd för unga lagöverträdare. Efter fulltextgranskning visade det sig att 22 stycken inte uppfyllde våra inklusionskriterier (fel design och/eller population) varvid 2 stycken primärstudier kom att analyseras närmare. Den ena studien (Feis, 1990) har randomiserat 94 ungdomar till experiment- respektive kontrollgrupp. Resultaten tyder på att de som fått insatsen hade en statistiskt signifikant högre återfallsfrekvens i

5.3 Resultat

Ingen forskning i form av översikter som uppfyller våra kriterier har identifierats.

5.4 Slutsatser

Trots ett omfattande sökarbete efter forskning i form av översikter som behandlar effekter av ungdomstjänst har ingen översikt identifierats som uppfyller våra urvalskriterier. Resultat från preliminära sökningar efter primärstudier indikerar också att det i stor utsträckning saknas relevanta och aktuella primärstudier på området. Vår forskningsgenomgång kan därmed inte belysa vilka effekter ungdomstjänst har. Detta avser enbart den del av ungdomstjänsten som handlar om att utföra oavlönat arbete. Den del av ungdomstjänsten som handlar om effekter av och deltagande i ”annan särskilt anordnad verksamhet” ingår under resultaten som redovisas kring påföljden ungdomsvård.

---

brott. Den andra studien (Latessa m.fl., 1998) använder sig av en kvasiexperimentell design med statistisk kontroll för bakomliggande faktorer (logistisk regression) för att undersöka effekter av olika insatser (däribland ungdomstjänst) riktade till unga lagöverträdare. Studien påvisar en liten och statistiskt säkerställd minskning av risken för att återfalla i brott (n=4922). Då båda primärstudierna, som är från USA, är av äldre datum, skiljer sig åt i metodologiskt upplägg samt att resultaten pekar i olika riktningar går det inte att dra några slutsatser om insatsens effekt på återfall i brott.

Referenser

- Feis, C. L. (1990). Community service for juvenile offenders: An experimental evaluation. Doctoral dissertation. Michigan: Michigan State University.
- Latessa, E. J., Turner, M. G., Moon, M. G. & Applegate, B. K. (1998). A Statewide Evaluation of the RECLAIM Ohio Initiative. Research report. Cincinnati: University of Cincinnati, Department of Criminal Justice.
- Morris, N. & Tonry, M. (1990). *Between prison and probation: intermediate punishments in a rational sentencing system*. New York, NY: Oxford University Press.
- Socialstyrelsen (2006). Meddelandeblad. *Lagändringar som berör socialtjänstens arbete med ungdomar med riskbeteende*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Walgrave, L. (1999). Community service as a cornerstone of a systematic restorative response to (juvenile) crime. I G. Bazemore & L. Walgrave (Red.), *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Juvenile Crime*, (ss. 129-154). New York, NY: Monsey

6. Särskilt kvalificerad kontaktperson – mentorskap

Enligt Ungdomsbrottsutredningens betänkande (SOU 2004:122) får de kontaktpersoner som socialtjänsten tillsätter allt oftare ansvar för unga med omfattande och komplexa sociala problem. Mot denna bakgrund föreslog regeringen i sin proposition ”Ingripanden mot unga lagöverträdare” (Prop. 2005/06:165) att det införs en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om en särskilt kvalificerad kontaktperson för barn eller unga under 21 år.

Den funktion som en särskilt kvalificerad kontaktperson är avsedd att ha kan i flera avseenden likställas med en mentors (SOU 2004:112). I Sverige och övriga västvärlden har intresset för mentorskapsbaserade insatser ökat. Det handlar om insatser som syftar till att sammanföra unga i riskzon med vuxna personer som de kan ha som goda förebilder och som de kan knyta an till (Evans m.fl., 2005; Liabö m.fl., 2005; Walker, 2005). En grundläggande tanke är att relationen mellan den vuxne och den unge kan medverka till att stärka den unges självkänsla och möjligheter att bearbeta sin livssituation. Denna relation anses vara en viktig del i arbetet med ungdomar och utgör en grundläggande förutsättning för att skapa en situation som främjar förändring och positiv utveckling (Ainsworth, 1989; Hamilton & Darling, 1989; Rhodes, 1994; 2002).

Syftet med detta kapitel är att sammanställa forskning om resultaten av mentorskapsbaserade insatser för ungdomar, som kan bidra med kunskap om potentiella effekter av den nya insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Mer specifikt handlar det om att sammanställa resultat från tidigare genomförda översikter av effektutvärderingar av företrädesvis formella mentorprogram (en-till-en), riktade till ungdomar som uppvisar eller riskerar att utveckla ett antisocialt beteende. Även om det finns åtskilliga narrativa översikter inom detta område (t.ex. Blechman & Bopp, 2005; Blinn Pike, 2007; Brewer m.fl., 1995; Foster, 2001; Hall, 2003; Hansen, 2007; Jekielek m.fl., 2002; Kuperminc m.fl., 2005; Liabo & Lucas, 2006; Philip & Spratt, 2007; Rhodes, 2008; Roberts m.fl., 2004; Sipe, 2002; Welsh & Hoshi, 2002) fokuserar detta kapitel på att systematiskt sammanställa resultat från tidigare genomförda översikter som innehåller en statistisk sammanvägning av effektresultaten (metaanalys).

Återstoden av kapitlet är organiserat på följande sätt: Först beskrivs kort vad som kännetecknar mentorprogram riktade till unga och hur mentorn kan bidra till att främja förändring och positiv utveckling. Därefter presenteras resultatet av den systematiska sammanställningen. Avslutningsvis sammanfattas och diskuteras resultaten.

6.1 Beskrivning av insatsen

Ungdomsbrottsutredningen föreslog i sitt betänkande att de särskilt kvalificerade kontaktpersonerna ska benämnas mentorer (SOU 2004:122), men en majoritet av remissinstanserna avstyrkte den benämningen då den kunde leda tanken till mentorer inom näringslivet (Prop. 2005/06:165). Skillnaden mellan mentorer och särskilt kvalificerade kontaktpersoner är mest av organisatoriskt och administrativt slag. I Sverige är systemet med kontaktperson reglerat och handläggs av socialtjänsten medan merparten av de mentorprogram som utvärderats i den internationella forskningslitteraturen genomförs av ideella organisationer. Vi har därför valt att betrakta den särskilt kvalificerade kontaktpersonen som en formell mentor som arbe-

tar med individer ur en speciell population: antisociala ungdomar och/eller ungdomar som riskerar att utveckla ett antisocialt beteende.

Grundläggande för de allra flesta mentorprogram (en-till-en) är en kontakt mellan en yngre person (adepten) och en äldre mer erfaren person (mentorn); den sistnämnde ska fungera som positiv förebild. Tanken är att det i mötet mellan dessa två ska uppstå en ömsesidig förtroelighet och empati, och att mentorn genom uppmuntran, råd och vägledning ska bidra till att utveckla adeptens kompetens och karaktär (Rhodes, 2005).

Mentorprogram riktade till unga i riskzonen används inom flera olika områden och sammanhang, till exempel skola och närsamhälle (Britner m.fl., 2002). Mentorskapsbaserade program används också som en insats inom straffrättsliga sammanhang, där syftet bland annat är att minska återfall i brott (Newburn & Shiner, 2005).

Mentorprogram riktade till unga i riskzon innehåller tre (delvis överlappande) dimensioner: psykosocial, instrumentell och integrerande (Keller, 2007). Den psykosociala dimensionen handlar om att främja deltagarens kognitiva och socioemotionella utveckling. Mer konkret inbegriper det att mentorn uppmärksammar psykosociala risker och motverkar negativa konsekvenser genom att minska stress och/eller ge emotionellt stöd för att minska konsekvenserna av motgångar. Den instrumentella dimensionen innefattar ett direkt stöd, exempelvis genom att hjälpa till med att skriva jobbansökningar (Flaxman m.fl., 1988). Den integrerande dimensionen avser att stärka anknytningen till familjen och närsamhället genom att utvidga den unges sociala nätverk/kapital (Hamilton & Hamilton, 2004). Detta kan ske genom att mentorn introducerar den unge till nya sammanhang som möjliggör nätverksbyggande med andra vuxna som kan informera och ge kunskap om positiva utbildnings- och/eller sysselsättningskarriärer.

Ett annat sätt att karaktärisera åtgärden är hur den kan påverka den unges identitetsutveckling. I viss utsträckning stärker de tre ovanstående dimensionerna utvecklingen av den unges självbild/-känsla (Keller, 2007). Det som påverkar ungas övergripande självkänsla/-bild baseras i princip på två bedömningar: deras uppfattning av acceptans, stöd och positiv uppmärksamhet samt deras uppfattning om kompetensen inom för dem betydelsefulla aktiviteter (Harter, 1988). Ungas självbild/-känsla inbegriper även en känsla av framtida identiteter, eller det möjliga själv som den unge vill bli. Relationen mellan mentorn och den unge kan påverka den unges självbild/-känsla på alla dessa sätt (Keller, 2007).

Det finns emellertid åtminstone tre invändningar mot att likställa den särskilt kvalificerade kontaktpersonen med en formell mentor så som åtgärden beskrivs i litteraturen. Den ena är att den empiriska forskningen om resultaten av formella mentorprogram i huvudsak avgränsar sig till att utvärdera program där mentorn är en lekman. Med det menas att mentorn inte har agerat som medlem i en yrkesgrupp eller i egenskap av yrkesperson. Rekryteringsbasen för den särskilt kvalificerade kontaktpersonen kan, som tidigare nämnts, vara tjänstemän från socialtjänsten, polisen och skolan, men också vuxna från ideella organisationer, kyrkliga samfund och idrottsrörelsen. I den utsträckning som den särskilt kvalificerade kontaktpersonen rekryteras från de senare organisationerna, blir möjligheterna att dra lärdom av forskningsresultaten större. Den andra invändningen är att mentorprogram för unga främst är riktade till unga som riskerar att utveckla ett antisocialt beteende och inte till unga med indikerade problem. Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen är tänkt att kunna användas för unga som både har respektive inte har begått något brott. Mot denna bakgrund är det lämpligt att vår sammanställning uppmärksammar om de utvärderade mentorprogrammets resultat skiljer sig åt mellan unga som redan uppvisar respektive riskerar att utveckla ett antisocialt beteende. Den tredje invändningen är att en särskilt kvalificerad kontaktperson med stöd i LVU kan ges utan samtycke, vilket inte är aktuellt i samband med formella mentorprogram.

Vår sammanställning kommer därför inte att kunna belysa den potentiella effekten av den särskilt kvalificerade kontaktpersonen när den förordas med hjälp av LVU.

6.2 Tillvägagångssätt

Utöver de kriterier som redovisas i metodkapitlet ska följande kriterier vara uppfyllda för att en översikt ska ingå i sammanställningen:

- Översikten ska sammanställa och dra slutsatser av resultat från primärstudier som har någon form av jämförelsegrupp (experimentell och/eller kvasi-experimentell design).
- Översikten ska inkludera ungdomar som inte har fyllt 21 år och som uppvisar antisocialt beteende eller riskerar att utveckla antisocialt beteende.
- Översikten måste innehålla utfallsmått relaterade till antisocialt beteende och/eller förändringar avseende traditionella risk- och skyddsfaktorer för antisocialt beteende.

För att kunna identifiera så många relevanta översikter som möjligt har omfattande litteratursökningar genomförts. Som framgår av metodkapitlet har söktermerna varit uppdelade i tre kategorier. Söktermerna för ålders- respektive översiktsrelaterade sökordskategorier redovisas i metodkapitlet. Den insatsrelaterade sökordskategorin inkluderar termerna *contact person, case manager, mentor, tutor, coach* och *liasion officer*.

Sökningarna gav sammanlagt 2195 titlar. Av dessa bedömdes 1916 som icke relevanta för vårt syfte (fel språk, utanför ämnet och/eller fel population). 216 var dubletter. 63 titlar bedömdes som potentiellt relevanta och beställdes i fulltext. 8 titlar, som av titel och abstract att döma var potentiellt relevanta för vår sammanställning, har vi inte lyckats få tag på i fulltext (framför allt doktorsavhandlingar från USA). Efter att ha granskat resterande 55 titlar i fulltext, bedömdes 41 som icke relevanta (fel population/design etc.). Totalt har 14 översikter inkluderats. Av de inkluderade översikterna var 11 narrativa översikter (ej metaanalys) och 3 var översikter som innehöll en metaanalys.²⁷

Ett välkänt problem i samband med att sammanställa resultat från flera olika översikter är att slutsatserna ibland kan vara motsägelsefulla. Detta blir särskilt problematiskt i de fall där översikterna i stor utsträckning baseras på samma primärstudier (Boaz & Pawson, 2005). I det här fallet varierar de övergripande slutsatserna från de inkluderade narrativa översikterna – som i hög grad bygger på sammanställningar av samma primärstudier – om åtgärdens resultat. En anledning till detta är att några av de narrativa översikterna hyser större tilltro till vissa primärstudier (jfr Rhodes, 2008). Ett sätt för oss att kringgå problemet är att fokusera vårt intresse på de översikter som sammanväger resultaten statistiskt i en metaanalys. I detta kapitel presenteras således endast resultat från de översikter som innehåller en metaanalys.

6.3 Resultat

Inkluderade översikter

Samtliga av de tre översikter vars resultat har sammanställts är publicerade under 2000-talet. DuBois m.fl. (2002) och Eby m.fl. (2008) är publicerade i internationella vetenskapliga tid-

---

²⁷ Utifrån titel och/eller abstract innehåller två av de åtta översikter som vi inte lyckats få tag på i fulltext resultat från metaanalyser: Smith (2002) och Tolan m.fl. (2005). Resultat från dessa har dock rapporterats i vissa narrativa översikter (t.ex. Blinn-Pike, 2007). Utifrån andras sammanställningar kan vi dock dra slutsatsen att de inte väsentligen motsäger de inkluderade metaanalysernas övergripande resultat.

skrifter medan Jolliffe & Farrington (2008) är en myndighetspublikation. De tre översikterna sammanställer primärstudier från perioden 1972–2006. Eftersom två av översikterna innehåller primärstudier från 2000-talet är primärstudiernas aktualitet tillräckligt tillfredsställande.

Primärstudierna är så gott som uteslutande från USA. Undantaget är Jolliffe & Farrington (2008) som inkluderar två studier som är genomförda i Storbritannien. Antalet inkluderade primärstudier (i vilka det kan ingå fler än en utvärdering) varierar mellan översikterna. DuBois m.fl. (2002) sammanställer resultat från 55 primärstudier som innehåller 59 utvärderingar. Eby m.fl. (2008) sammanställer resultat från 162 primärstudier/166 utvärderingar, varav 38 primärstudier/40 utvärderingar handlar om mentorprogram riktade till unga. Jolliffe & Farrington (2008) baserar sina analyser på 16 primärstudier/18 utvärderingar. Det är bara i den senare som det finns information om populationens åldersmässiga, köns- och etniska sammansättning samt uppgifter om hur många ungdomar som totalt ingår i analysen (N=8492). Likaså är det bara i denna översikt som det går att urskilja i vilken utsträckning den undersökta populationen har indikerade problem som t.ex. tidigare brottsbelastning.²⁸

Vad säger översikterna om insatsens resultat?

DuBois m.fl. (2002) undersöker effekten av mentorprogram för unga inom fem olika utfallsområden: emotionella/psykologiska, problem/högriskbeteende, social kompetens, utbildning och karriär/sysselsättning. Den genomsnittliga effektstorleken för de 59 utvärderingarna är statistiskt säkerställd ($p < 0.05$) och är – utifrån gängse klassificering – att betrakta som liten, även om den varierade något beroende på vilken statistisk modell som användes (FE: $d = 0.14$; RE: $d = 0.18$). Resultatet varierade inte nämnvärt beroende på vilket utfallsområde som studerades (Tabell 6.1). Den genomsnittliga effekten kan även uttryckas som en skillnad mellan proportioner/andelar. I det här fallet betyder det att vi jämför skillnaden i andelen gynnsamma utfall mellan dem som fått mentor och dem som inte fått det. Omräknat till detta sätt var skillnaden i gynnsamma utfall för de olika utfallsområdena 7–9 procent för dem som haft en mentor jämfört med dem som inte hade haft det.

Författarna redovisar resultat från hundratalet analyser vars syfte har varit att undersöka om effektstorleken varierar mellan olika undergrupper eller efter primärstudiernas egenskaper. Författarna kan bland annat inte påvisa att variationen i effektstorleken påverkats av deltagarnas demografiska egenskaper (t.ex. kön, ålder, etnicitet, socioekonomisk status), mentorskapets kontaktfrekvens, mentorskapets längd, uppföljningstid, primärstudiernas design, samt annan insats (dvs. om mentorskap gavs tillsammans med annan insats). Författarna identifierade dock andra faktorer som hade en statistiskt säkerställd påverkan. Nedan presenteras de statistiskt säkerställda faktorer ($p < 0.10$, oavsett statistisk modell) som var förknippade med en större effektstorlek.

Jämfört med ungdomar som bara hade individuella riskfaktorer visar resultat från undergruppsanalyser att effekten var större för ungdomar med både individuella och omgivningsrelaterade riskfaktorer. Effekten var också större för de ungdomar som enbart hade omgivningsrelaterade riskfaktorer. Värt att notera är att effekten av mentorprogram var noll för de ungdomar som enbart hade individuella riskfaktorer. Vidare fanns det en tendens att studier som baseras på små urval ($n < 65$) hade en större effekt jämfört med studier som baserades på

---

²⁸ Ett problem i samband med att sammanställa resultat från flera översikter är att de i stor utsträckning kan baseras på samma primärstudier. I analyser som inte redovisas här framgår det att graden av överlappning av ingående primärstudier är överraskande låg. En av anledningarna till den låga överlappningen är troligen att översikterna inkluderar delvis olika utfallsområden och olika årsintervall för inkluderade studier. Andra anledningar kan vara skillnader i sökstrategi och inklusionskriterier, framför allt tidsmässiga avgränsningar för litteratursökningen, samt i vilken utsträckning opublicerat (grått) material har tillåtits ingå.

större urval ($n > 65$). Författarna skapade utifrån tidigare forskning om vad som kännetecknar en god praktik ett index som baserades på följande komponenter: övervakning av programimplementering, screening av mentorer, matchning av mentor och adept, utbildning av mentorer före respektive under insatsens genomförande, strukturerade aktiviteter för mentor och adept, stöd till mentorer, föräldrasupport-/inblandning och förväntningar om varaktighet och kontaktfrekvens. Studier som hade åtminstone sex av ovanstående komponenter hade en större effekt jämfört med dem med färre än sex komponenter. Författarna skapade därefter ett empiriskt grundat god praktik-index av de faktorer som i separata analyser visade sig ha eller nästan ha en statistiskt säkerställd positiv inverkan på effektstorleken (övervakning av genomförande, mentor med professionell bakgrund, strukturerade aktiviteter för mentor och adept, utbildning av mentor under insatsens genomförande, föräldrasupport-/inblandning, förväntningar om kontaktfrekvens samt kontext inom vilken interventionen gavs (närsamhälle/arbetsplats/annat). Även här visade det sig att studier som kännetecknades av god praktik (≥ 4 komponenter) hade en större effekt jämfört med studier som inte hade det (< 4 komponenter).

Eby m.fl. (2008) sammanställer resultat från effektutvärderingar inom tre olika sammanhang där mentorprogram förekommer: arbetsplatser (*work place*), utbildning (*academic*) och unga (*youth*). Syftet med översikten är att studera resultatet av mentorprogram för deltagarna inom sju brett definierade utfallsområden: beteende, attityder, hälsa, mellanpersonliga relationer, motivation och karriär. Översikten redovisar inget sammanfattande effektmått eller resultat från undergrupps-/moderatoranalyser utan redovisar genomsnittliga effektstorlekar efter respektive utfallsområde. Nedan presenteras de resultat som gäller mentorprogram för unga.

Den genomsnittliga effekten för respektive utfallsområde där det fanns tillräckligt många utvärderingar ($k \geq 3$) var liten och varierade mellan 0.06 och 0.28 (absoluta tal). Författarna kunde inte påvisa att mentorskap hade en statistiskt säkerställd effekt på deltagarnas påvisbara beteenden att hjälpa andra, minskning av deras upplevda psykiska ohälsa samt stärkt motivation. Mentorprogrammen hade emellertid en statistiskt säkerställd ($p < 0.05$) gynnsam effekt på ungas prestationer i skolan ($d = 0.10$), positiva attityder till skola/utbildning ($d = 0.28$), minskning av tillbakadragande beteende ($d = 0.16$) och mellanpersonliga relationer ($d = 0.14$). Den statistiskt säkerställda skillnaden i andelen positiva utfall för de olika utfallsområdena för dem som haft en mentor jämfört med dem som inte hade haft det varierar mellan 5 och 14 procent.

Tabell 6.1. Genomsnittliga resultat för mentorprogram riktade till unga

Författare, år	Utfallsområden	Antal utvärderingar	Effekt (p<0.05)	
			Cohens d	Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan dem som fått mentor och dem som inte fått det
DuBois m.fl., 2002	Emotionella/psykologiska	20	FE: 0.09 RE: 0.10	4.5 5
	Minskning av problem/högriskbeteende	15	FE: 0.19 RE: 0.21	9.5 10.5
	Social kompetens	11	FE: 0.16 RE: 0.15	8 7.5
	Utbildning	43	FE: 0.13 RE: 0.11	6.5 5.5
	Karriär/sysselsättning	10	FE: 0.19 RE: 0.22	9.5 11
	Samtliga utfallsområden	59	FE: 0.18 RE: 0.14	9 7
	Eby m.fl., 2008	Prestationer i skolan	12	FE: 0.10
Minskning av tillbakadragande beteende		9	FE: 0.16	8
Attityder till skola		8	FE: 0.28	14
Mellanpersonliga relationer		11	FE: 0.14	7
Jolliffe & Farrington, 2008	Minskning av återfall i brott	18	FE: 0.08	4
			RE: 0.21	10.5

FE=Fixed effect model; RE=Random effect model (Se metodkapitlet för detaljer om FE respektive RE).

Jolliffe & Farrington (2008) sammanställer resultat från 18 utvärderingar av mentorprogramms möjlighet att minska återfall i brott. Även om den genomsnittliga effekten var liten och varierade beroende på statistisk modell, var den alltså gynnsam (FE: $d=0.08$, RE: $d=0.21$). Skillnaden i andelen gynnsamma utfall för dem som haft en mentor jämfört med dem som inte hade haft det blir beroende på statistisk modell 4 respektive 10.5%. Författarna identifierar emellertid flera faktorer som påverkade variationen i den genomsnittliga effektstorleken.

Resultat från undergruppsanalys visar att adepternas risknivå har betydelse. Jämför man dem som fått mentor på grund av bedömning av sin sociala situation med dem som fått mentor efter att ha dömts till villkorlig dom eller fängelse, var den gynnsamma effekten enbart statistiskt säkerställd i de utvärderingar där de unga fått mentor efter att de avletts från dom-

stol eller polis (före dom).²⁹ Utvärderingarnas metodologiska egenskaper visade sig också ha betydelse. Det är bara i utvärderingar med lägre kvalitet (enligt *Maryland Scientific Methods*-skalan³⁰) som den gynnsamma effekten på återfall i brott är statistiskt säkerställd. Vidare påverkade även operationaliseringen av utfallsmåttet resultatet. En statistiskt säkerställd gynnsam effekt kunde enbart avläsas i de utvärderingar där återfall i brott mättes som gripanden (istället för självrapportering och dömda i domstol). Likaså visade det sig att den gynnsamma effekten endast var statistiskt säkerställd i de utvärderingar som mätte återfall i brott under den tid som insatsen gavs.

Typ av mentorskap är ytterligare en faktor som påverkar. Separata analyser visar att det enbart var i utvärderingar där mentorer användes tillsammans med andra insatser som en statistiskt säkerställd gynnsam effekt på att minska återfall i brott kunde konstateras. Kontaktfrekvensen förefaller också vara av betydelse. Det var enbart i utvärderingar där mentorer och deltagare träffades mer än en gång i veckan som den gynnsamma effekten var statistiskt säkerställd. Det fanns även ett statistiskt säkerställt samband mellan den genomsnittliga tiden per möte och den gynnsamma effekten av mentor. Effekten på återfall i brott var större i de utvärderingar där mentor och deltagare träffades längre tid per tillfälle.

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

Samstämmigheten i de ingående primärstudierna varierar mellan översikterna (se Bilaga 4, tabell 6.1). DuBois m.fl. (2002) har en medelhög samstämmighet (>60% av utvärderingarna pekar i samma riktning) medan Jolliffe & Farrington (2008) har en dålig samstämmighet (utvärderingarna pekar i olika riktningar). Gemensamt för de tre översikterna är att den genomsnittliga effektstorleken är liten och att den är statistiskt säkerställd ($p < 0.05$). DuBois m.fl. (2002) och Jolliffe & Farrington (2008) har explicit undersökt förekomsten av en eventuell dos-responsrelation. DuBois m.fl. (2002) kunde inte konstatera något samband mellan behandlingstidens längd och större effektstorlek. Jolliffe & Farrington (2008) redovisar ett möjligt samband. Dos-responsrelationen gäller dock inte behandlingstidens längd utan kontaktfrekvens och tid per mötestillfälle. Det är bara DuBois m.fl. (2002) som har redovisat uppgifter om att den genomsnittliga effektstorleken inte ska vara känslig för tendensen att forskare som lyckas påvisa gynnsamma effekter av en specifik insats har lättare att få sina resultat publicerade i en vetenskaplig tidskrift jämfört med dem som inte har lyckats påvisa sådana effekter: så kallad publikationsbias.³¹

Intimt förknippad med vår resultatbedömning är frågan om resultatens överförbarhet till svenska förhållanden. Den funktion som en särskilt kvalificerad kontaktperson har kan i princip liknas vid att vara en formell mentor. De teoretiska antagandena om hur formella mentorer kan bidra till framgång i livet genom både direkt hjälp och indirekt stöd bör därmed också gälla i Sverige. Däremot finns det anledning att tro att de ungdomar som är aktuella för insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson, i större utsträckning har mer omfattande och komplexa sociala problem. DuBois m.fl. (2002) sammanställer utvärderingar där deltagarna har tilldelats en mentor för att de på grund av sin sociala situation riskerar att utveckla ett

---

²⁹ Avledning (eng. *diversion*) handlar om insatser som syftar till att hålla de unga lagöverträdarna undan rättssystemets åtgärder. Enligt Sarnecki (1993: 60f) kan avledning innebära flera olika saker men att det i de flesta fall tycks handla om att en individ blir föremål för olika alternativ inom rättssystemet (ibland inga åtgärder alls).

³⁰ Skalan varierar mellan 1 och 5, där högre värden indikerar högre kvalitet (för detaljer, se Farrington m.fl., 2002).

³¹ I deras fall har de beräknat antalet studier med nollresultat som behövs för att omkullkasta resultatet (eng. *Fail-safe N*). Denna teknik är dock behäftad med mycket stor osäkerhet (Becker, 2005). Till exempel kan det i vissa situationer räcka med ett litet antal studier som redovisar negativa effekter för att resultatet ska bli annorlunda (Petticrew & Roberts, 2006).

antisocialt beteende. I Jolliffe & Farrington (2008) ingår både unga som redan har ett antisocialt beteende och unga som riskerar att utveckla ett sådant. I Eby m.fl. (2008) saknas det uppgifter om urvalets egenskaper. Resultaten i DuBois m.fl. (2002) tyder på att effekten av mentorskap särskilt är gynnsam för de deltagare som både har individuella och omgivningsrelaterade riskfaktorer. Jolliffe & Farrington (2008) drar slutsatsen att mentorskap har en gynnsammare effekt på att minska risken för återfall i brott för ungdomar som tilldelats en mentor efter inledande kontakt med rättsväsendet jämfört med ungdomar som fått en mentor efter en bedömning av deras sociala situation eller efter villkorlig dom eller fängelse. Detta tyder på att insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson skulle kunna vara gynnsam även för ungdomar med indikerade problem.

Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen är tänkt för barn eller unga under 21 år. I DuBois m.fl. (2002) är snittåldern i de ingående utvärderingarna mindre än 19 år och i Jolliffe & Farrington (2008) varierar åldern mellan 8 och 21 år. I Eby m.fl. (2008) saknas uppgifter om deltagarnas ålder. Med undantag för Jolliffe & Farrington (2008), begränsar detta förhållande möjligheten att överföra resultaten till svenska sammanhang. Rekryteringsbasen för den särskilt kvalificerade kontaktpersonen kan vara tjänstemän från socialtjänsten, polisen och skolan, men också lekmän från ideella organisationer, kyrkliga samfund och idrottsrörelsen. De översikter som ingår i denna sammanställning inkluderar i huvudsak program där mentorn är en lekman. Resultat från DuBois m.fl. (2002) indikerar dock att program där mentorer har en professionell erfarenhet av att hjälpa andra har en gynnsammare effekt än de program där mentorn inte hade en sådan bakgrund. Detta resultat motsäger inte att effekten kan vara gynnsam i de fall då den särskilt kvalificerade kontaktpersonen är en tjänsteman. Översikterna redovisar motsägelsefulla resultat vad gäller om en annan insats bör ges tillsammans med insatsen mentor. Jolliffe & Farringtons (2008) resultat tyder på att mentorskapet var gynnsamt endast tillsammans med annan insats medan DuBois m.fl. (2008) inte kunde konstatera något sådant samband. Likaså redovisas motsägelsefulla resultat om förekomsten av en dos-responsrelation. Här behövs mer forskning i allmänhet och mer svensk forskning i synnerhet för att undersöka detta närmare.

En viktig del i en bedömning av översikter är hur transparent författarna har redovisat centrala moment i översiktsarbetet. Utgångspunkten är att det ska vara möjligt för den kritiske läsaren att värdera risken för att slutsatserna kan snedvridas av systematiska fel som kan uppstå vid till exempel identifiering och urval av inkluderade primärstudier. Generellt sett har de ingående översikterna ungefär samma brister och förtjänster (se Bilaga 4, tabell 6.2). Ingen av de sammanställda översikterna har ett tydligt formulerat syfte där det klart framgår vilken insats, population och utfall som ska studeras. Det är främst oklarheter vad gäller population, insats samt vilken insats som ges till jämförelsegruppen. Något som är värt notera, och som därtill är en stor brist, är att ingen av översikterna innehåller tillräcklig information om vilken insats jämförelsegruppen har fått.

Allmänt sett är beskrivningarna av sökstrategi tillfredsställande. I två av översikterna är det dock otydligt exakt vilka databaser som har genom sökts och/eller vilka söktermer/kombinationer som har använts. Samtliga översikter har kompletterat sina databassökningar, framför allt genom referensuppföljning och kontakt med ledande forskare inom ämnet. Med undantag för Jolliffe & Farrington (2008), är det en stor brist att översikterna inte innehåller tabeller över de ingående utvärderingarna med avseende på design, populationsstorlek/karaktäristika, intervention, uppföljningstid, utfallsmått och resultat. Detta omöjliggör en värdering av upplägget och försvårar bedömningen av hur pass generaliserbara resultaten är. Eftersom det är i de översikter som publicerats i en internationell vetenskaplig tidskrift som denna information saknas, är den mest troliga anledningen utrymmesbrist. Jämfört med dem som medverkar i myndighetspublikationer har författare som vill bli publicerade i en tidskrift

oftast betydligt strängare villkor vad gäller det maximala antalet ord/sidor. Dessa två översikter sammanställer också resultat från betydligt fler utvärderingar ($k \geq 40$), vilket skulle ta ett mycket stort utrymme i anspråk. För att minimera risken för snedvridning av resultaten ska urval, bedömning och klassificering av primärstudier idealt sett genomföras av minst två personer. Med undantag för Eby m.fl. (2008), där det tydligt framgår att åtminstone urval av studier och dataextraktion genomförts av två personer, är det oklart hur dessa moment har genomförts.

6.4 Slutsatser

En särskilt kvalificerad kontaktperson har en funktion som är snarlik mentors. Skillnaden är främst av organisatoriskt och administrativt slag. I detta kapitel har vi sammanställt resultat från tidigare genomförda översikter av effektutvärderingar av formella mentorskapsbaserade insatser (en-till-en) som är riktade till ungdomar som uppvisar eller riskerar att utveckla ett antisocialt beteende. Syftet har varit att bidra med kunskap om potentiella effekter av den nya insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson.

Resultaten motsäger inte att insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson skulle kunna bli en lovande insats för ungdomar som utifrån både individuella och omgivningsrelaterade faktorer befinner sig i riskzonen för att utveckla ett antisocialt beteende. Om insatsen riktar sig till ungdomar med risk att utveckla antisocialt beteende skulle den därmed kunna utgöra ett exempel på en hoppfull preventionsstrategi. Det finns också tecken på att insatsen skulle kunna minska återfall i brott för ungdomar med indikerade problem. Det finns även indikationer på att insatsen skulle vara gynnsam också i de fall där den särskilt kvalificerade kontaktpersonen är en tjänsteman. Insatsens potential får dock inte överskattas. Dels är den genomsnittliga effekten av mentorprogram, oavsett utfallsområde, generellt sett liten, dels varierade de gynnsamma effekterna efter urvalets egenskaper, utvärderingarnas metodologi och mentorprogrammets innehåll. Även om det finns en del motsägelser i översikternas resultat är det lovande att ingen av översikterna har redovisat resultat som tyder på att mentorprogram riktade till unga i genomsnitt skulle ha en skadlig effekt på deltagarna.

Våra slutsatser begränsas dock av att de utvärderingar som ligger till grund för metaanalyserna så gott som uteslutande är genomförda i USA. Likaså begränsas de av att det saknas tillräcklig information om vilken insats jämförelsegruppen har fått. De teoretiska antagandena om hur mentorer kan bidra till framgång i livet genom både direkt hjälp och indirekt stöd gäller sannolikt också i Sverige. Det finns dock skillnader i den undersökta populationen och den population som kommer att vara aktuell för insatsen i Sverige. Bland annat är det rimligt att anta att det främst är unga med indikerade problem som får en särskild kvalificerad kontaktperson. Likaså belyser resultaten potentiella effekter av insatsen när den ges med den unges samtycke. Det betyder att vi inte kan uttala oss om insatsens potential när den förordas med hjälp av LVU. För att få mer säker kunskap om hur insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson fungerar, behöver man göra lokala uppföljningar på såväl grupp- som individnivå. Därutöver behöver insatsen utvärderas i studier där deltagarna slumpas till försöks- respektive kontrollgrupp innan säkrare slutsatser kan dras.

Referenser

(• inkluderade översikter som innehåller en metaanalys)

- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy, *American Psychologist*, 44(4): 709-716.
- Becker, B. J. (2005). "Failsafe N or File-Drawer Problem", i H. R. Rothstein, H. R., A. J. Sutton & M. Borenstein (Red.), *Publication bias in meta-analysis. Prevention, assessment and adjustments*, sid. 111-126. Chichester: John Wiley & Sons.
- Blechman, E. A. & Bopp, J. M. (2005). "Juvenile offenders", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 454-466. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Blinn-Pike, L. (2007). "The benefits associated with youth mentoring relationships", i T. D. Allen & L. T. Eby (Red.), *The Blackwell handbook of mentoring: A multiple approach*, sid. 165-188. Oxford: Blackwell Publishing.
- Boaz, A. & Pawson, R. (2005). The perilous road from evidence to policy: Five journeys compared, *Journal of Social Policy*, 34(2): 175-194.
- Brewer, D. D., Hawkins, J. D., Catalano, R. F. & Neckerman, H. J. (1995). "Preventing serious, violent and chronic juvenile offending: A review of evaluations of selected strategies in childhood, adolescence and the community", i J. C. Howell, B. Krisberg, J. D. Hawkins & J. J. Wilson (Red.), *Sourcebook on serious, violent and chronic juvenile offenders*, sid. 61-141. Thousand Oaks: Sage.
- Britner, P. A., Balcazar, F. E., Blechman, E. A., Blinn-Pike, L. & Larose, S. (2006). Mentoring special youth populations, *Journal of Community Psychology*, 34(6): 747-763.
- DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C. & Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: A meta-analytic review, *American Journal of Community Psychology*, 30(2): 157-197.
- Evans, I. M., Jory, A. & Dawson, N. (2005). "International: Australia and New Zealand", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 408-422. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Eby, L. T., Allen, T. D., Evans, S. C., Ng, T. & DuBois, D. L. (2008). Does mentoring matter? A multidisciplinary meta-analysis comparing mentored and non-mentored individuals, *Journal of Vocational Behavior*, 72(2): 254-267.
- Dickersin, K. (2005). "Publication bias: Recognizing the problem, understanding its origins and scope, and preventing harm", i H. R. Rothstein, A. J. Sutton & M. Borenstein (Red.), *Publication bias in meta-analysis. Prevention, assessment and adjustments*, sid. 11-34. Chichester: John Wiley & Sons.
- Farrington, D. P., Gottfredson, D. C., Sherman, L. W. & Welsh, B. C. (2002). "The Maryland Scientific Methods Scale", i L. W. Sherman, D. P. Farrington, B. C. Welsh & D. L. MacKenzie (Red.), *Evidence-based crime prevention*, sid. 13-21. London: Routledge.
- Flaxman, E., Ascher, C., & Harrington, C. (1988). Youth mentoring: Programs and practices. New York: ERIC Clearinghouse on Urban Education, Institute for Urban and Minority Education, Teachers College, Columbia University.
- Foster, L. (2001). Effectiveness of Mentor Programs: Review of the Literature from 1995 to 2000. CRB-01-004. California State Library, Sacramento: California Research Bureau.
- Hall, J. C. (2003). Mentoring and young people: A literature review. Glasgow: The SCRE Centre, University of Glasgow.
- Hamilton, S. F. & Darling, N. (1989). "Mentors in adolescents' lives", i K. Hurrelmann & U. Engle (Red.), *The social world of adolescents*, sid. 121-139. New York: DeGruyter.
- Hamilton, S. F. & Hamilton, M. A. (2004). "Contexts for mentoring: Adolescent-adult relationships in workplaces and communities", i R. M. Lerner & L. Steinberg (Red.), *Handbook of adolescent psychology*, sid. 395-428. New York: Wiley.

- Hansen, K. (2007). One-to-one mentoring: Literature review. Philadelphia: Big Brothers Big Sisters of America.
- Harter, S. (1988). "Developmental processes in the construction of the self", i T. D. Yawkey & J. E. Johnson (Red.), *Integrative processes and socialization: Early to middle childhood*, sid. 45-78. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Jekielek, S., Moore, K. A. & Hair, E. C. (2002). Mentoring programs and youth development. Washington: Child Trends.
- Jolliffe, D. & Farrington, D. P. (2008). Mentorskaps inverkan på återfall i brott. Rapport 2008:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Keller, T. E. (2007). "Youth mentoring: Theoretical and methodological issues", i T. D. Allen & L. T. Eby (Red.), *The Blackwell handbook of mentoring: A multiple approach*, sid. 23-48. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kuperminc, G. P., Emshoff, J. G., Reiner, M. M., Secrest, L. A. & Niolon, P. H. & Foster, J. D. (2005). "Integration of mentoring with other programs and services", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 314-334. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Liabo, K. & Lucas, P. (2006). One-to-one mentoring programmes and problem behaviour in adolescence. What Works for Children Group: Evidence Nugget; September 2006.
- Liabö, K., Lucas, P. & Roberts, H. (2005). "International: The U.K. and Europe", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 392-407. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Newburn, T. & Shiner, M. (2005). Dealing with disaffection. Young people, mentoring and social inclusion. Cullompton: Willan Publishing.
- Phillip, K. & Spratt, J. (2007). A synthesis of published research on mentoring and befriending for The Mentoring and Befriending Foundation. Aberdeen: The Rowan Group, University of Aberdeen.
- Regeringens proposition 2005/06:165. Ingripanden mot unga lagöverträdare.
- Roberts, H., Liabo, K., Lucas, P., DuBois, D. L. & Sheldon, T. A. (2004). Mentoring to reduce anti-social behaviour in childhood, *British Medical Journal*, 328(7438): 512-514.
- Rhodes, J. E. (1994). Older and wiser: Mentoring relationships in childhood and adolescence, *Journal of Primary Prevention*, 14(3): 187-196.
- Rhodes, J. E. (2002). Stand by me: The risks and rewards of mentoring today's youth. Cambridge: Harvard University Press.
- Rhodes, J. E. (2005). "A model of youth mentoring", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 30-43. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Rhodes, J. E. (2008). Improving youth mentoring interventions through research-based practice, *American Journal of Community Psychology*, 41(1): 35-42.
- Sarnecki, J. (1993). Ungdomsbrottsligheten – en kunskapsöversikt. SOU 1993:35. Reaktion mot ungdomsbrott. Betänkande av Ungdomsbrottskommittén, Del B. Stockholm: Fritzes.
- Sipe, C. L. (2002). Mentoring programs for adolescents: A research summary, *Journal of Adolescent Health*, 31(6): 251-260.
- Smith, A. M. (2002). Does mentoring really work? A meta-analysis of mentoring programs for at-risk youth. Starks: Texas A&M University.
- SOU 2004:122. Ingripanden mot unga lagöverträdare. Betänkande av Ungdomsbrottsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Tolan, P., Henry, D., Shoeny, M. & Bass, A. (2005). What we know about what mentoring can and might do for youth crime. Konferenssuppsats presenterad vid The Fifth Annual Jerry Lee Crime Prevention Symposium: Systematic Evidence on What Works in Crime and Justice, 3 Maj, 2005.
- Walker, G. (2005). "Youth mentoring and public policy", i D. L. DuBois & M. J. Karcher (Red.), *Handbook of youth mentoring*, sid. 510-524. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Welsh, B. C. & Hoshi, A. (2002). "Communities and crime prevention", i L. W. Sherman, D. P. Farrington, B. C. Welsh & D. L. MacKenzie (Red.), *Evidence-based crime prevention*, sid. 165-197. London: Routledge.

7. Medling vid brott

Medling vid brott (eng. *victim-offender mediation, VOM*) är en insats som i stora drag innebär att gärningsman och brottsoffer möts tillsammans med en medlare för att tala om brottshändelsen och dess följder³². Medling grundar sig på en rättsfilosofi som kallas reparativ rättvisa (eng. *restorative justice, RJ*). Reparativ rättvisa bygger på principer som att brott först och främst ses som en aktivitet/handling riktad mot individer och/eller juridiska personer och sekundärt som en överträdelse mot staten. De individer som påverkats av den kriminella handlingen ska ges en mer framträdande roll och en möjlighet att direkt bli involverade och reagera på eller söka gottgörelse för den skada brottshändelsen medfört. I stället för att utkräva straff ska man söka försoning mellan parterna och reparation av den skada som uppstått på grund av brottet (Latimer & Kleinknecht, 2000; Umbreit, 2001).

Medling vid brott har i Sverige förekommit sedan slutet av 1980-talet då ett par lokala initiativ startade. Sedan år 2002 finns en lag om medling med anledning av brott (medlingslagen) och för att göra medling tillgänglig i hela landet infördes den 1 januari 2008 en ny bestämmelse i socialtjänstlagen (SoL) som innebär att kommunen åläggs att se till att medling kan erbjudas i fall där gärningsmannen är under 21 år.

Internationellt sett kan medling komma i fråga för gärningsmän i alla åldrar, men det mest typiska är att det används för ungdomar som begått egendomsbrott och mindre allvarliga brott (Bradshaw, 2006) även om det också förekommer vid mycket grova brott (Brottsförebyggande rådet, 2005). I den svenska medlingslagen finns ingen övre åldergräns för medling och lagen utesluter inte heller några brottstyper från medling, men det ska endast ske då det med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som lämpligt.

Syftet med detta kapitel är att sammanställa internationell forskning som utvärderar effekter av medling vid brott. Sammanställningen är avgränsad till översikter där de ingående effektutvärderingarna avser brott begångna av personer under 21 år där utfallsmåtten gäller återfall i brott respektive olika effekter för brottsoffren som exempelvis tillfredsställelse med medling.

Detta kapitel inleds med en beskrivning av insatsen medling vid brott och dess syfte i Sverige. Därefter redovisas tillvägagångssättet för att finna forskning på området. Sedan presenteras resultaten av den systematiska sammanställningen uppdelad på resultat för gärningsmän och resultat för brottsoffer. Avslutningsvis redovisas slutsatserna av denna forskningsgenomgång.

7.1 Beskrivning av insatsen

Det som beskrivs som det gemensamma och kärnan i medling är ett möte ansikte mot ansikte mellan brottsoffer och gärningsman/män tillsammans med en medlare. Syftet med mötet är att erbjuda en säker plats för en dialog mellan involverade parter där man talar om brottshändelsen och dess följder. Brottsoffret kan även uttrycka önskemål om någon form av gottgörelse och avtal kan därmed ingås av parterna (Bradshaw, 2006; Umbreit, Coates & Vos, 2001a; Umbreit, 2001). Avtalet kan vara en överenskommelse om hur man ska uppföra sig

---

³² Vi använder begreppet insats men medling kan även beskrivas som en process eller en metod för konfliktlösning.

mot varandra i framtiden, eller om kompensation eller ersättning för de skador som uppstått i samband med brottet. En annan variant av överenskommelse är att gärningsmannen genom en arbetsinsats ska kompensera den skada han eller hon orsakat brottsoffret (Brottsförebyggande rådet, 2007).

Eftersom den föreliggande sammanställningen berör medling i ett internationellt perspektiv, så är det viktigt att notera att förutom beskrivningen av den gemensamma kärnan i medling så finns ingen enhetlig definition av medling vid brott. Medlingsverksamheter internationellt formulerar sina mål och syften delvis olika, även om innehållet i praktiken är ganska lika (Brottsförebyggande rådet, 2000). Olika medlingsverksamheter kan även ha samma syften men betona olika aspekter t.ex. att sätta stopp för en kriminell karriär, att hjälpa brottsoffer eller att lösa konflikter mellan parterna.

I Sverige är medling tänkt att fungera både som brottsofferstöd och som brottsförebyggande åtgärd. Brottsoffret får genom detta en möjlighet att beskriva sin upplevelse, en chans att ställa frågor till gärningsmannen och även önska gottgörelse. Gärningsmannen ges en möjlighet att reflektera över och förstå konsekvenserna av sin gärning och ta ansvar för den gentemot brottsoffret. Målsättningen är att gärningsmannen genom detta påverkas till att helt avstå eller i mindre utsträckning begå nya brott. Andra syften är att ge parterna verktyg för konfliktlösning för att på sikt ha en brottsförebyggande effekt (Brottsförebyggande rådet, 2007).

Det som kan skilja sig mellan olika medlingsverksamheter internationellt sett är dess form. De former som används i Sverige är direkt medling där parterna möts i ett personligt möte, indirekt medling där parterna inte möts personligen utan medlaren förmedlar till dem vad den andre haft att säga samt brevmedling. En annan form är de brotts handlingar som inkluderar flera gärningsmän och/eller brottsoffer där det både förekommer separata medlingsmöten med var och en och möten med flera parter samtidigt (Brottsförebyggande rådet, 2007, 2008). Andra former av medling som nämns i den internationella litteraturen är gruppmöten där grupper av gärningsmän som begått likartade brott möts tillsammans med brottsoffer som lidit skada av samma typ av brott. Det förekommer även medling med surrogatbrottsoffer för de fall det riktiga brottsoffret inte vill delta. Med surrogat menas riktiga brottsoffer och gärningsmän men de är inte kopplade till samma brott (Miers & Willemsens, 2004; Umbreit, Coates & Vos, 2007). Andra internationella skillnader är exempelvis vem som utför medling, vilket kan vara både professionella/tjänstemän och/eller lekmän. Den svenska medlingslagen (2002:445) tillåter båda typer av medlare men personen i fråga ska vara opartisk, kompetent och rättrådig. Det kan också skilja sig åt vilka som förutom gärningsman och brottsoffer tillåts delta i medlingsmötet samt hur aktiva dessa personer tillåts vara. Inom vissa verksamheter har medling utvecklats till att likna familjerådslag genom att andra personer tillåts närvara³³. Enligt den svenska medlingslagen ska vårdnadshavare ges tillfälle att närvara och även andra personer kan ges tillfälle att närvara om det är förenligt med syftet med medlingen och det i övrigt kan anses lämpligt, dock bör inte juridiska ombud närvara (prop. 2001/02:126).

7.2 Tillvägagångssätt

Utöver de kriterier som redovisas i metodkapitlet ska följande kriterier vara uppfyllda för att en översikt ska ingå i sammanställningen:

---

³³ Insatsen familjerådslag har exkluderats från denna sammanställning mot bakgrund av att det i grunden är en insats som skiljer sig från medling. Vid familjerådslag är grundsyftet att flera personer - den så kallade "utökade familjen", får ett ökat ansvar och ska aktivt delta i mötet, vilket inte är grundsyftet vid medling.

- En översikt som inkluderas måste särredovisa resultat för gärningsmän under 21 år (i de fall översikten även avser vuxna gärningsmän).
- Översikten måste särredovisa effekter av medling vid brott (om översikten innehåller andra insatser än medling).
- Översikten måste sammanställa och dra slutsatser av resultat från primärstudier som har någon form av jämförelsegrupp (experimentell och/eller kvasi-experimentell design).
- Översikten måste innehålla utfallsmått avseende antingen återfall i brott eller effekter för brottsoffren som exempelvis tillfredsställelse med medling eller både och.

Det räcker alltså med att ett av kriterierna inte uppfyllts för att en översikt exkluderas³⁴. Ett exempel på sådana översikter är där man slagit samman effekter för ungdomar som begått brott med effekter för vuxna (och att effekterna inte går att särskilja). Ett annat exempel är översikter där medling på ett liknande sätt slagits samman med andra insatser såsom exempelvis familjerådslag och tillsammans går de under benämningen ”restorative justice”.

För att kunna identifiera så många relevanta översikter som möjligt har bland annat omfattande datorbaserade litteratursökningar i internationella elektroniska databaser genomförts. Databaser som genomsökts förutom de gemensamma som nämns i metodkapitlet är *Bibliography of Nordic Criminology* och *Restorative justice online*.

Söktermerna har varit uppdelade i två kategorier: insats och typ av översikt. Termerna för den översiktsrelaterade sökordskategorin redovisas i metodkapitlet. Den insatsrelaterade sökordskategorin inkluderar termerna *victim* eller *perpetrator* tillsammans med *offender mediation*, *reconciliation*, *dialogue*, *conference*, *restitution*, *meeting*, *restoration*, samt termerna *restorative justice*, *restorative conference* och *face-to-face restorative*.

Sökningarna gav sammanlagt 1389 titlar efter det att dubletter sorterats bort (233 dubletter). Av dessa var det 139 titlar som utifrån läsning av titel och abstrakt bedömdes potentiellt relevanta och som beställdes i fulltext. Således var det 1250 titlar som inte bedömdes relevanta för vårt syfte på grund av att de var fel design/område/population. 13 studier som utifrån läsning av titel och abstrakt bedömdes potentiellt relevanta har vi inte lyckats få tag på i fulltext³⁵. Efter en genomgång av 126 inhämtade fulltextstudier exkluderades totalt 112 studier på grund av ett eller flera av följande kriterier: fel design/område/population/dublett³⁶.

³⁴ Ett antal sådana översikter har identifierats men har således inte inkluderats i denna sammanställning (se exempelvis Bonta, Wallace-Capretta & Rooney, 1998; Sherman & Strang, 2007; Strang, Sherman & Mayo-Wilson 2004; Sherman & Strang 2004, Williams-Hayes, 2003; Williams-Hayes & Nugent 2004).

³⁵ Två av dessa referenser är mycket intressanta och dessutom metaanalyser: 1) William-Hayes, M. M. (2003). The effectiveness of victim offender mediation and family group conferencing: a meta-analysis. Dissertation Abstract International, A: The Humanities and Social Sciences, 63 (12), 4477-A. 2) William-Hayes, M. M. (2002). The effectiveness of restorative justice: a meta-analysis. Dissertation Abstracts. The University of Tennessee.

³⁶ Två dubletter var metaanalyser som uppfyllde samtliga inklusionskriterier men som överlappade med en annan inkluderad metaanalys av samma författare, av senare datum och som innehöll samma primärstudier:

1) Bradshaw, W. & Roseborough, D. (2005). Restorative justice dialogue: The impact of mediation and conferencing on juvenile recidivism. Denna översikt överlappar med: Bradshaw, W., Roseborough, D., Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: a meta-analysis.

2) Nugent, W. R., Umbreit, M. S., Wiinamaki, L., Paddock, J. (2001). Participation in victim-offender mediation and reoffense: Successful replications? Denna översikt överlappar med: Nugent, W. R., Umbreit, M. S., Williams, M. (2003). Participation in victim-offender mediation and the prevalence and severity of subsequent delinquent behavior: a meta-analysis. En dublett överlappade med en annan metaanalys av samma författare och år: Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2001). The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis. Department of Justice Canada: Research and Statistics Division. En dublett överlappade med en metaanalys av visserligen senare datum men där den tidigare metaanalysen var mer utförligt i resultatredovis-

Totalt har 14 översikter inkluderats. Av de inkluderade översikterna var 10 narrativa översikter (ej metaanalys) och 4 stycken var översikter som innehöll en metaanalys. Tre av dessa metaanalyser fokuserade på effekter i form av återfall i brott hos gärningsmän och en på effekter för brottsoffer³⁷.

Eftersom vi tyvärr enbart identifierat och inkluderat en metaanalys som behandlar effekter för brottsoffer, så har vi valt att redovisa resultat även från narrativa översikter. Detta trots att narrativa översikter är behäftade med vissa metodologiska problem (se metodkapitlet för diskussion kring problem med narrativa översikter). Resultat från narrativa översikter redovisas därmed enbart för brottsoffer.

Urvalsprocessen har varit systematisk när det gäller att identifiera översikter som innehåller en metaanalys. Urvalet av narrativa översikter är inte systematisk då det varit problematiskt att upprätthålla systematiken på grund av den stora mängd narrativa beskrivningar men med en struktur som gör det svårt att undersöka huruvida de uppfyller våra urvalskriterier. Mot bakgrund av detta kan vi därmed ha missat att inkludera vissa narrativa översikter som borde ha ingått, men som exkluderades för att de inte redovisat information som kunde göra dem möjliga för inklusion. Narrativa översikter beskriver generellt inte vad de inkluderat och i de flesta fall har de redovisat resultat från primärstudier som i vissa fall uppfyllde våra urvalskriterier och i andra fall inte gjorde det (exempelvis studier som inte har någon jämförelsegrupp och/eller som inte enbart fokuserar på ungdomar som begår brott). Slutsatserna i dessa narrativa översikter bygger således på primärstudier som både uppfyller och inte uppfyller våra urvalskriterier. Sammantaget gör detta tolkningen av resultaten svår. Vi har trots dessa problem valt att presentera ett urval av de narrativa översikter vi identifierat i syfte att ge en mer heltäckande bild av forskningsläget kring medlingens effekter för brottsoffer.

De narrativa översikter som inkluderats har inte genomgått någon systematisk informationsextraktion, resultatbedömning eller bedömning av deras tillförlitlighet, motsvarande det som skett för inkluderade metaanalyser (se metodkapitlet för utförligare beskrivning av detta)³⁸.

7.3 Resultat

Inkluderade översikter

Samtliga fyra översikter som innehöll en metaanalys och som inkluderats i denna sammanställning är publicerade under 2000-talet. De tre metaanalyser som sammanställer effekter för gärningsmän avseende återfall i brott: Bradshaw m.fl., (2006), Nugent m.fl., (2003, 2004) är publicerade i internationella vetenskapliga tidskrifter. Dessa tre metaanalyser baseras i stort sett på samma 15 primärstudier från perioden 1986–2003³⁹. Det innebär att det i stor utsträckning är samma primärstudier som ligger till grund för slutsatserna i de olika analyserna. Metaanalyserna har dessutom författats av delvis samma personer (Umbreit). Även om det inte deklarerats tydligt är det troligt att samtliga primärstudier avser verksamheter i Nordamerika och företrädesvis USA.

---

ningen och därför inkluderade i stället: Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis. *The Prison Journal* 85, 127-144.

³⁷ Metaanalysen som behandlade brottsoffer redovisade även återfallseffekter för gärningsmän, men analysen särredovisade inte resultaten för specifikt medling för unga lagöverträdare.

³⁸ Detta mot bakgrund av att de inte redovisar en sammantagen beskrivning för de ingående primärstudierna kring det vi velat extrahera. Exempelvis så anges inte den totala studerade populationen eller intervall för uppföljningstid, utan detta anges i vissa fall för en enskild primärstudie.

³⁹ Det är dock oklart exakt vilka primärstudier som ingår i två av metaanalyserna.

Den översikt som innehöll en metaanalys kring effekter för brottsoffer: Latimer m.fl., (2001), är en myndighetspublikation. Denna översikt baseras på 13 primärstudier⁴⁰, men det är oklart exakt vilka studier detta är och det går därmed inte att utläsa när de publicerats eller från vilka länder de kommer. Resultat för kön och etnicitet särredovisas inte för medling (även andra insatser ingår i analysen) och för det utfallsmått vi studerat (victim satisfaction).

Vad säger översikterna om insatsens effekter?

Resultat för gärningsmän

Resultaten från de tre översikter som innehåller en metaanalys och som undersöker återfall i brott är i stort sett desamma. Detta är emellertid inte så konstigt eftersom översikterna baseras på samma 15 primärstudier. Mot bakgrund av detta har vi valt att koncentrera oss på resultaten i den senaste översikten som också är tydligast beskriven (Bradshaw m.fl., 2006). Slutsatsen i den översikten och den ingående metaanalysen är att resultaten ger stöd för att medling är en effektiv insats för att minska ungdomars återfall i brott. Denna slutsats baseras, som nämnts, på 15 primärstudier omfattande sammanlagt 9 172 ungdomar som antingen deltagit i medling eller som ingått i en jämförelsegrupp som inte deltagit i medling. En närmare beskrivning av vad jämförelsegruppen fått för alternativ insats eller inte presenteras inte i översikten. Metaanalysen påvisar en minskning av återfall i brott bland dem som deltagit i medling i jämförelse med dem som inte deltagit ($d=0,34$). Den positiva effekten är statistiskt säkerställd ($p<0.05$). Skillnaden i andelen gynnsamma utfall för de som deltagit i medling jämfört med dem som inte deltagit blir därmed 17 procent. Den sammanvägda effektstorleken är utifrån gängse klassificering att betrakta som liten. Resultaten från de olika ingående primärstudierna är entydiga vilket innebär att de inte pekar åt olika håll i någon större utsträckning. Inga resultat särredovisas avseende kön eller etnicitet.

Den genomsnittliga effektstorleken varierade med avseende på forskningsdesign och uppföljningstid. Studier med bättre kvalitet på forskningsdesign (exempelvis randomisering eller matchning) hade en lägre effektstorlek än studier med sämre kvalitet på forskningsdesign. I översikten ingår primärstudier med en uppföljningstid på 12-48 månader och när uppföljningstiden ökade var det en minskning i effektstorlek dvs. ju längre tid efter medlingen man tittade desto mindre effekt. Andra moderatörer som undersökts men som inte visat sig vara statistiskt signifikanta var typ av jämförelsegrupp (insats/ingen insats), typ av brott, hur återfall i brott definierats, studiens publikationstyp och urvalets egenskaper.

Resultat för brottsoffer

En översikt innehållandes metaanalyser inkluderades (Latimer m.fl., 2001) och den undersöker effekter av medling vid brott och av rådslag ("restorative justice"). Problemet med denna översikt är att man i vissa av metaanalyserna slagit samman olika undergrupper så att det inte alltid går att läsa ut vilka effekterna är för specifikt medling. Ett utfallsmått som ingår i översikten är brottsoffers tillfredsställelse med medling ("victim satisfaction") och här var den sammanvägda effektstorleken 0.21. Skillnaden i andelen gynnsamma utfall för de som deltagit i medling jämfört med dem som inte deltagit blir därmed 10,5 procent. Den sammanvägda effektstorleken är utifrån gängse klassificeringar att betrakta som liten. Detta resultat var dock inte statistiskt signifikant. Analyser avseende moderatörer som exempelvis kön, etnicitet, brottshistorik och brottstyp har inte genomförts bland annat på grund av bortfallsdata. Ett

---

⁴⁰ Avseende det utfallsmått vi studerat (victim satisfaction).

annat utfallsmått som studeras är andel uppfyllda avtal om gottgörelse ("restitution compliance"), men här går resultaten för specifikt medling inte att utläsa.

De tio narrativa översikter som inkluderats och analyserats kring effekter för brottsoffer påvisar positiva resultat⁴¹. Samtliga narrativa översikter visar att en klar majoritet av brottsoffren är tillfredsställda med processen och avtalet/överenskommelsen. Detta resultat gäller oavsett plats, kultur eller allvarlighetsgrad av brottet (Armour & Umbreit, 2007; Umbreit, Coates & Vos, 2008). Personer som deltagit i direkt medling är mer nöjda än personer som deltagit i indirekt medling där parterna inte direkt träffas (Umbreit, Coates & Vos, 2008). När man studerar resultaten bör man dock ha i åtanke att forskare uppskattat att det endast är mellan 40-60 procent som erbjuds möjligheten att delta i medling som faktiskt gör det (Umbreit, Coates & Vos, 2004). Av de översikter som undersökt andelen uppfyllda avtal om gottgörelse framgår att olika studier pekar i olika riktning. De flesta studier rapporterar högre andelar av upprättelse och högre andelar uppfyllda avtal för deltagare i medling än jämförelsegrupper, medan andra inte rapporterar några skillnader mellan grupperna (Umbreit, Coates & Vos, 2008).

Tabell 7.1 Resultat från metaanalyser om medlingens effekter

Författare, år	Utfallsmått	Effekt	
		Cohens <i>d</i>	Procentuell skillnad i andelen gynnsamma utfall mellan dem som deltagit i medling och de som inte deltagit
Bradshaw m.fl., 2006	Återfall i brott	0.34*	17
Latimer m.fl., 2001	Tillfredsställelse med medling	0.21 (E.S.)	10,5

* Statistiskt signifikant ($p < 0.05$)

E.S. = Effekten ej statistiskt signifikant ($p > 0.05$)

Resultatbedömning och bedömning av översikternas tillförlitlighet

Detta avsnitt avser enbart en granskning av de inkluderade översikter som innehåller en metaanalys. Narrativa översikter har inte genomgått någon resultatbedömning eller bedömts utifrån deras tillförlitlighet. Detta mot bakgrund av att de inte presenterar sådan information vi velat extrahera. En svaghet i de narrativa översikterna är därmed en bristande transparens och möjligtvis en inkonsekvens kring urval och sammanställning av primärstudier.

Avseende gärningsmän

Resultatbedömningen och bedömningen av översikternas tillförlitlighet för de metaanalyser som behandlar gärningsmän och återfall i brott utgår från redovisningen av metaanalysen av Bradshaw m.fl. (2006). Detta mot bakgrund av att resultatredovisningen grundar sig på denna

⁴¹ Det är viktigt att notera att när vi studerat effekter för brottsoffer utifrån resultaten från narrativa översikter bygger inte alltid slutsatserna på primärstudier som uppfyller våra urvalskriterier, exempel att de har en jämförelsegrupp.

översikt samt att övriga inkluderade metaanalyser i stort sett har samma styrkor och svagheter (se vidare bilaga 5, tabell 7.1 och 7.2).

Samstämmigheten i de ingående primärstudierna i metaanalysen av Bradshaw m.fl. (2006) är medelhög (>60% av utvärderingarna pekar i samma riktning). Den genomsnittliga effektstorleken är liten och statistiskt säkerställd. Dos-responssamband har inte studerats och detta är något som skulle kunna vara intressant eftersom antal förmöten (om något alls) och längden på själva medlingsmötet skulle kunna påverka utfallet. Det är osäkert huruvida resultaten är robusta för publikationsbias då några tester avseende detta inte redovisas. Det kan således finnas en risk för bias, vilket innebär att effekter troligtvis kan överskattas beroende på att studier med positiva resultat i större utsträckning publiceras än de med negativa resultat.

Förknippat med resultatbedömningen är frågan om resultatens överförbarhet till svenska förhållanden (generaliserbarhet). Mot bakgrund av att de ingående primärstudierna inte närmare beskrivs avseende exempelvis population och kontext och mot bakgrund av de eventuella skillnader som kan finnas mellan olika länder (exempelvis olika mål och syften, variation i medlingens form/vem som utför medling/vilka som tillåts delta i medlingsmötet), är det svårt att avgöra hur pass generaliserbara resultaten är till svenska förhållanden.

En viktig del i bedömningen av översikternas tillförlitlighet är hur transparent författarna har redovisat centrala moment i arbetsprocessen. Utgångspunkten är att läsaren ska kunna värdera risken för att slutsatserna snedvridits av systematiska fel som kan uppstå under arbetsgång. Sammantaget kan man säga att metaanalysen av Bradshaw m.fl. (2006) har ett tydligt syfte och översiktens kriterier för vilka primärstudier som ska ingå är relativt tydliga. En brist är dock att det inte tydligt beskrivs vilken insats jämförelsegruppen har fått.

Sökstrategin är åtminstone delvis möjlig att följa då information framgår om vilka databaser som söktes och vilka söktermer som använts. Det framgår också att man har gjort kompletterande sökningar vid sidan av databassökningarna genom framförallt referensuppföljning och kontakt med forskare inom ämnet. Däremot redovisas inte eventuella sökkombinationer och eventuella begränsningar (tid/geografi), vilket kan göra strategin svår att upprepa av en potentiell kritisk granskare.

Ett problem och en brist är att primärstudierna inte systematiskt har dokumenterats avseende innehåll och kvalitet i översikten. Det är även oklart exakt vilka primärstudier som inkluderats. Då bland annat population och kontext inte närmare beskrivs är det svårt att avgöra hur pass generaliserbara resultaten är till svenska förhållanden.

Primärstudiernas tillförlitlighet har bedömts och man har även analyserat hur effektstorleken påverkas av primärstudierna design, där starkare design (randomiserade eller matchade studier) medför lägre effektstorlekar. Det framgår emellertid inte hur man gått tillväga då man hämtat information från primärstudierna och använt den i metaanalysen. Med detta menas att det inte framgår huruvida dataextraktionen varit systematisk eller inte, samt att det inte framgår information om arbetet genomförts av fler än en person (interbedömarreliabilitet). Urval av studier har dock genomförts av fler än en person.

Avseende brottsoffer

Samstämmigheten i de ingående primärstudierna i metaanalysen av Latimer m.fl. (2001) framgår inte. Den genomsnittliga effektstorleken är liten och den är inte statistiskt säkerställd. Dos-responssamband redovisas inte. Det är osäkert huruvida resultaten är robusta för publikationsbias då information om detta inte framgår. Dock har icke publicerade studier inkluderats.

Frågan om resultatens överförbarhet till svenska förhållanden är inte relevant att uttala sig om eftersom det utfallsmått som studerats av oss inte varit statistiskt signifikant. Dock kan

man nämna att population och kontext inte närmare beskrivs vilket gör det svårt att avgöra hur pass generaliserbara resultaten är till svenska förhållanden.

Vid bedömningen av tillförlitligheten av metaanalysen av Latimer m.fl., (2001) kan man säga att den inte är lika hög som i metaanalysen av Bradshaw m.fl. (2006). Latimers översikt har ett delvis oklart formulerat syfte avseende vilken population och insats som ska studeras. Översiktens kriterier för vilka primärstudier som ska ingå är också delvis oklara då populationen inte är avgränsad. Den grundläggande sökstrategin är inte möjlig att följa och upprepa då det inte framgår vilka databaser som genomsökts, vilka söktermer som använts och eventuella begränsningar. Det framgår dock att man har gjort kompletterande sökningar vid sidan av databassökningar genom framförallt referensuppföljning och kontakt med forskare inom ämnet.

Ett problem och en brist är att de ingående primärstudierna inte närmare beskrivs avseende innehåll och det är även oklart exakt vilka primärstudier som inkluderats i analysen kring brottsoffers nöjdhet (victim satisfaction), vilket gör det svårt att avgöra hur pass generaliserbara resultaten är till svenska förhållanden. Ett annat problem är att primärstudiernas tillförlitlighet inte har bedömts, vilket innebär att de ingående studierna inte har granskats utifrån design och kvalitet. Det framgår emellertid att man varit systematisk vid dataextraktionen dvs. då man hämtat information från primärstudierna och använt den i metaanalyserna och det är fler än en person som gjort detta (interbedömarreliabilitet).

7.4 Slutsatser

Utifrån vår sammanställning av översikter som utvärderar effekter av medling vid brott påvisas att medling kan betraktas som en lovande insats när det handlar om att minska risken för återfall i brott för unga lagöverträdare. Den genomsnittliga effekten är att betrakta som relativt liten och den är statistiskt signifikant. Den gynnsamma effekten varierade dock i de ingående primärstudierna med avseende på egenskaper så som forskningsdesign och uppföljningstid. Studier med hög kvalitet (hög intern validitet) på forskningsdesign (exempelvis randomisering eller matchning) påvisade en mindre effekt än studier med lägre kvalitet. Dessutom framkom att ju längre tid efter medlingen man tittade desto mindre effekt kvarstod. Även om de gynnsamma effekterna varierade med avseende på forskningsdesign och uppföljningstid, så var den genomsnittliga effekten ändå positiv i den meningen att återfall i brott var lägre bland dem som deltagit i medling än i jämförelsegruppen.

När det handlar om effekter för brottsoffer är det svårare att dra några slutsatser. Det utfallsmått som ingår i den översikt vi studerat är brottsoffers tillfredsställelse med medling. Den genomsnittliga effekten för detta är att betrakta som liten och osäker eftersom den inte är statistiskt signifikant.

Samtidigt som det är viktigt att inte överskatta medlingens effekt för att minska återfall i brott hos unga lagöverträdare och för att öka brottsoffers tillfredsställelse, är det viktigt att poängtera att ingen av de inkluderade översikterna redovisade att andelen återfall i brott skulle öka. Ingen översikt redovisade heller att insatsen på något sätt skulle minska brottsoffers tillfredsställelse eller att insatsen skulle ha några skadliga effekter på deltagarna. Fler kvalificerade utvärderingar krävs emellertid för att insatsen ska kunna anses vara bevisat effektiv för både gärningsmän och brottsoffer. Viktigt att notera är att vår sammanställning påvisar en frånvaro av europeiska, nordiska och svenska utvärderingar av medling vid brott.

Referenser

- (• inkluderad översikt som innehåller en metaanalys, •• inkluderad narrativ översikt)
- Armour, M. P. & Umbreit, M. S. (2007). Victim-offender mediation and forensic practice. I D. W. Springer & A. R. Roberts (Eds.), *Handbook of forensic mental health with victims and offenders: Assessment, treatment, and research* (ss. 519-539). New York: Springer Publishing Co.
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. (1998). *Restorative justice: an evaluation of the restorative resolution project*. Hämtad 28 april, 2008, från Solicitor General Canada, http://ww2.pssp.gc.ca/publications/Corrections/199810b_e.asp
- Bradshaw, W. & Roseborough, D. (2005). Restorative justice dialogue: The impact of mediation and conferencing on juvenile recidivism. *Federal Probation* 69 (2), 15-21.
- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis. *Conflict Resolution Quarterly* 24 (1), 87-98.
- Brottsförebyggande rådet. (2000). *Medling vid brott. Slutrapport från en försöksverksamhet*. Rapport 2000:8. Stockholm: BRÅ. Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet (2005). *Medling vid brott i Sverige på 2000-talet*. Rapport 2005:14. BRÅ. Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet (2007). *Medling vid brott. En handbok*. Stockholm: BRÅ. Fritzes.
- Brottsförebyggande rådet, BRÅ (2008). *Medling i går i dag och i morgon. En kort skrift om medling vid brott*. Stockholm, Brottsförebyggande rådet.
- Kurki, L. (2000). Restorative and community justice in the United States. I M. Tonry (Ed.), *Crime and Justice: A Review of Research* (ss. 235-303). Chicago: University of Chicago Press.
- Kurki, L. (2003). Evaluating Restorative Justice Practices. I von A, Hirsch., J. Roberts., A. E. Bottoms., K. Roach, & M. Schiff (Eds.), *Restorative justice and criminal justice: Competing or reconcilable paradigms?* Oxford: Hart Publishing.
- Lag (2002:445) om medling med anledning av brott
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2001). *The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis*. Hämtad 28 april, 2008, från Department of Justice Canada: Research and Statistics Division, http://www.justice.gc.ca/eng/pi/rs/rep-rap/2000/rr00_16/rr00_16.pdf
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: a meta-analysis. *The Prison Journal*, 85, 127-144.
- Latimer, J., & Kleinknecht, S. (2000). *The effects of restorative justice programming: a review of the empirical*. Hämtad 28 april, 2008, från Department of Justice Canada: Research and Statistics Division, http://www.justice.gc.ca/eng/pi/rs/rep-rap/2000/rr00_16/rr00_16.pdf
- Miers, D., & Willemsens, J. (2004). *Mapping restorative justice: developments in 25 European countries*. Leuven: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice.
- Nugent, W. R., Umbreit, M. S., Wiinamaki, L., Paddock, J. (2001) Participation in victim-offender mediation and reoffense: Successful replications? *Research on Social Work Practice*, 11 (1), 5-23.
- Nugent, W. R., Umbreit, M. S. & Williams, M. (2003). Participation in victim-offender mediation and the prevalence and severity of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Utah Law Review* (1), 137-166.
- Nugent, W. R., Williams, M. & Umbreit, M. S. (2004). Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Research on Social Work Practice* 14 (6), 408-416.
- Proposition 2001/2002:126. Medling med anledning av brott.
- Sherman, L. W., Strang, H., in collaboration with Woods, D. J., Angel, C., Barnes, G. C., Inkpen, N., Newbury-Birch, D., Bennett, S. B. (2004). *Restorative justice: what we know and how we know it*. Philadelphia: University of Pennsylvania, Jerry Lee Center of Criminology.

- Sherman, L. W., Strang, H., in collaboration with Barnes, G., Bennett, S., Angel, C. M., Newbury-Birch, D., Woods, D. J., Gill, C. E. (2007). *Restorative justice: the evidence*. London: The Smith Institute.
- Socialtjänstlagen (2001:453)
- Strang, H., Sherman, L., & Mayo-Wilson, E. (2004). *Restorative justice: the effects of face-to face conferencing following personal victim crimes*. Hämtad 29 april, 2008, från Campbell Collaboration, http://www.campbellcollaboration.org/campbell_library/index.php
- Umbreit, M. S. (2001). *The handbook of victim offender mediation. An essential guide to practice and research*. California: Jossey-Bass.
- • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2001a). The impact of victim-offender mediation: Two decades of research. *Federal Probation*, 65 (3), 29-35.
  - • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2001b). *Victim impact of meeting with young offenders: Two decades of victim offender mediation practice and research*. Oxford: Hart Publishing.
  - • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2002a). The impact of restorative justice conferencing: A multi-national perspective. *British Journal of Community Justice*, 1 (2), 21-48.
  - • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2002b). *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Hämtad 29 april, 2008, från St. Paul: Centre for Restorative Justice and Peacemaking, http://rjp.umn.edu/img/assets/13522/Impact_RJC_Review_63_Studies.pdf
  - • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2004). Victim-offender mediation: Three decades of practice and research. *Conflict Resolution Quarterly*, 22 (1), 279-303.
- Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2007). Restorative Justice Dialogue : a multi-dimensional, evidence-based practice theory. *Contemporary Justice Review*, 10 (1), 23-41.
- • Umbreit, M. S., Coates, R. B. & Vos, B. (2008). *The practice of victim offender mediation: A look at the evidence*. Florida: Taylor & Francis.
  - • Umbreit, M. S., Vos, B. & Coates, R. B. (2000). *Impact of restorative justice conferencing with juvenile offenders: What we have learned from two decades of victim-offender dialogue through mediation and conferencing*. Hämtad 29 april, 2008, från Centre for Restorative Justice and Peacemaking, http://rjp.umn.edu/img/assets/13522/Victim_Impact_RJC_with%20Juvenile_Offenders.pdf
- Williams-Hayes, M. M. (2003). What the literature seems to suggest about restorative justice effectiveness: An overview of a meta-Analysis. *Social Policy Times*, 3.
- Williams-Hayes, M. M. & Nugent, W. R. (2004). Effects of restorative justice on fear of revictimization. A meta-analysis using hierarchical generalized linear models. I A. R. Roberts & K. R. Yeager (Eds.), *Evidence-based practice manual. Research and outcome measures in health and human services* (ss.758-764). Oxford: University Press.

8. Sammanfattning och slutsatser

Varje år lagförs cirka 15 000 ungdomar i Sverige. Hur samhället ska bemöta och behandla dessa unga lagöverträdare är en angelägen fråga. IMS har fått i uppdrag av socialdepartementet att sammanställa kunskap om verkningsfulla metoder när det gäller socialtjänstens arbete med unga lagöverträdare inom ramen för påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst samt insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Därtill bedömer Socialstyrelsen det angeläget att undersöka effekterna av medling vid brott.

Unga lagöverträdare är en heterogen grupp. Majoriteten av dem som lagförs årligen återfaller inte i fortsatt brottslighet. De allra flesta begår endast enstaka brott och upphör efter tonåren med norm- och lagöverträdelser. En liten grupp individer som ofta debuterar tidigt med normbrott och kriminalitet fortsätter begå brott under tonårsperioden och upp i vuxen ålder. En vägledande princip för vår lagstiftning är att den senare gruppen framförallt ska komma ifråga för vård- och behandlingsinsatser.

Den kunskapsöversikt som presenterats här har gjorts i form av en systematisk sammanställning av metaanalyser som publicerats under perioden 1990–2008. Översikten utgår från internationell forskning, framför allt nordamerikansk.

Sammanfattning av resultaten

De insatser som fungerar bättre än andra karaktäriseras av att de har en terapeutisk grundidé, där inriktningen är att minska återfall i brott hos den unge genom att påverka dennes sätt att tänka, känna och bete sig. Det innebär att det generellt sett är mer effektivt att ge unga lagöverträdare någon typ av kvalificerad behandling utöver en juridisk påföljd, som till exempel övervakning.

Det finns insatser som minskar risken för framtida kriminalitet hos unga lagöverträdare, insatser som inte har någon påvisad effekt och insatser som ökar risken för fortsatt kriminalitet.

De faktiska effekterna av de mest effektiva programmen är dock generellt små. Det innebär att även om några blir hjälpta är det många unga lagöverträdare som deltar i insatser som återfaller i kriminalitet. Det finns också utrymme för förbättringar även för dem som inte är föremål för en insats. Dessa båda processer åskådliggörs i en metaanalys av Lipsey och Wilson (1998). En tredjedel av de ungdomar som deltog i de mest effektiva insatserna i Lipsey och Wilsons översikt lagfördes för nya brott inom ett år. Samtidigt kom hälften av de kriminella ungdomar som *inte* fick någon insats att lagföras för ett nytt brott inom ett år. I det svenska perspektivet ser vi att 57 procent av dem som lagförs för brott i Sverige inte återkommer för nya lagföringar till och med 37 års ålder (Brottsförebyggande rådet, 2000). Detta resultat pekar på vikten av att ha realistiska förväntningar på den minskning av återfall i brott som en effektiv insats faktiskt kan resultera i.

Varken etnicitet eller ålder tycks generellt påverka utfallet av en insats på ett betydande sätt. Detsamma tycks vara fallet för könstillhörighet. Även om det kan te sig logiskt att mer behandling (högre dos) ska ge bättre effekter av en insats så finns inget generellt stöd för detta. Det finns heller inget generellt stöd för att insatsers effekter påverkas av huruvida insatsen ges på institution eller ej, under övervakning, eller under villkorad frigivning. Grupp-sammansättningen av ungdomar i behandling kan dock ha betydelse för effekter på återfall i

kriminalitet. När gruppen består av många ungdomar med kriminellt förflutet ökar risken för negativa behandlingseffekter.

Insatser som följer principerna om risk, behov och responsivitet är mer effektiva än insatser som inte gör det. Riskprincipen innebär att insatser ges till ungdomar med högre snarare än lägre risk för fortsatt kriminalitet. Behovsprincipen innebär att insatserna ska riktas mot de faktorer som bidrar till att upprätthålla den unges kriminella beteende och som går att förändra, så kallade kriminogena faktorer. Exempel på sådana är kriminella och antisociala handlingar och värderingar, eller umgänge med antisociala kamrater. Responsivitet syftar till att anpassa insatsernas innehåll och genomförande efter individens behov och faktorer som påverkar dennes beteende, som till exempel motivation och inlärningsstil. Insatser som omfattar principerna är generellt mer effektiva i att minska återfall i kriminalitet för både pojkar och flickor än insatser där man inte tar hänsyn till dessa principer. För att man ska kunna arbeta enligt dessa principer krävs en systematisk bedömning och kartläggning av individens vårdbehov, av de kriminogena riskfaktorer som upprätthåller det negativa beteendet och av skyddande faktorer hos individen och hans eller hennes omgivning som det går att bygga en positiv utveckling kring.

Faktorer som tycks göra en insats mer framgångsrik är bland annat att man har en hög grad av programtrohet (dvs. genomför metoden så som det är tänkt) och en väl genomförd implementering (t.ex. ger personalen adekvat utbildning).

Insatser inom ramen för ungdomsvård

De behandlingsinriktningar som mest konsekvent har en positiv effekt på återfall i brott är *familjebaserade insatser* som fokuserar på att förbättra familjefunktion och föräldraskap, samt insatser med *kognitiv- beteendeterapeutisk inriktning* som syftar till att förändra ungdomars sätt att tänka, känna och handla (tabell 8.1). Effekten i båda fallen är liten till medelstor och långtifrån alla unga lagöverträdare som deltar i dessa insatser slutar begå brott efter genomgången behandling. I genomsnitt är samstämmigheten mellan primärstudierna inom metaanalyserna om familjebaserade insatser medelhög eller entydig. För metaanalyserna av KBT-baserade program är den uppskattningsvis medelhög⁴².

Insatser som innebär att de unga deltar i lägerverksamhet med militär disciplin, exercis, ceremonier och ett fysiskt ansträngande arbete ("Boot Camp") har både positiva och negativa effekter i enskilda utvärderingar, men har sammantaget i metaanalyser inga eller snarast negativa effekter.

Insatser som försöker skrämman ungdomar till laglydnad genom studiebesök på exempelvis kriminalvårdsanstalt ("Scared straight") har i samtliga metaanalyser visat sig öka återfallen i kriminalitet.

Äventyrsprogram ("Wilderness programs") har i vissa metaanalyser visat på positiva effekter och i andra negativa effekter. Insatsen kan dock anses vara lovande, i synnerhet när programmen fylls med terapeutiska inslag eller syftar till att påverka den unges och ibland även föräldrarnas sätt att tänka, känna och bete sig. Effekterna är dock generellt relativt små.

---

⁴² Eftersom regeringsuppdraget genomförts i form av en systematisk sammanställning av översikter saknas tillgång till primärstudierna. Det har försvårat bedömningen av den vetenskapliga tillförlitligheten av insatsernas effekter. För att ge en uppskattning av hur säkra resultaten redovisas i tabell 8.1 den genomsnittliga samstämmigheten mellan primärstudierna inom respektive metaanalys. För mer information om översikternas tillförlitlighet hänvisas läsaren till respektive kapitel med tillhörande bilagor.

Tabell 8.1 De granskade insatsernas uppskattade effekter och vetenskapliga samstämmighet

<i>Insats</i>	<i>Effekt*</i>	<i>Samstämmighet</i>
Familjebaserade insatser	Liten–medelstor positiv	Medelhög–entydig
KBT-baserade program	Liten–medelstor positiv	Medelhög
Äventyrsprogram ("Wilderness program")	Liten positiv	Medelhög
Militärliknande utbildningsläger ("Boot camp")	Ingen säkerställd effekt	Medelhög
Avskräckande insatser ("Scared Straight")	Liten negativ	Entydig
Kontaktperson / mentorskap	Liten positiv	Dålig– medelhög
Medling vid brott (gärningsman)	Liten positiv	Medelhög
Ungdomstjänst	Okänd	Underlag saknas

*Liten effekt = ca 10 procents skillnad i utfall mellan insats- och jämförelsegrupp; medelstor effekt= ca 25 procents skillnad i utfall mellan insats- och jämförelsegrupp.

Ungdomstjänst

Det har inte gått att identifiera utvärderingar av ungdomstjänst i form av oavlönat arbete. Det går därför inte att i dagsläget uttala sig om dess effekter på återfall i brott.

Särskilt kvalificerad kontaktperson

Granskningen av särskilt kvalificerad kontaktperson har utgått från metaanalyser av mentorskapsprogram. Resultaten visar att mentorskapsprogram minskar risken för unga att utveckla ett antisocialt beteende. Det finns även ett visst stöd för att insatsen kan minska återfall i brott för ungdomar som redan uppvisar antisocialt beteende. Effekten är i båda fallen liten. Det ska noteras att resultaten baseras på frivillighet och att översikten inte ger något svar på eventuella effekter av insatsen när inget samtycke finns.

Medling vid brott

Medling vid brott minskar svagt risken för återfall i brott. Den genomsnittliga positiva effekten är dock liten. Effekterna för brottsoffer är inte statistiskt säkerställda, varför vi inte kan uttala oss om vad medling har för betydelse för den gruppen.

Resultatens tillförlitlighet

Resultaten bygger på utvärderingar från andra länder än Sverige. I teorin ska det spela liten roll, så länge de granskade insatserna utgår från empiriskt identifierade risk- och skyddsfaktorer eftersom forskning visar att dessa är oberoende av kön, socialgrupp och nation. Det finns emellertid svenska forskningsresultat som visar att insatser som varit effektiva i USA inte ger samma resultat i Sverige (Sundell m.fl., 2008). Detta talar för att kontextuella faktorer kan spela en viktig roll för resultatet när en metod importeras från en samhällsstruktur till en annan. Exempelvis beror skillnaderna mellan effekter av en evidensbaserad insats och

andra insatser på vad man jämför den evidensbaserade insatsen med. Om de traditionella insatser som insatsen jämförs med håller hög kvalitet i Sverige kanske en ny insats inte längre framstår som mer effektiv i vår kontext, trots att man i andra länder kunnat visa på att den fungerar bättre än det man i övrigt har att erbjuda. En annan förklaring till att insatser i vissa fall genererar olika effekter i Sverige än andra länder är att det svenska samhällssystemet i större utsträckning underlättar rehabilitering. Forskning visar att fattigdom och social utsatthet i belastade bostadsområden kan minska motivationen till förändring (Ingoldsby & Shaw, 2002; Peeples & Loeber, 1994), bland annat på grund av utbredda problem med våld, kriminalitet och drogmissbruk i omgivningen bidrar till tillåtande normer gentemot antisociala roller och attityder. Det faktum att fattigdom och social utsatthet inte är lika vanligt i Sverige som i exempelvis USA, där majoriteten av interventionsforskningen bedrivs, kan ha konsekvenser för olikheter i graden av effektivitet för insatser som implementeras i våra olika sammanhang.

Resultaten i denna rapport baseras på en granskning av kunskapsöversikter. Resultat som baseras på flera av varandra oberoende utvärderingar och som ger samma utfall väger tyngre än resultat som baseras på en enskild studie. Samstämmigheten är, med några få undantag, medelhög till entydig för de metaanalyser som behandlas i kapitlet om ungdomsvård. För särskilt kvalificerad kontaktperson är graden av samstämmighet mindre tillfredställande, vilket innebär att resultaten i olika studier pekar i olika riktningar. Det ger ett mer osäkert resultat. För medling är samstämmigheten medelhög i den metaanalys som ligger till grund för resultatredovisningen.

Ytterligare en faktor som har betydelse för värderingen av effektutvärderingar är om effekterna är kort- eller långsiktiga. När det gäller familjebaserade insatser varierar uppföljningstiden generellt mellan 6 månader och 2 år, med en genomsnittlig uppföljningstid på ungefär ett år. För KBT-insatser är uppföljningstiderna betydligt kortare och variationen större. De effekter vi ser av dessa typer av program är alltså inte studerade i ett speciellt långsiktigt perspektiv. Forskning om mentorsverksamhet varierar så långt det går att bedöma också kraftigt i uppföljningstid, från några månader till fyra år, med ett genomsnitt på knappt ett år. Forskning om medling redovisar uppföljningstider mellan ett och fyra år.

Metaanalyser är inte bättre än de primärstudier de sammanställer. Tidigare har forskare bland annat sällan tagit hänsyn till det bortfall som uppstått under studiens gång. Eftersom bortfall i allmänhet är selektivt kan det påverka resultaten. Olika detaljnivå förekommer i presentationen av primärstudierna och effekterna, vilket försvårar jämförelsen mellan översikter. En del är liberala och en del restriktiva med avseende på vilka studier som inkluderas och exkluderas. Följden kan bli att vissa metaanalyser påvisar effekter av program medan andra inte gör det. Flera metaanalyser bygger dessutom endast på ett fåtal studier, vilket ger mindre säker och generaliserbar kunskap.

Resultatens betydelse för praktiken

Det finns flera slutsatser att dra av denna forskningsöversikt. Den första är att det inte är godtyckligt vilken insats som väljs. Professionella kan alltså i värsta fall göra ont värre, trots goda resurser och ett gott uppsåt, alternativt förlänga lidandet hos berörda. I bästa fall kan man förbättra förutsättningarna för en ung människas möjligheter till god hälsa och anpassning på många olika plan – allt från utbildning och yrkesliv till nära relationer med partner och barn – och därmed i det långa loppet också minska kostnaderna för samhället.

Eftersom det inte finns någon nationell statistik över hur socialtjänsten arbetar med unga lagöverträdare går det inte att säkert uttala sig om hur vanligt förekommande de granskade insatstyperna är. En kvalificerad gissning är dock att de mer effektiva insatserna är relativt

ovanliga. För att kunna sprida effektivare insatser behövs förmodligen någon form av regional utbildningsorganisation som kan utbilda och handleda socialtjänstens personal.

Även om vi relativt säkert kan säga att exempelvis familje- och KBT-baserade insatser förekommer i många kommuner vet vi inte om de används i enlighet med manualer och riktlinjer. Det finns svenska resultat som talar för att insatser inte alltid används som avsett. Kautz och Strandberg (2007) har undersökt 104 slumpvis utvalda kommunal- och stadsdelsförvaltningar och deras arbete med Aggression Replacement Training (ART). I de organisationer där man uppgav att man använde ART var det endast en minoritet som använde ART på det sätt som var avsett. Såvitt vi känner till används inte insatser av typen Boot camp i Sverige. Däremot finns indikationer på att program som har gemensamma drag med Scared straight, dvs. att fungera avskräckande, förekommer i form av anstalts- och sjukhusbesök och liknande.

Den andra slutsatsen är att även med de mest effektiva insatserna kommer många att fortsätta med kriminalitet. Exempelvis återföll över åttio procent av pojkar som hade begått grova våldsbrott när de var mellan 15 och 17 år i brott inom en treårsperiod (Kühlhorn, 2002). Skillnaden mellan olika insatser i andelen unga lagöverträdare som upphör med kriminellt beteende är ofta liten till medelstor. Det innebär en skillnad mellan jämförda insatser på mellan 10 och 25 procent. Det kan tyckas vara små skillnader men de kan vara nog så dramatiska eftersom en lyckad insats kan innebära att en ung människa undviker det livslånga utanförskap som kan bli följden av en accelererande antisocial karriär.

En tredje slutsats, som följer av de relativt begränsade effekterna av insatser till unga lagöverträdare, är att det förebyggande arbetet mot antisociala beteenden måste prioriteras parallellt med det behandlande arbetet. En indikerad preventiv insats som söker förebygga att problem utvecklas hos riskgrupper är ett centralt sätt att minska rekryteringen av individer som utvecklar en livslång antisocial karriär. En sådan karriär inleds ofta tidigt i livet, före 13 års ålder, varför tidiga insatser är av största vikt.

Den fjärde slutsatsen är att professionella kan påverka utfallet av en viss insats genom att använda insatsen på rätt sätt, med hög grad av programtrohet. Den som redan från början har för avsikt att endast använda delar av en insats eller att ändra en insats efter eget gottfinnande bör inte använda insatsen alls. I de fall insatsen ”anpassas” eller förändras är risken stor att insatsen inte kommer att ha några positiva effekter alls. I detta sammanhang kan det påpekas att en stor del av socialt arbete med unga lagöverträdare inte är utvärderat och således kan vara effektivt. En bra utgångspunkt är att starta ett förändringsarbete först efter att det finns klara indikationer på att det existerande arbetssättet inte är tillfredsställande. Den femte slutsatsen är att alla insatser inte fungerar lika bra för alla unga lagöverträdare. Principerna om risk, behov och responsivitet visar på vikten av att använda standardiserade bedömningsinstrument i arbetet med unga lagöverträdare eftersom det ger bättre möjlighet att matcha individer till insats. Idag förekommer det förmodligen att insatser som är effektiva för en viss målgrupp också används för målgrupper som de inte utprovats eller är avsedda för, vilket kan leda till att insatserna inte får någon effekt. Ett viktigt budskap till professionella inom socialt arbete är att undvika överanvändning.

Den sjätte slutsatsen är att användningen av standardiserade bedömningsmetoder behöver öka för att man säkrare ska kunna identifiera vilka unga lagöverträdare som potentiellt kan gagnas av en viss typ av insats. Enligt behovsprincipen ovan är det viktigt att rikta insatser mot de faktorer som upprätthåller det kriminella beteendet hos den unge. I fall då en ungdom exempelvis uppvisar antisocialt beteende, umgås med antisociala kamrater, har bristfälligt stöd i hemmet och presterar undermåligt i skolan, bör insatser eller åtgärder riktas mot alla dessa kriminogena behov.

Forskningsbehov

Resultaten i denna översikt baseras på forskning från i första hand Nordamerika medan den svenska forskningen i dagsläget begränsas till en handfull studier. Eftersom det finns svenska effektutvärderingar som inte bekräftat positiva resultat från Nordamerika, behöver vi snabbt få fram mer svensk forskning av god kvalitet, framför allt av insatser som utvärderas i ordinarie verksamhet (snarare än modellutvärderingar där forskare garanterar hög programtrohet). Även om pojkar står för den övervägande majoriteten av brottslighet, behöver kunskapen utvecklas om huruvida effekterna av olika insatser skiljer sig åt beroende på deltagarnas könstillhörighet.

Från det att en utvärderingsstudie beviljats medel tar det ungefär fyra år innan resultaten finns tillgängliga för praktiken. Man kan dock inte bortse från att socialtjänsten fortfarande har en skyldighet att intervensera mot unga lagöverträdare, oavsett tillgången på forskningsresultat. I väntan på svensk eller skandinavisk forskning kan den internationella forskningen fungera som en vägledning.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet (2000). *Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* (BRÅ-rapport 2000:3). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ingoldsby, E. M. & Shaw, D. S. (2002) Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, 21-55.
- Kaunitz, C. & Strandberg, A. (2007). ART (Aggression Replacement Training) i Sverige – evidensbaserad socialtjänst i praktiken? (opublicerat manus).
- Kühlhorn, E. (2002). Sluten ungdomsvård – Rättsliga reaktioner på de ungas brott före och efter införandet 1999. Forskningsrapport nr 5, SiS.
- Lipsey, M. W. & Derzon, J. H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research. Ingår i R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.), *Serious and Violent Juvenile Offenders: risk factors and successful interventions* (313-345). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Peebles, F. & Loeber, R. (1994). Do individual factors and neighborhood context explain ethnic differences in juvenile delinquency? *Journal of Quantitative Criminology*, 10, 141-157.
- Sundell, K., Hansson, K., Andrée Löfholm, C., Olsson, T., Gustle, L-H. & Kadesjö, C. (2008). Multi-systemic Therapy and Traditional Services for Antisocial Adolescents in Sweden. Results from a randomized controlled trial after six months. *Journal of family psychology*, 22, 550-560.

9. Bilagor

Bilaga 1 – inledningskapitlet

Svenska effektutvärderingar av insatser till ungdomar med beteendeproblem (inkl kriminalitet) som använt lagföringar, självskattad kriminalitet eller annat relevant utfallsmått. Om det finns fler publikationer från samma studier redovisas endast den senaste.

Referens	Design	Insats	Målgrupp
Berglund, S-A. (2008). <i>Vändpunkter och förändringsprocesser. En treårig uppföljning av ungdomar från YAR-projektet i Borlänge</i> . Umeå: Socialhögskolan, Umeå universitet.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Youth at risk (YAR)	Ungdomar i ålder n 15-19 år med psykosociala problem
Brottsförebyggande rådet. (1999). <i>Medling vid brott. Gärningsmännen berättar</i> . Stockholm: Brottsförebyggande rådet.	Eftermätning utan jämförelsegrupp	Medling	Lagöverträdare i åldern 11-19
Brottsförebyggande rådet. (2000). <i>Medling vid brott: slutrapport från en försöksverksamhet</i> . Stockholm: Brottsförebyggande rådet.	Eftermätning utan jämförelsegrupp	Medling	Privatpersoner och företag som utsatts för brott
Brottsförebyggande rådet. (2008). <i>Kommunernas påverkansprogram och deras deltagande år 2004</i> . Stockholm: Brottsförebyggande rådet.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Påverkansprogram	Pojkar i åldern 15 -19 år som dömts för brott
Hansson, K., Cederblad, M. & Höök, B. (2000). Funktionell familjeterapi. <i>Socialvetenskaplig tidskrift</i> , 3, 231-243.	Randomiserat experiment	Funktionell familjeterapi	Ungdomar i åldern i åldern 10-17 som gripits av polisen
Hansson, K., Johansson, P., Drott-Englen, G. & Bendrix, Y. (2004). Funktionell familjeterapi i barnpsykiatrisk praxis. Om behandling av ungdomskriminalitet utanför universitetsforskning. <i>Nordisk psykologi</i> , 56, 4, 304-320.	Före- och eftermätning med jämförelsegrupp	Funktionell familjeterapi	Ungdomar i åldern 13-18 år som polisanmäls för brott
Holmqvist, R., Hill, T. & Lang, A. (2005). <i>Ger ART bättre behandlingseffekter: utvärdering av metoder på tre ungdomshem</i> . Stockholm: Statens institutionsstyrelse.	Före- och eftermätning med jämförelsegrupp	Aggression Replacement Training	Pojkar med antisociala problem
Kyhle Westermarck, P., Hansson, K. & Vinnerljung, B. (2008). Does multidimensional treatment foster care (MTFC) reduce placement breakdown in foster care? <i>International Journal of Child & Family Welfare</i> , 11, 2-18.	Randomiserat experiment	Multidimensional treatment foster care	Ungdomar i åldern 13-18 år med antisociala problem
Levin, C. (1998). <i>Uppfostringsanstalten: om tvång i föräldrars ställe</i> . (Akademisk avhandling). Lund: Arkiv förlag.	Eftermätning utan jämförelsegrupp	Institutionsbehandling (§ 12-hem)	Ungdomar i åldern 12-19 år med antisocialt beteende
Nordqvist, S. (2005). <i>ADAD, uppföljning 2000-2002</i> . Stockholm: Statens institutionsstyrelse.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Institutionsbehandling (§ 12-hem)	Ungdomar i åldern 11-20 år med antisocialt beteende

Ohlsson, A. (2008). <i>Vägen till förbättring. En studie av socialtjänstens arbete med ungdomar som begår brott.</i> (FoU-rapport). Stockholm: FoU Nordväst.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Påverkansprogram	Ungdomar i åldern 15-18 år misstänkta för brott
Sarnecki, J. (1996). <i>Problemprofiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990-1994.</i> I B-Å. Armelius, S. Bengtzon, P-A. Rydelius, J. Sarnecki, & K. Söderholm Carpelan (red). <i>Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt.</i> Stockholm: Liber utbildning och Statens Institutionsstyrelse.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Institutionsbehandling (§ 12-hem)	Ungdomar medelålder 16 år med omfattande beteendeproblematik
Sundell, K. Nyman, M. & Alvasdotter, A. (2000). <i>Mellanvård för ungdomar. En studie av 133 ungdomar fem år efter avslutad mellanvård.</i> (FoU-rapport). Stockholm: Stockholms stad.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Mellanvård	Ungdomar i åldern 15-20 år med antisocialt beteende
Sundell, K., Hansson, K., Andrée Löfholm, C., Olsson, T., Gustle, L-H. & Kadesjö, C. (2008). <i>Multisystemic Therapy and Traditional Services for Antisocial Adolescents in Sweden. Results from a randomized controlled trial after six months.</i> <i>Journal of family psychology, 22, 550-560.</i>	Randomiserat experiment	Multisystemisk terapi	Ungdomar i åldern 12-17 år med allvarliga beteendeproblem
Söderholm Carpelan, K. (1992). <i>Unga narkotikamissbrukare i en vårdkedja – en studie av 208 ungdomar vid Maria ungdomsenhet i Stockholm</i> (Rapport i socialt arbete nr 59 – 1992). (Akademisk avhandling). Stockholm: Socialhögskolan, Stockholms universitet.	Före- och eftermätning utan jämförelsegrupp	Öppenvård och vård vid Hassela- och Valstads-kollektiv	Ungdomar med genomsnittsålder 18 år med dokumenterat missbruk och omfattande kriminalitet
Turunen, P. (2003). <i>Ungdomar i YAR-programmet – Livssituation, förändring och resultat.</i> Falun: Dalarna Forskningsråd arbetsrapport.	Eftermätning utan jämförelsegrupp	Youth at risk (YAR)	Ungdomar i åldern 15-20 år med psykosocial problematik
Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008). <i>Into adulthood: a follow-up study of 718 youths who were placed in out-of-home care during their teens.</i> <i>Journal of Child and Family Social Work, 13, 144-155.</i>	Fallkontrollstudie	Dygnsvård	Unga vuxna som placerades i dygnsvård när de var 13-16 år bla pga beteendeproblem

Bilaga 2 – metodkapitlet

Tabell 3.1. Informationsextraktion, bedömning av översiktsprocessen och resultatbedömning

Sektion A. Bibliografisk information

A1. Identifiering av översikt
A1.1. Elektronisk databas
A1.2. Citering/referensuppföljning
A1.3. Tips från forskare/specialister
A1.4. Tips från projektmedarbetare
A1.5. Annat
A2. Publikationstyp
A2.1. Vetenskaplig tidskrift (peer-reviewed)
A2.2. Bok
A2.3. Bokkapitel
A2.4. Avhandling
A2.5. Forsknings-/arbets-/teknisk/myndighets rapport
A2.6. Konferenssuppsats
A2.7. Campbell/Cochrane-publikation
A2.8. Annat, nämligen....

Sektion B. Bedömning av översiktsprocessen

B1. Tydligt syfte/frågeställning
Framgår information om population, insats och utfall?
B1.1. Ja
B1.2. Nej
B1.3. Delvis (samtliga kriterier ej uppfyllda) (motivera val)
B2. Inklusions- och exklusionskriterier
Redovisas inklusions- och exklusionskriterier för primärstudier som förhåller sig till population, insats, studiedesign och utfallsmått?
B2.1. Ja
B2.2. Nej
B2.3. Delvis (samtliga kriterier ej uppfyllda) (motivera val)
B3. Grundläggande sökstrategi
Beskrivs sökstrategin så att det framgår vilka databaser/-källor som genomsökts, söktermer/-kombinationer samt begränsningar (språk, tid, geografi)?
B3.1. Ja
B3.2. Nej
B3.3. Delvis (samtliga kriterier ej uppfyllda) (motivera val)

<p>B4. Kompletterande sökningar</p> <p>Kompletteras sökningarna i de elektroniska databaserna med åtminstone en av följande strategier: handsökning, referensuppföljning, kontakt med experter/organisationer, internetsökning, andra särskilda sökningar efter grå litteratur.</p>
<p>B4.1. Ja</p> <p>B4.2. Nej</p> <p>B4.3. Framgår ej</p>
<p>B5. Beskrivning av ingående primärstudier</p> <p>Är de inkluderade primärstudierna beskrivna i texten och/eller tabellerade med avseende på studiedesign, populationsstorlek, populationskaraktäristika, intervention, utfalls-/resultatmått, uppföljningstid, bortfall och resultat?</p>
<p>B5.1. Ja</p> <p>B5.2. Nej</p> <p>B5.3. Delvis (samtliga kriterier ej uppfyllda) (motivera val)</p>
<p>B6. Bedömning av tillförlitlighet hos inkluderade primärstudier</p> <p>Är de inkluderade primärstudierna granskade utifrån design och kvalitet med hjälp av ett granskningsprotokoll, checklista eller liknande?</p>
<p>B6.1. Ja</p> <p>B6.2. Nej</p> <p>B6.3. Framgår ej</p>
<p>B7. Systematisk data-/informationsextraktion</p> <p>Har dataextraktion gjorts med hjälp av ett protokoll/checklista/schema eller liknande?</p>
<p>B7.1. Ja</p> <p>B7.2. Nej</p> <p>B7.3. Framgår ej</p>
<p>B8. Interbedömarreliabilitet: urval av primärstudier, dataextraktion, kvalitetsvärdering</p> <p>Har detta genomförts av fler än en person?</p>
<p>B8.1. Ja</p> <p>B8.2. Nej</p> <p>B8.3. Delvis (motivera val)</p> <p>B8.4. Framgår ej</p>
<p>Sektion C. Informationsextraktion</p>
<p>C1. Intervention som studeras</p>
<p>C1.1. Ange</p>
<p>C2. Manualbaserad intervention</p>
<p>C2.1. Ange</p> <p>C2.2. Framgår ej</p>
<p>C3. Intervention för jämförelsegrupp</p>
<p>C3.1. "Traditionell insats"</p> <p>C3.2. Placebo</p> <p>C3.3. Väntelista</p> <p>C3.4. Ingen insats</p> <p>C3.5. Annan insats (ange)</p> <p>C3.6. Framgår ej</p>

C4. Studerad population
C4.1. Antal
C4.2. Ålder
C4.3. Kön
C4.4. Etnicitet
C4.5. Andra karakteristika (t.ex. tidigare brottskarriär, psykiska problem)
C4.6. Framgår ej
C5. Utfallsmått
C5.1. Återfall i brottslighet
C5.2. Återfall i antisocialt beteende
C5.3. Annat (ange)
C5.4. Framgår ej
C6. Kontext för interventionen
C6.1. Ange
C6.2. Varierande
C6.3. Framgår ej
C7. Behandlingstid
C7.1. Ange (intervall, M, SD)
C7.2. Framgår ej
C8. Behandlingsintensitet/dos
C8.1. Ange (intervall, M, SD)
C8.2. Framgår ej
C9. Uppföljningstid
C9.1. Ange (intervall, M, SD)
C9.2. Framgår ej
C10. Antal inkluderade primärstudier
C10.1. Ange (antal)
C10.2. Framgår ej
C11. Årsintervall för inkluderade primärstudier
C11.1. Ange
C11.2. Framgår ej
C12. Primärstudiernas ursprungsland
C12.1. USA (antal)
C12.2. UK (antal)
C12.3. Sverige (antal)
C12.4. Övriga Norden (antal)
C12.5. Övriga Europa (antal)
C12.6. Övriga världen (antal)
C12.7. Framgår ej
C13. Inkluderade primärstudiers författare, år, titel
C13.1. Ange
C13.2. Framgår ej

C14. Design inkluderade primärstudier
C14.1. RCT (antal)
C14.2. Kvasiexperiment (antal)
C14.3. Någon form av jämförelsegrupp (antal)
C14.4. Ej jämförelsegrupp (antal)
C14.5. Framgår ej
C15. Syntes
C15.1. Metaanalys
C15.2. Narrativ
C15.3. Annat (ange)
C15.4. Framgår ej
C16. Om metaanalys:
C16.1. Genomförda subgruppsanalyser (ange)
C16.2. Resultat från heterogenitetstest (ange)
Översiktens resultat:
C17. Författarens slutsatser
C17.1. Beskriv kortfattat
C17.2. Framgår ej
C18. Effektstorlekar
C18.1. Ange Cohen's d/h, p-värde och % för I- och K-grupp)
C18.2. Framgår ej
C19. Begränsningar enligt författaren
C19.1. Beskriv kortfattat
C19.2. Framgår ej
C20. Kommentarer
C21. Beskriv kortfattat annan information som författarna anser angelägen.
Sektion D. Resultatbedömning
D1. Samstämmighet/heterogenitet
D1.1. Entydig (samtliga ingående primärstudier pekar i samma riktning)
D1.2. Medelhög (>60% av primärstudierna pekar i samma riktning)
D1.3. Dålig (primärstudierna pekar i olika riktningar)
D1.4. Bedöms ej (översikten baseras på <5 primärstudier)
D1.5. Bedöms ej (framgår ej)
D1.6. Bedöms ej (ingen metaanalys/ES redovisad)
D2. Effektstorlek
D2.1. Stor (Cohen's d/h ≥ 0.8)
D2.2. Medel (Cohen's d/h ≥ 0.5)
D2.3. Liten (Cohen's d/h ≥ 0.2)
D2.4. Bedöms ej/ej relevant (ingen metaanalys/ES redovisad)
D3. Statistisk säkerhet
Är effektstorleken statistiskt säkerställd/signifikant?
D3.1. Ja (95%KI täcker ej noll)
D3.2. Nej (95% KI täcker noll)
D3.3. Bedöms ej/ej relevant (ingen metaanalys/ES redovisad)

D4. Dos-respons
D4.1. Möjligt (översikten har analyserat dos-respons-samband och funnit sådana)
D4.2. Inget (översikten har analyserat dos-respons-samband men inte funnit några)
D4.3. Ej relevant/ej studerat (ingen meta-regression eller motsv. redovisad)
D5. Hantering av eventuell publikations-/rapporteringsbias
Finns det information om att eventuell publikationsbias skulle kunna förändra resultaten på ett substantiellt sätt (t.ex. resultat från en trim and fill-analys eller motsvarande)?
D5.1. Ja
D5.2. Nej
D5.3. Bedöms ej (ingen metaanalys redovisad)
D6. Överförbarhet till svenska förhållanden: Population
Är den studerade populationen jämförbar med den svenska population som interventionen (ska) riktas till (t.ex. inte så starkt selekterad m.a.p. en eller flera karaktäristika)?
D6.1. Ja
D6.2. Nej
D6.3. Delvis
D6.4. Osäker/vet ej
D7. Överförbarhet till svenska förhållanden: Kontext
Kan sammanhanget där interventionen ges översättas till svenska förhållanden?
D6.1. Ja
D6.2. Nej
D6.3. Delvis
D7.4. Osäker/vet ej
D8. Överförbarhet till svenska förhållanden: Mekanismer
Finns det anledning att tro att de teoretiska mekanismer om orsak/verkan som interventionen grundas på är relevanta för den svenska kontexten (t.ex. m.a.p. institutionella förhållanden)?
D6.1. Ja
D6.2. Nej
D6.3. Delvis
D7.4. Osäker/vet ej

Bilaga 3 – ungdomsvård

Tabell 4.1. Kvalitetsbedömning av översiktprocessen för insatsspecifika metaanalyser.

Författare, år	Kriterier									
	Tydligt syfte	Tydliga urvalskriterier	Grundläggande sökstrategi	Kompletterande sökningar	Beskrivning av ingående primärstudier	Bedömning av primärstudier nas tillförlitlighet	Systematisk data/informationsextraktion	Urval av studier/screening	Data-extraktion	Kvalitetsbedömning
KBT-baserade program										
Ang & Hughes, 2001	Ja	Ja	Delvis	Ja	Delvis	Framgår ej	Ja	Framgår ej	Ja	Framgår ej
Armelius & Andreassen, 2007	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Dowden m.fl., 2003	Delvis	Delvis	Nej	Framgår ej	Delvis	Ja	Ja	Framgår ej	Ja	Ja
Landenberger & Lipsey, 2005;										
Lipsey m.fl., 2007	Delvis	Ja	Ja	Ja	Delvis	Framgår ej	Ja	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej
Familjebaserade insatser										
Curtis m.fl., 2004	Ja	Delvis	Ja	Ja	Delvis	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej
Farrington & Welsh, 2003	Ja	Ja	Delvis	Ja	Ja	Ja	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej
Latimer, 2001	Ja	Ja	Nej	Framgår ej	Nej	Framgår ej	Ja	Framgår ej	Ja	Framgår ej
Littell m.fl., 2005	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Macdonald & Turner, 2008	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Woolfenden m.fl., 2001, 2002	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Äventyrsprogram										
Wilson & Lipsey, 2000	Ja	Ja	Delvis	Ja	Delvis	Ja	Ja	Framgår ej	Delvis	Framgår ej
Militärliknande utbildningsläger										
MacKenzie m.fl., 2001	Nej	Ja	Ja	Ja	Delvis	Ja	Ja	Framgår ej	Ja	Ja
Wilson & MacKenzie, 2006	Ja	Ja	Ja	Ja	Delvis	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Wilson m.fl., 2005	Delvis	Ja	Delvis	Ja	Delvis	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej
Scared Straight										
Petrosino m.fl., 2002, 2003, 2006	Ja	Ja	Delvis	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej	Framgår ej

Tabell 4.2. Resultatbedömning av insatsspecifika metaanalyser.

Författare, år	Samstämmighet/ heterogenitet	Övergripande klassif- cering av effektstorlekar	Genomsnittlig effektstor- lek är statistiskt säker- ställd ($p < 0.05$)	Dos-respons- samband	Resultaten robusta för publi- kationsbias
KBT-baserade program					
Ang & Hughes, 2001	Entydig	Medel	Nej	Ej studerat	Framgår ej
Armeliuss & Andraessen, 2007	Bristfällig	Liten	Nej	Ej studerat	Framgår ej
6-månadersuppföljning	Medelhög	Liten	Ja		
12-månadersuppföljning	Medelhög	Liten	Nej		
24-månadersuppföljning	Medelhög	Liten	Framgår ej		
Dowden m.fl., 2003	Medelhög	Liten		Ej studerat	Framgår ej
Familjebaserade insatser					
Farrington & Welsh, 2003			Framgår ej		
Home/community programs	Bristfällig	Liten	Ja	Ej studerat	Framgår ej
MST	Medelhög	Medel	Ja		
Latimer, 2001	Medelhög	Liten	Ja	Ej studerat	Framgår ej
Littell m.fl., 2005	Medelhög	Liten	Ja	Ej studerat	Framgår ej
Arresteringar/ domar		FE = Liten RE = Medel Liten	Nej		
Självrapporterad kriminalitet			Nej		
Macdonald & Turner, 2008	Entydig	Liten	Nej	Möjligt	Framgår ej
Självrapporterad kriminalitet	Entydig	Medel	Ja		
Lagöverträdelser					
Woolfenden m.fl., 2001, 2002	Entydig	Medel	Ja	Ej studerat	Framgår ej
Självrapporterad kriminalitet	Entydig	Medel	Ja		
Arresteringar, 1-3 år	Entydig	Medel	Ja		
Risk för återfall – Arresteringar	Medelhög	Liten	Ja		
Äventyrsprogram					
Wilson & Lipsey, 2000	Medelhög	Liten	Ja	Möjligt	Framgår ej
Militärliknande utbildningsläger					
MacKenzie m.fl., 2001	Medelhög	Liten	Nej	Ej studerat	Framgår ej
Wilson & MacKenzie, 2006	Medelhög	Liten	Nej	Ej studerat	Framgår ej
Wilson m.fl., 2005	Medelhög	Liten	Nej	Ej studerat	Framgår ej
Scared Straight					
Petrosino m.fl., 2002, 2003, 2006	Entydig	Liten	Ja	Ej studerat	Framgår ej

Bilaga 4 – särskilt kvalificerad kontaktperson – mentorskap

Tabell 6.1. Bedömning av översikternas tillvägagångssätt

<i>Kriterier\Författare, år</i>	<i>DuBois m.fl., 2002</i>	<i>Eby m.fl., 2008</i>	<i>Jolliffe & Farrington, 2008</i>
Tydligt syfte	Delvis	Delvis	Delvis
Tydliga urvalskriterier	Ja	Ja	Ja
Grundläggande sökstrategi	Delvis	Delvis	Ja
Kompletterande sökningar	Ja	Ja	Ja
Beskrivning av ingående primärstudier	Nej	Nej	Ja
Bedömning av primärstudiernas tillförlitlighet	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej
Systematisk data-/ informationsextraktion	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Urval av studier/screening	Osäkert/framgår ej	Ja	Osäkert/framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Dataextraktion	Osäkert/framgår ej	Ja	Osäkert/framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Kvalitetsbedömning	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej

Tabell 6.2. Resultatbedömning

<i>Kriterier\ Författare, år</i>	<i>DuBois m.fl. ., 2002</i>	<i>Eby m.fl. ., 2008</i>	<i>Jolliffe & Farrington, 2008</i>
Samstämmighet/heterogenitet	Medelhög	Framgår ej	Dålig
Övergripande klassificering av effektstorlekar	Liten	Liten	Liten
Genomsnittlig effektstorlek är statistiskt säkerställd ($p < 0.05$)	Ja	Ja*	Ja
Dos-responssamband	Inget	Ej redovisat/studerat	Möjligt
Resultaten robusta för publikationsbias	Ja	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej

* Gäller specifika utfallsområden (se Tabell 1)

Bilaga 5 – medling vid brott

Tabell 7.1. Bedömning av översikternas tillvägagångssätt

<i>Kriterier</i>	<i>Författare, år</i>	<i>Bradshaw m.fl., 2006</i>	<i>Latimer m.fl., 2001</i>	<i>Nugent m.fl., 2004</i>	<i>Nugent m.fl., 2003</i>
Tydligt syfte		Ja	Delvis	Ja	Ja
Tydliga urvalskriterier		Ja	Delvis	Ja	Ja
Grundläggande sökstrategi		Delvis	Nej	Delvis	Delvis
Kompletterande sökningar		Ja	Ja	Ja	Ja
Beskrivning av ingående primärstudier		Nej	Nej	Nej	Nej
Bedömning av primärstudiernas tillförlitlighet		Ja	Nej	Ja	Ja
Systematisk data-/informationsextraktion		Framgår ej	Ja	Framgår ej	Framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Urval av studier/screening		Ja	Framgår ej	Framgår ej	Framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Dataextraktion		Framgår ej	Ja	Framgår ej	Framgår ej
Interbedömarreliabilitet: Kvalitetsbedömning		Framgår ej	Framgår ej	Ja	Ja

Tabell 7.2. Resultatbedömning

<i>Kriterier\Författare ,år</i>	<i>Bradshaw m.fl. , 2006</i>	<i>Latimer m.fl. , 2001</i>	<i>Nugent m.fl. , 2004</i>	<i>Nugent m.fl. , 2003</i>
Samstämmighet/heterogenitet	Medelhög	Framgår ej	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)
Övergripande klassificering av effektstorlekar	Liten	Liten	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)
Genomsnittlig effektstorlek är statistiskt säkerställd (p<0.05)	Ja	Nej	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)	Framgår ej (≈ samma studier som Bradshaw)
Dos-responssamband	Ej redovisat/studerat	Ej redovisat/studerat	Ej redovisat/studerat	Ej redovisat/studerat
Resultaten robusta för publikationsbias	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej	Osäkert/framgår ej